

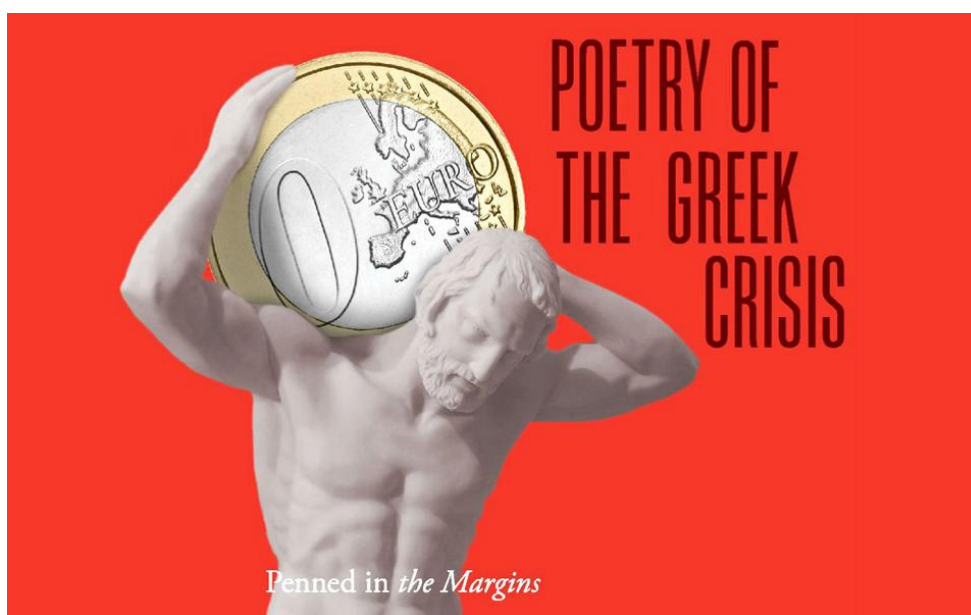
ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ - ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Πτυχιακή εργασία

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΟΡΤΡΕΤΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Κόντου Μαρία-Βεσκούκη Αλεξάνδρα

Μεσολόγγι 2017

ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ / ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Πτυχιακή εργασία
ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΟΡΤΡΕΤΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Κόντου Μαρία-Βεσκούκη Αλεξάνδρα

Επιβλέπων καθηγητής
Στραβοσκούφης Αθανάσιος

Μεσολόγγι 2017

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων/Μεσολογγίου του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παγκόσμια οικονομική κρίση βρήκε την ελληνική κοινωνία απροετοίμαστη και επηρέασε όλους τους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της χώρας. Παρά την προσπάθεια της ΕΕ και άλλων μηχανισμών οικονομικής βοήθειας που δέχτηκε η Ελλάδα από το 2008 έως και σήμερα, δεν έχει καταφέρει ακόμα να ανακάμψει με αποτέλεσμα να παρατηρούνται έντονες κοινωνικές ανισότητες σε βασικούς φορείς, όπως η υγεία, η εργασία και η εκπαίδευση.

Λέξεις-Κλειδιά: Οικονομική κρίση, Κοινωνική Κρίση, Ευρωζώνη, Δημοσιονομική Πολιτική, Εκπαίδευση, Υγεία, Ανεργία, Μνημόνια

ABSTRACT

Greek society was unprepared for the global economic crisis which affected all areas of economic and social life in the country. In spite of the EU's effort and other financial aid mechanisms that Greece has received since 2008, it has not yet completely recovered from the crisis. This fact resulted in the creation of strong social inequalities in institutions such as health, work and education.

Keywords: Economic crisis, Social crisis, Eurozone, Financial Policy, Education, Health, Unemployment, Memorandum

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στα χρόνια φοίτησής μας στο ΤΕΙ Μεσολογγίου στο τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων μας δόθηκε η ευκαιρία να διευρύνουμε τις γνώσεις μας όχι μόνο πάνω στο αντικείμενό μας αλλά και σαν νέοι άνθρωποι που σε λίγο καιρό θα βγούμε στην αγορά εργασίας και θα διεκδικήσουμε μια θέση σε αυτή. Γιατί δεν είναι μόνο οι γνώσεις που παίρνεις σαν φοιτητής αλλά το ότι μαθαίνεις πώς να ζεις σε μια κοινωνία και πώς να ανταπεξέρχεσαι στις δυσκολίες που πιθανόν προκύψουν. Στον δρόμο μας αυτόν μέχρι και τώρα, σίγουρα αντιμετωπίσαμε πολλές δυσκολίες. Υπήρξαν όμως άνθρωποι που μας βοήθησαν και μας στήριξαν και φτάσαμε αισίως στο συγκεκριμένο αποτέλεσμα.

Θεωρούμε λοιπόν, στο σημείο αυτό, υποχρέωσή μας να πούμε ένα μεγάλο ευχαριστώ στους ανθρώπους αυτούς. Πρώτα από όλους θέλουμε να ευχαριστήσουμε τον εισηγητή μας, κύριο Στραβοσκούφη Αθανάσιο για την πολύτιμη βοήθειά του σε αυτό μας το πόνημα. Χωρίς τις συμβουλές του δεν θα μπορούσαμε να ολοκληρώσουμε τη συγκεκριμένη εργασία.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ, δεν θα ξεχάσουμε ότι χρωστάμε σε όλους τους καθηγητές μας για τις γνώσεις που μας μετέδωσαν αλλά φυσικά και σε όλους τους φίλους και συμφοιτητές μας για όλες αυτές τις όμορφες στιγμές που περάσαμε μαζί σε αυτά τα χρόνια της φοίτησής μας.

Το μεγαλύτερο όμως ευχαριστώ το χρωστάμε στις οικογένειές μας για την κατανόηση τους και τη στήριξή τους σε όλη αυτή την προσπάθειά μας. Η ευγνωμοσύνη μας είναι μεγάλη και ελπίζουμε να φανούμε αντάξιες της εμπιστοσύνης σας.

Με σεβασμό
Βεσκούκη Αλεξάνδρα
Κόντου Μαρία

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT.....	5
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
1 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ 2008.....	10
1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ.....	10
1.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	13
2 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΚΡΙΣΗ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	16
2.1 ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ.....	16
2.2 Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ.....	21
3 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ.....	29
3.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ.....	33
3.2 ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	36
3.2.1 Πρώτο Μνημόνιο	39
3.2.2 Δεύτερο Μνημόνιο.....	41
3.2.3 Τρίτο Μνημόνιο	44
4 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	50
4.1 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ.....	50
4.1.1 Ανεργία	51
4.1.2 Σύγχρονες Εργασιακές Σχέσεις	59
4.1.3 Ευελιξία με Ασφάλεια- Flexicurity.....	63
4.2 ΥΓΕΙΑ.....	66
4.2.1 Πληθυσμός και Υγεία	66
4.2.2 Συστήματα Υγείας	70
4.2.3 Πολιτικές Υγείας.....	73
4.3 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	76

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	80
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	82

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ελληνική κρίση πέρα από την οικονομική της πτυχή ενέχει και σημαντικές πολιτικές, κοινωνικές και ιδεολογικές εκφάνσεις, με την ουσία του προβλήματος να εδράζεται στον τρόπο που η ελληνική κοινωνία αλλά και το πολιτικό σύστημα αμφιταλαντεύονται ανάμεσα σε δυνάμεις που δυσπιστούν απέναντι σε καθετί που θα απομάκρυνε τις πατροπαράδοτες συνήθειες/νοοτροπίες και σε τάσεις που ευνοούν την υιοθέτηση νέων πρακτικών και αντιλήψεων¹.

Στην παρούσα πτυχιακή θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε τα βασικότερα αίτια που συνέτειναν στη βαθιά κρίση που αντιμετωπίζει σήμερα η χώρα, καθώς και τις συνέπειες, τόσο σε οικονομικό όσο και κοινωνικό επίπεδο.

Το πρώτο κεφάλαιο της παρούσας πτυχιακής εργασίας αφορά τον εννοιολογικό προσδιορισμό και την ιστορική αναδρομή της οικονομικής κρίσης του 2008. Το δεύτερο κεφάλαιο μελετάει την κρίση σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ το τρίτο περιγράφει την ελληνική οικονομική κρίση με ιδιαίτερη έμφαση στις επιπτώσεις που επέφερε και στα μέτρα που λήφθηκαν για την αντιμετώπιση της. Το τέταρτο κεφάλαιο εστιάζει στις κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης στη χώρα μας και πιο συγκεκριμένα στην απασχόληση και την ανεργία, την υγεία και την εκπαίδευση. Ακολουθούν τα συμπεράσματα και η βιβλιογραφία.

¹ Αλεξάκης Μ.(2014). «Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και Ελλάδα της πολιτισμικής και πολιτικής παρακμής». Στο Σ. Ζαμπαρούκου και Μ. Κιούση (επιμ.), Κοινωνικές Όψεις της Κρίσης στην Ελλάδα. Αθήνα: Πεδίο.

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

2008

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Σε παλαιότερες εποχές, η ορολογία της οικονομικής κρίσης δήλωνε ότι οι ανθρώπινες οικονομικές προσπάθειες ήταν παντελώς μάταιες, εξαιτίας πολεμικών και καιρικών παραγόντων περισσότερο.

Ωστόσο, μετά την βιομηχανική επανάσταση και την συνεχόμενη εξέλιξη της τεχνολογίας και της επιστήμης, ως οικονομική κρίση ορίστηκε το γεγονός ότι υπάρχει η παραγωγή (ή η υπέρ- παραγωγή προϊόντων), όμως δεν υπάρχει η αντίστοιχη ζήτηση για αμέτρητες αιτίες. Συνεπώς, το καταναλωτικό κοινό δεν μπορεί να καταναλώσει, διότι δεν επαρκεί το εισόδημα, εξαιτίας επίσης, αμέτρητων αιτιών, όπως η ανεργία.²

Σύμφωνα με την Μαρξιστική θεωρία, η ορολογία της οικονομικής κρίσης χρησιμοποιείται ως επί το πλείστον για να χαρακτηρίσει κανείς τις δυσλειτουργίες του καπιταλιστικού συστήματος.

Πιο αναλυτικά, ο Μαρξ, σε συνεργασία με τον Ένγκελς, από τα τέλη του 1847 (έως και τις απαρχές του 1848) απασχολήθηκαν με κείμενα της σοσιαλιστικής και κομμουνιστικής ιδεολογίας, δημιουργώντας το περίφημο Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος, γνωστό και ως Κομμουνιστικό Μανιφέστο (βλ. εικόνα 1).

Το Κομμουνιστικό Μανιφέστο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο ως προς την ορολογία της οικονομικής κρίσης που απασχολείται η παρούσα ενότητα, καθώς ο Μαρξ σημειώνει πως *στις οικονομικές κρίσεις ξεσπά μια κοινωνική επιδημία, που σε κάθε άλλη προηγούμενη εποχή, θα φαινότανε σαν παραλογισμός, η λεγόμενη επιδημία της υπερπαραγωγής. Η κοινωνία ξαφνικά βρίσκεται ριγμένη πίσω, σε κατάσταση στιγμιαίας βαρβαρότητας, θα έλεγε κανείς ότι ένας λοιμός, ένας γενικός πόλεμος ερήμωσης της έκοψε όλα τα μέσα ύπαρξης. Η βιομηχανία και το εμπόριο καταλήγουν εκμηδενισμένα».*³

² <http://www.teiath.gr/userfiles/laloumis/krisi.pdf>

³ Marx, Engels, E. (1890). Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος. Λονδίνο.

Σύμφωνα με τον Frederic S. Mishkin, ως οικονομική κρίση ορίζουμε «μια διαταραχή στις χρηματοπιστωτικές αγορές στις οποίες οι λανθασμένες επιλογές και τα προβλήματα οικονομικού κινδύνου αυξάνονται με αποτέλεσμα να αδυνατούν να διοχετεύσουν τα κεφάλαιά τους σε παραγωγικές επενδύσεις και σε αποδοτικούς τομείς. Μια οικονομική κρίση μπορεί να οδηγήσει μια οικονομία μακριά από την ισορροπία και να στρέψει σε μια καθοδική πορεία τους δείκτες της οικονομικής ανάπτυξης»⁴.

Ένας ακόμα ορισμός δίνεται από τον Κουφάρη (2010), όπου «οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Όταν λέμε οικονομική δραστηριότητα αναφερόμαστε σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κ.λπ. Ο βασικότερος δείκτης οικονομικής δραστηριότητας είναι οι επενδύσεις, οι οποίες, όταν αυξομειώνονται, συμπαρασύρουν μαζί τους και όλα τα υπόλοιπα οικονομικά μεγέθη»⁵.

Υπάρχει όμως και άλλη θεώρηση: οι κρίσεις θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως η βίαιη, αλλά και αναπόφευκτη αντίδραση του συστήματος σε στρεβλώσεις που προ-υπάρχουν και αποτελούν τα πραγματικά αίτια του προβλήματος. Αυτό λοιπόν που εμφανίζεται ως ξέσπασμα της κρίσης είναι απλώς η ορατή εκδήλωση/απόληξη της πραγματικής κρίσης που υπέβασκε. Για παράδειγμα, ένα μαζικό μεταναστευτικό ρεύμα συνιστά σίγουρα μια σοβαρή ανθρωπιστική κρίση, πρόκειται όμως ουσιαστικά για μια προσαρμογή του συστήματος στο εισοδηματικό χάσμα μεταξύ φτωχών και πλούσιων περιοχών του πλανήτη, που ευνοεί ανέκαθεν τις μετακινήσεις πληθυσμών.

Ένα άλλο παράδειγμα μπορεί να αντληθεί από το χώρο της οικονομίας: το σκάσιμο μιας φούσκας εκλαμβάνεται ως κρίση, πρόκειται όμως ουσιαστικά για την αναπόφευκτη διόρθωση μιας προϋπάρχουσας παράλογης κατάστασης, μιας

⁴ Mishkin S Frederic, 1991. NBER WORKING PAPERS SERIES, WORKING PAPER NO 3934. Διαθέσιμο στο: <http://financialcrises20thcentury.blogspot.gr/2013/02/blog-post.html>

⁵ <http://financialcrises20thcentury.blogspot.gr/2013/02/blog-post.html>

παράλογης αύξησης των τιμών, που κάποια στιγμή θα προσαρμοστεί απότομα στην οικονομική πραγματικότητα⁶.

Οι οικονομικές κρίσεις συχνά χωρίζονται σε ορισμένες κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τις κρίσεις της πρώτης γενιάς, *οι οποίες εντοπίζονται στη δημοσιονομική και νομισματική πολιτική των χωρών*. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συγκεκριμένων κρίσεων είναι οι κρίσεις στις χώρες της Λατινικής Αμερικής τις δεκαετίες 1960-1970⁷ (πετρελαϊκές κρίσεις).

Η δεύτερη κατηγορία των κρίσεων συγκαταλέγεται γύρω από τις κρίσεις της δεύτερης γενιάς, οι οποίες οφείλουν την εμφάνισή τους *στις αντικυκλικές πολιτικές σε ανεπτυγμένες χώρες*. Ένα παράδειγμα κρίσης δεύτερης γενιάς είναι η κρίση του Ε.Ν.Σ. (Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος), εν έτη 1990.

Τέλος, οι κρίσεις της τρίτης γενιάς οφείλουν την εμφάνισή τους *στον ηθικό κίνδυνο, την ασύμμετρη πληροφόρηση καθώς και στις εξάρσεις του διεθνούς δανεισμού και τοποθετήσεις «φούσκες»*. Παραδείγματα τρίτης κρίσης ήταν οι κρίσεις του Μεξικού (1994) και των χωρών της Νοτιανατολικής Ασίας (1997).⁸

Τα βασικά χαρακτηριστικά της οικονομικής κρίσης γενικότερα, περιστρέφονται γύρω από το γεγονός ότι προκύπτει διατάραξη στις οικονομικές ισορροπίες μιας χώρας, εξασθενίζοντας παράλληλα τους διάφορους οικονομικούς παράγοντες, ενώ κάποια πρόσθετα χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω⁹:

- Η διατάραξη του φορολογικού συστήματος και οι αδυναμίες πληρωμής ορισμένων εξωτερικών ή εσωτερικών χρεών,
- Τα επακόλουθα αποτελέσματα, όπως η ανεργία και η διαφθορά, καθώς και οι φυσικές καταστροφές,
- Κυριαρχεί η έλλειψη ρευστότητας στις ανθρώπινες καθημερινές συναλλαγές, η αδυναμία της πληρωμής των υποχρεώσεων οικονομικού χαρακτήρα, ενώ τέλος,
- κυριαρχεί η χαμηλή κατανάλωση και η αγοραστική δύναμη μειώνεται.

⁶ Κότιος, Α., Παυλίδης, Γ. (2012). ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ. ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ Ή ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ; Αθήνα: Rosili

⁷ <http://www.teiath.gr/userfiles/laloumis/krisi.pdf>

⁸ http://apothetirio.teiep.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1189/fin_20100446.pdf?sequence=1

⁹ Βαρτσάκη Σ. Γίγα, Ε., Δάμη, Μ. Κόκοτα, Χ. (2015). Οικονομική Κρίση και Διαμόρφωση Πολιτικών Αντιλήψεων των Νέων. Πτυχιακή Εργασία. Ηράκλειο: ΤΕΙ Κρήτης, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας.

1.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η περίοδος 1970-2008 αρχίζει και τελειώνει με οικονομικές κρίσεις, που σηματοδοτούν την πορεία του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου σε σχέση με την πραγματική οικονομία και το κράτος, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί τη χρονική περίοδο που δεν άλλαξε μόνο η μορφή του καπιταλισμού, αλλά και η μορφή και ο ρόλος του κράτους και των σχέσεων του με την οικονομία¹⁰.

Σύμφωνα με τον Κοκοσαλάκη, ιστορικά η κρίση προήλθε από διάφορες διαδικασίες άρσης του ρυθμιστικού πλαισίου των αγορών που σχετίζονται άμεσα και συγκεκριμένα με την απελευθέρωση των συναλλαγματικών ισοτιμιών (δεκαετία 70) και των επιτοκίων (δεκαετία 80). Αυτή η απελευθέρωση οδήγησε πολύ γρήγορα στην ανάγκη προστασίας των διακυμάνσεών τους «που γέννησε μια υπερβολική εξάπλωση των αγορών παράγωγων προϊόντων, ο ρόλος των οποίων υπήρξε θεμελιώδης για τη σημερινή χρηματοπιστωτική κρίση». Τα παράγωγα αυτά, που αφορούν ασφάλιστρα κινδύνου για χρηματοπιστωτικές συναλλαγές σε διεθνή κρατικά επίπεδα και συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με το δημόσιο χρέος των κρατών, σύντομα απέκτησαν κερδοσκοπικό και εν πολλοίς τοξικό, μολυσματικό χαρακτήρα¹¹.

Κατά τον Morin τα παράγωγα αυτά έγιναν φορείς της κερδοσκοπίας η οποία «τρέφεται, από τη μία, με μια ‘φούσκα’ που σχηματίζεται και, από την άλλη, με μια ‘φούσκα’ που σκάει και ξεφουσκώνει». Βασικοί εκδότες και διαχειριστές αυτών των παράγωγων, κερδοσκοπικών, προϊόντων είναι κυρίως οι μεγάλες διεθνείς τράπεζες και χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί που ως στόχο έχουν την αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου, στο οποίο βέβαια μετέχουν έμμεσα και ασφαλιστικά ταμεία παγκοσμίως. Ένας τέτοιος, σχετικά, μεγάλος χρηματοπιστωτικός οίκος, που χρεοκόπησε και πυροδότησε την κρίση, ήταν οι Lehman Brothers στις ΗΠΑ το Σεπτέμβριο του 2008. Ακολούθησε ο οίκος Mary Lynch και υπό την απειλή κατάρρευσης του εθνικού και παγκόσμιου καπιταλισμού επενέβη το αμερικανικό υπουργείο οικονομικών να αποσοβήσει τον κίνδυνο με κρατικά κεφάλαια (Federal Reserve Fund). Εκείνο που απέδειξε αμέσως και σαφώς η κρίση είναι πόσο μεταδοτική είναι αφού σύντομα

¹⁰ Κονιαβίτης, Θ. (2014). Απαντήσεις στις ερωτήσεις για την κρίση. Κοινωνιολογική Επιθεώρηση, τεύχος 1, σελ. 11-22

¹¹ http://www.hellenicsociology.gr/sites/default/files/greek_sociallogical_review-no1_january-2014.pdf

απειλούνταν με χρεοκοπία Ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Ισλανδία, η οποία μάλιστα χρεοκόπησε¹².

Όπως υποστηρίζει ο Χαρδούβελης, κάποιιοι από τους βασικούς παράγοντες που οδήγησαν στη διεθνή οικονομική κρίση του 2008, ήταν οι εξής:

- Η φούσκα των τιμών των ακίνητων στις ΗΠΑ
- Οι διεθνείς ανισοροπίες όσον αφορά τον διαφορετικό βαθμό αποταμίευσης και επένδυσης.
- Η ραγδαία αύξηση των δανείων χαμηλής εξασφάλισης που συνέβαλαν στην αύξηση των τιμών των κατοικιών
- Οι υπέρογκες αμοιβές των στελεχών στον χρηματοπιστωτικό τομέα
- Οι νέες μορφές τιτλοποιήσεων, με πολύπλοκους δομημένους τίτλους, στους οποίους οι οίκοι αξιολόγησης παρείχαν υψηλές βαθμολογήσεις
- Οι ατέλειες του συστήματος εποπτείας
- Η υψηλή μόχλευση χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και νοικοκυριών¹³.

Το 2009 η παγκόσμια οικονομία κατέγραψε αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης, για πρώτη φορά στη μεταπολεμική περίοδο, καθώς οι περισσότερες προηγμένες οικονομίες εισήλθαν σε βαθιά ύφεση και ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ στις αναδυόμενες οικονομίες σημείωσε σημαντική επιβράδυνση. Όλες οι χώρες της ζώνης του ευρώ κατέγραψαν αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής του ΑΕΠ, ενώ τη μεγαλύτερη ύφεση παρουσίασαν οι περισσότερο ανοικτές οικονομίες, οι οποίες επλήγησαν ιδιαίτερα από τη ραγδαία πτώση του παγκόσμιου εμπορίου (κατά 10,7%) το έτος εκείνο. Φυσικά, οι περισσότερο ανοικτές οικονομίες ήταν και οι πρώτες που ευνοήθηκαν από την ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας και του διεθνούς εμπορίου, η οποία ξεκίνησε το 2010¹⁴.

¹² Κοκοσαλάκης, Ν. (2014). Μια κοινωνιολογική ματιά στην «κρίση». Κοινωνιολογική Επιθεώρηση, τεύχος 1, σελ. 23-32

¹³ Χαρδούβελης Γ.Α. (2009). Η Χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας. Eurobank E.F.G. Economic research: Η κρίση του 2007-2009: Τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές. Αθήνα: Eurobank

¹⁴ Τράπεζα της Ελλάδος (2014). Το Χρονικό της Μεγάλης Κρίσης: Η Τράπεζα της Ελλάδος 2008-2013. Διαθέσιμο στο:

<http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/%CE%A4%CE%BF%20%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%BB%CE%B7%CF%82%20%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf>

Η χρηματοοικονομική κρίση πέρασε στην πραγματική οικονομία με δύο τρόπους: «Πρώτον, μέσω της απροθυμίας των πιστωτικών ιδρυμάτων να χορηγήσουν δάνεια και δεύτερον, μέσω της καταστροφής του πλούτου νοικοκυριών και των επιχειρήσεων από το σπάσιμο στις φούσκες. Το εξωτερικό εμπόριο κατέρρευσε και σημαντικότερο, λόγω του σχετικού της μεγέθους, για πρώτη φορά στα τελευταία τριάντα χρόνια, μειώθηκε η κατανάλωση. Συνεπεία τούτων είχαμε την εντυπωσιακή μείωση του ΑΕΠ παγκοσμίως, την μείωση της απασχόλησης και την αύξηση της ανεργίας»¹⁵.

Έλλειμμα/ Πλεόνασμα Λογαριασμού Τρεχουσών Συναλλαγών, % του ΑΕΠ					
	2007	2008	2009	2010	2014
Ανεπτυγμένες Οικονομίες	-0,90%	-1,30%	-0,70%	-0,40%	-0,30%
ΗΠΑ	5,20%	-4,90%	-2,60%	-2,20%	-2,70%
Ευρωζώνη	0,30%	-0,70%	-0,70%	-0,30%	0,50%
ΕΕ	-0,50%	-1,10%	-0,80%	-0,50%	n.a
Βραζιλία	0,10%	-1,80%	-1,30%	-1,90%	-0,80%
Ρωσία	5,90%	6,10%	3,60%	4,50%	2,90%
Ινδία	-1,00%	-2,20%	-2,20%	-2,50%	-1,80%
Κίνα	11,00%	9,80%	7,80%	8,60%	8,40%
Ιαπωνία	4,80%	3,20%	1,90%	2,00%	1,50%
Ελλάδα	-14,20%	-14,40%	-10,00%	-9,00%	-6,80%

Πηγές: ΔΝΤ, World Economic Outlook, Οκτ. 09. Στοιχεία για την ΕΕ: European Commission: European Economic Forecast, Νοέμ.09

¹⁵ Eurobank (2009). Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές. *Eurobank Research Οικονομία και Αγορές Τόμος IV, Τεύχος 8, Δεκέμβριος 2009.*

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η ΚΡΙΣΗ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

2.1 ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, απαρτίζεται από είκοσι οκτώ ευρωπαϊκά κράτη και αποτελεί την ισχυρότερη ένωση των κρατών μέχρι και τη σύγχρονη παγκόσμια ιστορία, η οποία επιδιώκει στόχους και σκοπούς που περιλαμβάνουν οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό χαρακτήρα. Η δημιουργία εσωτερικής αγοράς, μέσα στην οποία επιτρέπεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων, αποτελεί μία από τις πολλές πράξεις της Ε.Ε., χωρίς να παραλείπεται να αναφερθεί και η περιφερειακή πολιτική που τη διέπει, η οποία συμβάλλει στο να υποστηρίξει τις φτωχές περιφέρειες της Ευρώπης. Ένας χώρος, ο οποίος απαρτίζεται από τις έννοιες ελευθερία, ασφάλεια και δικαιοσύνη αποτελεί το κύριο στόχο της Ε.Ε., ενώ επιπρόσθετα, προωθεί μια παρόμοια εξωτερική πολιτική και πολιτικές ασφαλείας.¹⁶

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ιδρύθηκε επίσημα την 1η Νοεμβρίου 1993 με την εφαρμογή της Συνθήκης του Maastricht. Στις 29 Οκτωβρίου 2004 υπεγράφη στη Ρώμη η Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης, η οποία είχε ως στόχο την αντικατάσταση όλων των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με ένα πιο απλό και δομημένο περιεχόμενο, δίνοντας στη νέα Ευρωπαϊκή Ένωση περισσότερα καθήκοντα. Η συνθήκη δεν τέθηκε ποτέ σε ισχύ καθώς θεωρήθηκε αμφισβητούμενη σε κάποια σημεία και η επικύρωσή της απορρίφθηκε το 2005 από το γαλλικό και ολλανδικό λαό σε αντίστοιχα δημοψηφίσματα.

Αργότερα και αφού απορρίφθηκε η ιδέα ενός ολοκληρωμένου "Συντάγματος της Ευρώπης", συμφωνήθηκε αφενός να διασωθούν και αφετέρου να τροποποιηθούν ορισμένα τμήματά του, έτσι ώστε μια νέα συνθήκη να τροποποιήσει τις ήδη υπάρχουσες, όπως παραδοσιακά μέχρι τότε συνηθιζόταν, χωρίς να τις αντικαταστήσει¹⁷.

¹⁶ Παπαδάκη, Ό. (2004). Ευρωπαϊκή πολιτική ολοκλήρωση και πολιτικές αλληλεγγύης. Αθήνα: Κριτική.

¹⁷https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AE_%CE%88%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7

Έτσι, υπογράφηκε η Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία εφαρμόστηκε τον Δεκέμβριο του 2009, η οποία και άλλαξε ολόκληρη τη δομή της Ένωσης, συγχωνεύοντας πλήρως τους Τρεις Πυλώνες της σε μια ενιαία νομική οντότητα. Επίσης, καθιερώθηκε ο θεσμός του μόνιμου Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου με θητεία 2,5 ετών, ενώ διευρύνθηκαν οι αρμοδιότητες του Ύπατο Εκπροσώπου της Ένωσης.

Οι βασικοί στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- Προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής προόδου, της βιώσιμης ανάπτυξης, ενός χώρου χωρίς εσωτερικά σύνορα, καθώς και της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Οι εν λόγω στόχοι ανταποκρίνονται στις επιδιώξεις των τομειακών πολιτικών της Ένωσης
- Επιβεβαίωση της ταυτότητάς της στη διεθνή σκηνή.
- Ενίσχυση της **προστασίας των δικαιωμάτων** με τη θέσπιση ιθαγένειας της Ένωσης. Η ιθαγένεια, που θεσπίζεται από τη **συνθήκη του Μάαστριχτ**, αποτελεί προνομιακό σύνδεσμο μεταξύ της ΕΕ και των υπηκόων των κρατών - μελών
- Δημιουργία χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Ο εν λόγω χώρος στοχεύει, σύμφωνα με το όνομά του, να προαγάγει περισσότερο την **ελευθερία**, την **ασφάλεια** και τη **δικαιοσύνη υπέρ του πολίτη**
- Ανάπτυξη του κοινοτικού κεκτημένου. Το **κοινοτικό κεκτημένο** αντιστοιχεί στο σύνολο των κανόνων που έχουν θεσπιστεί από την Ένωση και εντάσσονται στο πλαίσιο της¹⁸.

Επίσης, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση έχει τρεις διαστάσεις¹⁹:

- Οικονομική: αφορά στη συσσωμάτωση αγορών (μικροοικονομική ολοκλήρωση) και οικονομιών (μακροοικονομική ολοκλήρωση) των κρατών μελών της ΕΕ.
- Πολιτική: η διαμόρφωση ενός νέου δημόσιου χώρου άσκησης εξουσίας,

¹⁸ www.europa.eu.htm

¹⁹ <http://excellence.minedu.gov.gr/drasis/listing/262-european-integration>

- Θεσμική: αφορά στην ανάδυση ενός καινοφανούς για το διεθνές δίκαιο διεθνούς θεσμικού μορφώματος με μεικτά ομοσπονδιακά αλλά και συνομοσπονδιακά χαρακτηριστικά.

Στο πλαίσιο του νομισματικού και οικονομικού ζητήματος, εισήγαγε το ενιαίο για όλα τα κράτη-μέλη της Ευρώπης, νόμισμα, το ευρώ, το οποίο υιοθετείται από δεκαεννέα κράτη μέχρι και τη σημερινή εποχή. «Πρόκειται για τη μεγαλύτερη νομισματική μετάβαση που έχει γίνει ποτέ σε ολόκληρο τον κόσμο. Στο εγχείρημα συμμετείχαν ο τραπεζικός τομέας, οι εταιρείες χρηματοποστολών, οι εμπορικές επιχειρήσεις, ο κλάδος παραγωγής και εκμετάλλευσης μηχανημάτων που δέχονται μετρητά και το ευρύ κοινό»²⁰.

Η Ελλάδα εντάχθηκε στη ζώνη του ευρώ την 1 Ιανουαρίου 2001 σύμφωνα με απόφαση του Συμβουλίου Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ECOFIN) στο πλαίσιο της Συνόδου Κορυφής που πραγματοποιήθηκε στην Πορτογαλία στις 19 και 20 Ιουνίου 2000, ενώ η αμετάκλητη ισοτιμία μετατροπής της δραχμής σε ευρώ ορίστηκε σε:

$$\underline{1 \text{ ευρώ} = 340,750 \text{ δραχμές.}}$$

Οι παράγοντες που συντέλεσαν στο να ενταχθεί η χώρα μας στην ΟΝΕ και να υιοθετήσει το ευρώ, ήταν σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, οι εξής²¹:

(α) Η μεγάλη δημοσιονομική προσαρμογή, που επιτεύχθηκε με μείωση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης από 13,6% του ΑΕΠ το 1993 σε 3,1% το 1999.2 Παράλληλα, από το 1994 διαμορφώθηκε πρωτογενές πλεόνασμα, το οποίο βαθμιαία αυξήθηκε από 2,7% του ΑΕΠ το 1994 σε 4,3% το 1999.

(β) Η ισχυρή ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας από το 1994, όταν το ΑΕΠ αυξανόταν με ρυθμό 2%, ο οποίος επιταχύνθηκε βαθμιαία σε 3,4% το 1999.

(γ) Ο περιορισμός του πληθωρισμού από διψήφιους ρυθμούς προ του 1993 στο 6,8% κατά μέσο ετήσιο όρο το 1994-1999 και στο 2,1% το 1999 και η σημαντική μείωση των επιτοκίων.

²⁰ <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Euro/Notes-coins/transition.aspx>

²¹ Τράπεζα της Ελλάδος (2014), βλέπε παραπάνω

(δ) Η εξασθένηση της δυναμικής του χρέους, η οποία προήλθε από την επιτάχυνση του ρυθμού ανάπτυξης, σε συνδυασμό με την επίτευξη πρωτογενών πλεονασμάτων και τη μείωση των επιτοκίων δανεισμού του Δημοσίου. Το δημόσιο χρέος, αφού έφθασε στο 110,1% του ΑΕΠ το 1993, στη συνέχεια σταθεροποιήθηκε και μειώθηκε³ στο 105,5% του ΑΕΠ το 1998 και στο 104,6% το 1999, ικανοποιώντας το δεύτερο δημοσιονομικό κριτήριο της Συνθήκης του Μάαστριχτ.

Με την είσοδο του ευρώ στην Ελλάδα, το κόστος χρηματοδότησης των ελληνικών τραπεζών μειώνεται σημαντικά εξαιτίας της μείωσης των προμηθειών που εισέπρατταν οι τράπεζες σε συνάλλαγμα και της μείωσης των επιτοκίων. Αυτή η μείωση είχε ως αποτέλεσμα να περιοριστεί ο διαμεσολαβητικός ρόλος των τραπεζών εξαιτίας της αύξησης του ανταγωνισμού από την κεφαλαιαγορά για τις αποταμιεύσεις των επενδυτών και επιπλέον να δοθεί η δυνατότητα στις επιχειρήσεις να επιλέξουν μεταξύ του τραπεζικού δανεισμού, της αγοράς εταιρικών ομολόγων και της κεφαλαιαγοράς για την άντληση των κεφαλαίων τους²².

Η Ε.Ε. παραμένει το μεγαλύτερο οικονομικό μπλοκ του πλανήτη, καταλαμβάνοντας περίπου το 1/4 του παγκόσμιου ΑΕΠ, αν και την περίοδο 2008-2012, το Ευρωπαϊκό μερίδιο επί του παγκόσμιου ΑΕΠ παρουσίασε συγκριτική πτώση περίπου 4,5% σε απόλυτες τιμές, υποχωρώντας σε σχέση με το μερίδιο που κατείχε η Ε.Ε. το 2008, οπότε και κατείχε 1/3 και πλέον του παγκόσμιου ΑΕΠ. Την ίδια στιγμή, αναδυόμενοι εταίροι της Ε.Ε., όπως η Κίνα, η Ινδία ή η Ρωσία, αύξησαν κατά πολύ το μερίδιό τους την συγκεκριμένη χρονική περίοδο της κρίσης, ενώ οι Η.Π.Α. διατήρησαν το μερίδιο τους σταθερό μέσα από την αποτελεσματικότερη διαχείριση των συνεπειών της χρηματοπιστωτικής κρίσης, μειώνοντας την απόκλιση από την Ε.Ε., όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα²³:

²² Παπαγεωργαντή, Π. (2013). Η Στρατηγική των Ελληνικών Τραπεζών σε Συνθήκες Οικονομικής Κρίσης Προς την Κατεύθυνση της Ικανοποίησης Των Πελατών. Διπλωματική Εργασία. Καβάλα: ΤΕΙ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

²³ Παπανικολάου, Κ. (2013). Κρίση Χρέους της Ζώνης του Ευρώ: Επιπτώσεις στην Εξωτερική Διάσταση της Ε.Ε. Παρατηρητήριο για την Κρίση, νο 13. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)

	1998	2008	2012
Ε.Ε*	30,5%	30,4%	25,9%
Η.Π.Α.	29%	23,4%	23,7%
ΚΙΝΑ	3,4%	7,1%	9,8%
ΙΑΠΩΝΙΑ	12,9%	8,1%	8,8%
ΡΩΣΣΙΑ	0,9%	2,7%	3

Πηγή: EU in the world/A statistical portrait/2010 Eurostat

2.2 Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Η κρίση της Ευρωζώνης παρουσιάστηκε ως αποτέλεσμα της διεθνούς οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ το 2007 και στην ουσία έκανε σαφές ότι η Ευρωζώνη παραμένει μια νομισματική ένωση χωρών χωρίς επαρκή δημοσιονομικό συντονισμό και συνεργασία, ενώ το Σύμφωνο Ανάπτυξης και Σταθερότητας δεν κατάφερε να επιφέρει την απαιτούμενη και προσδοκώμενη δημοσιονομική πειθαρχία στην Ένωση. Ήταν η πρώτη φορά που η Ευρωζώνη κλήθηκε να διαχειριστεί μια τέτοια κρίση, η οποία έχει προκαλέσει αυξομείωση των επενδύσεων και οικονομικές ανισοροπίες, γεγονότα τα οποία έχουν προκαλέσει παράλληλα θέματα στην απασχόληση, στις τιμές και στα εθνικά προϊόντα²⁴.

Οι μεγάλες ανισοροπίες που οδήγησαν στην κρίση

	1999 - 2007 (ως % του ΑΕΠ)		Περιουσιακό στοιχεία τραπεζών (ως % του ΑΕΠ)		%	
	Αθροιστικό έλλειμμα ή πλεόνασμα στο ισολόγιο τραπεζικών συντάξεων	Αθροιστικό έλλειμμα ή πλεόνασμα	Μεταβολή 2000 - 2008	2008	Απόκλιση κρέτους προς ΑΕΠ, 2008	Διαφορικός πληθωρισμός* (1997-2009)
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	-96%	-36%	44%	262%	72%	7,5%
ΕΛΛΑΔΑ	-84%	-47%	36%	173%	109%	9,9%
ΙΣΠΑΝΙΑ	-60%	2%	121%	296%	39%	9,2%
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	-21%	14%	464%	783%	43%	11,6%
ΙΤΑΛΙΑ	-8%	-26%	85%	235%	102%	1,8%
ΕΥΡΩΖΩΝΗ	-2%	-17%	94%	335%	69%	0%
ΓΑΛΛΙΑ	6%	-23%	180%	395%	68%	-2,9%
ΑΥΣΤΡΙΑ	16%	-19%	305%	379%	69%	-3,2%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	27%	-19%	18%	316%	65%	-4,8%
ΒΕΛΓΙΟ	47%	-5%	83%	392%	92%	-1,1%
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	48%	-5%	-9%	375%	55%	2,8%
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	61%	33%	101%	197%	33%	-4,9%
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	98%	23%	-577%	2.367%	14%	5,5%

* Διαφορικός πληθωρισμός: η αθροιστική διαφορά του πληθωρισμού ενός κράτους-μέλους μείον ο μέσος όρος της Ευρωζώνης.

²⁴ Χαρδούβελης, Γ. (2011). Η ελληνική και ευρωπαϊκή κρίση και η νέα αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης. Οικονομία και Αγορές, τόμος VI, Τεύχος 2.

Η κρίση στην Ευρωζώνη δεν είναι μια αποκλειστικά δημοσιονομική κρίση, αλλά και μία κρίση συνοχής, καθώς παρουσιάζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις χώρες της Ευρωζώνης όσον αφορά τη δημοσιονομική και εξωτερική τους ισορροπία, ενώ η οικονομική αυτή κρίση κατέστησε σαφές ότι «η Ευρωζώνη παραμένει μια νομισματική ένωση χωρών χωρίς επαρκή δημοσιονομικό συντονισμό»²⁵.

Όπως αναφέρεται σε άρθρο της εφημερίδας *Καθημερινή*, «ο πραγματικός υπαίτιος για την κρίση της Ευρωζώνης ήταν οι πολύ μεγάλες διασυννοριακές ροές κεφαλαίων από χώρες του πυρήνα, Γερμανία, Γαλλία, Αυστρία, Βέλγιο και Ολλανδία προς χώρες της περιφέρειας, Ιρλανδία, Ισπανία, Πορτογαλία και Ελλάδα κατά τα δέκα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του ευρώ. Την ίδια στιγμή, οι χώρες του πυρήνα είχαν υψηλότερο βαθμό αποταμίευσης από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης και οι χώρες της περιφέρειας χαμηλότερο βαθμό αποταμίευσης. Ομοίως οι χώρες του πυρήνα επένδυναν λιγότερο στο εσωτερικό τους σε σχέση με τις χώρες της περιφέρειας»²⁶.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, η πρώτη συνέπεια ήταν η συσσώρευση μεγάλου ιδιωτικού και δημοσίου χρέους, κάτι που αποτυπώνεται στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και στη γιγάντωση του τραπεζικού τομέα, ενώ το δεύτερο πρόβλημα που δημιουργήθηκε από τη μεγάλη αυτή εισροή κεφαλαίων στην περιφέρεια ήταν ότι μεγάλο μέρος τους δεν επενδύθηκε παραγωγικά, αλλά διατέθηκε για να στηρίξει την κρατική κατανάλωση και την κατασκευή ακινήτων, όπου σε πολλές περιπτώσεις προκάλεσε τη δημιουργία «φούσκας»²⁷.

Όλα τα κράτη που χτυπήθηκαν από την κρίση είχαν έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, ενώ η αδυναμία της Ευρωζώνης να καταστήσει βιώσιμο το ελληνικό χρέος μέσω της διάσωσης του 2010 έκανε τις αγορές να αναλογιστούν μήπως δεν είναι βιώσιμο και το χρέος των υπολοίπων κρατών της Ευρωζώνης που βασίζονταν σε εξωτερικό δανεισμό, δηλαδή της Ιρλανδίας, της Πορτογαλίας, της Ισπανίας και της Ιταλίας.

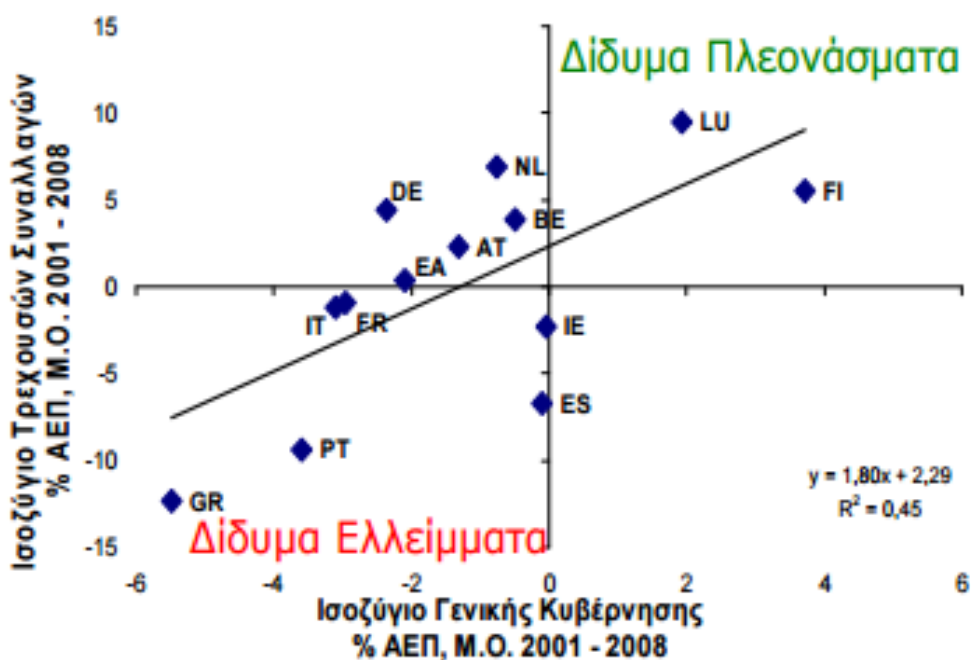
²⁵ Χαρδούβελης, Γ. (2011), βλέπε παραπάνω

²⁶ Καρκαγιάννης, Κ. (2015). Η κρίση μετατράπηκε σε εφιάλτη για την Ευρωζώνη. Η Καθημερινή, 29-11-2015. Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/840390/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/h-krish-metatraphke-se-efialth-gia-thn-eyrwzwnh>

²⁷ Βλέπε παραπάνω

Σε γενικές γραμμές, το δημοσιονομικό είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα για το σύνολο σχεδόν των χωρών της ζώνης του ευρώ, με την Ελλάδα και την Πορτογαλία να έχουν τα μεγαλύτερα δημοσιονομικά ελλείμματα, αλλά και τα μεγαλύτερα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών. Αντιθέτως, βέβαια, η Ιρλανδία δείχνει να μην έχει πρόβλημα σε κανέναν από τους δύο τομείς, ενώ η Ισπανία αντιμετωπίζει κυρίως πρόβλημα ανταγωνιστικότητας.

Ισοζύγια Τρεχουσών Συναλλαγών & Γενικής Κυβέρνησης των κρατών-μελών της Ευρωζώνης

Πηγή: European Commission

Η οικονομική κρίση είχε ως αποτέλεσμα να μεταβληθεί η ισορροπία ισχύος μέσα στην Ε.Ε. και οι σχέσεις μεταξύ των Ευρωπαϊκών θεσμών και των κρατών-μελών αποδυναμώνοντας τον ρόλο της Ε.Ε. ως παράγοντα σταθερότητας.

Επιπλέον, η επέμβαση του ΔΝΤ στην υποστήριξη ορισμένων κρατών μελών, μεταφράστηκε ως ένα στοιχείο αδυναμίας, εφόσον οι θεσμοί της ΟΝΕ και τα κράτη-μέλη έδειξαν ότι δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν την κρίση χρέους χωρίς τη

συνδρομή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στο χρηματοδοτικό και τεχνικό επίπεδο. Το «Ευρωπαϊκό πρόβλημα» [όπως καταγράφεται η κρίση της Ευρωζώνης στις συνεδριάσεις των διεθνών οικονομικών οργανισμών – Δ.Ν.Τ., Παγκόσμια Τράπεζα, G20, G8] έχει αποτελέσει αιτία μείωσης της επιρροής της Ένωσης, ιδιαίτερα σε σχέση με τους εταίρους της, στο πεδίο των πολυμερών θεσμών οικονομικής διακυβέρνησης, όπου η παρουσία των Ευρωπαϊκών κρατών είναι κεντρική καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο.²⁸

Με λίγα λόγια, η παγκόσμια οικονομική κρίση έκανε φανερό ότι το σύστημα της ΟΝΕ εμφανίζει τεράστια προβλήματα κατά τη λήψη των αποφάσεων, καθώς δεν ανέπτυξε μία κοινή στρατηγική αντιμετώπισης των συνεπειών της χρηματοπιστωτικής κρίσης και αντέδρασε με σημαντική καθυστέρηση στην αντιμετώπιση της κρίσης χρέους και ρευστότητας της Ελλάδος και των άλλων χωρών της περιφέρειας.

«Λόγω απουσίας ενός θεσμοθετημένου συστήματος διαχείρισης κρίσεων και κατανομής ρόλων, ανεδείχθησαν σε πρωταγωνιστικούς δρώντες όλες οι συνιστώσες της ΕΕ: Η ΕΚΤ, οι εθνικές κεντρικές τράπεζες, το Eurogroup, το ECOFIN, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, οι κυβερνήσεις των κρατών μελών της ΟΝΕ, τα εθνικά κοινοβούλια, τα εθνικά πολιτικά κόμματα, οι κοινωνικοί εταίροι, τα κοινωνικά κινήματα, οι τράπεζες, τα ερευνητικά ινστιτούτα, μεμονωμένες προσωπικότητες κ.ά. Σ' αυτούς έρχονται να προστεθούν και δρώντες εκτός της ΟΝΕ, όπως το ΔΝΤ, οι «οίκοι αξιολόγησης», τα μεγάλα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, οι κυβερνήσεις μεγάλων χωρών (π.χ. ΗΠΑ, Ιαπωνία, Κίνα), οι "Ομάδες των 7/8" (G7/8) και των "20" (G 20), διεθνή μέσα μαζικής ενημέρωσης, ερευνητικές μονάδες, εδικοί με βαρύνουσα άποψη κ.ά.»²⁹.

Ένα ακόμα παράδειγμα για τις οικονομικές επιπτώσεις της κρίσης ως προς την ΕΕ και την απόδειξη της μείωσης της επιρροής της ίδιας είναι οι ενδεικτικοί δείκτες της εξωτερικής διάστασης της ΕΕ. Αν εξετάσει κανείς τους δείκτες αυτούς,

²⁸ http://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2013/07/POLICY-PAPER-No13.2013_%CE%A0%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%AC%CE%BF%CF%85-%CE%9A%CF%89%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%82-2.pdf

²⁹ Παπαστάμκος, Γ., Κότιος, Α. (2011). Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ Κρίση του συστήματος ή της πολιτικής; Η Ναυτεμπορική, 11-7-2011. Διαθέσιμο στο: <http://www.naftemporiki.gr/news/cstory.asp?id=2013057>

γίνεται εύκολα αντιληπτό το γεγονός ότι η οικονομική ισχύ της πλέον χαρακτηρίζεται από μια συνεχόμενη πτωτική τάση, εξαιτίας της ύφεσης και του χρέους. Οι δείκτες, οι οποίοι καταδεικνύουν εντονότερα την πτώση της επιρροής της Ε.Ε. στο οικονομικό πεδίο, είναι οι δείκτες που εμφανίζουν τις εσωτερικές αδυναμίες της Ένωσης στο οικονομικό πεδίο αλλά δημιουργούν αλυσιδωτά εξωγενείς συνέπειες. Η αύξηση της ανεργίας (12% στην ζώνη του ευρώ το 2012), η ασθμαίνουσα οικονομική ανάπτυξη (1,5% οι προβλέψεις για την Ε.Ε. για το 2013), η κατακόρυφη αύξηση των κρατικών ελλειμμάτων και η συνακόλουθη αύξηση των χρεών στο σύνολο των κρατών έχει μειώσει σημαντικά την δυναμική της ευρωπαϊκής οικονομίας.³⁰

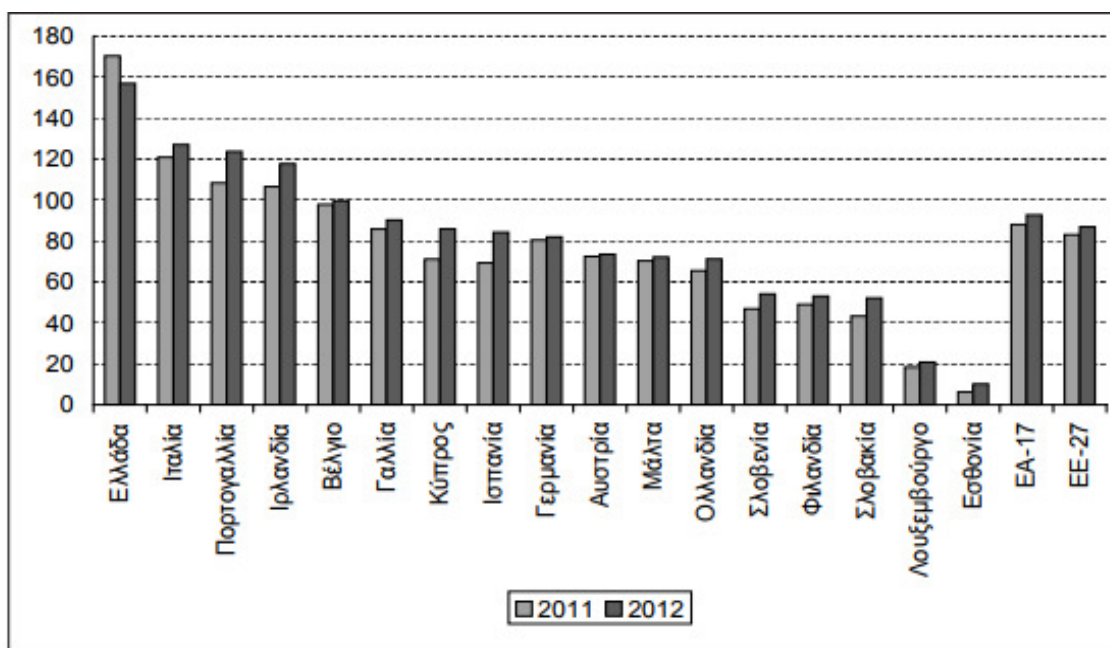
Η πολιτική λιτότητας που άρχισαν να εφαρμόζουν από το 2010 και μετά όχι μόνο τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης που είχαν προβλήματα αλλά και όλα τα υπόλοιπα, είχαν ως αποτέλεσμα να επιδεινωθεί η κατάσταση ακόμη περισσότερο και να βυθιστεί στην ύφεση ολόκληρη η Ευρωζώνη αφού κανένας δεν στήριζε τη συνολική ζήτηση.

Βασικά Μακροοικονομικά μεγέθη στην ζώνη του ευρώ, (ποσοστιαίοι ετήσιοι ρυθμοί εξέλιξης)

	2009	2010	2011	2012*	2013**	2014**
ΑΕΠ	-4,4	2,0	1,4	-0,6	-0,4	1,2
Ιδιωτική κατανάλωση	-1,0	1,0	0,1	-1,3	-0,9	0,7
Δημόσια κατανάλωση	2,6	0,8	-0,2	-0,4	0,0	0,5
Συνολικές επενδύσεις	-12,7	-0,4	1,5	-4,1	-2,6	2,3
Απασχόληση	-1,8	-0,5	0,2	-0,9	-0,7	0,3
Ρυθμός Ανεργίας	9,6	10,1	10,2	11,4	12,2	12,1
Πληθωρισμός	0,3	1,6	2,7	2,5	1,6	1,5
Δημοσιονομικό αποτέλεσμα (% ΑΕΠ)	-6,9	-6,2	-4,1	-3,7	-2,9	-2,7
Δημόσιο χρέος (% ΑΕΠ)	80,0	85,6	88,0	92,7	95,5	96,0
Συμβολή στην μεταβολή του ΑΕΠ						
Τελική ζήτηση	-8,9	5,5	3,1	-1,0	-0,2	3,2
Εμπορικό ισοζύγιο	-0,7	0,7	0,9	1,6	0,8	0,3

³⁰ http://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2013/07/POLICY-PAPER-No13.2013_%CE%A0%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%AC%CE%BF%CF%85-%CE%9A%CF%89%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%82-2.pdf

Εξέλιξη Δημόσιου Χρέους, στην Ευρωζώνη, 2011-2012

Η ΕΕ, προσπαθώντας να εξασφαλίσει τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και να εξαλείψει τις εντάσεις στις αγορές κρατικών χρεογράφων της Ευρωζώνης, δημιούργησε τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ), ο οποίος αντικατέστησε τους προηγούμενους προσωρινούς μηχανισμούς και είναι πλέον το μεγαλύτερο πολυμερές χρηματοπιστωτικό όργανο παγκοσμίως, με πραγματική δανειοδοτική ικανότητα έως και 500 δισ. ευρώ.

Παράλληλα, από το 2011 και μετά, η ΕΕ θέσπισε νέους, αυστηρότερους κανόνες (συμπεριλαμβανομένης διεθνούς συνθήκης) για να ελέγχει αποτελεσματικότερα το **δημόσιο χρέος και τα ελλείμματα** – μεριμνώντας ώστε οι κυβερνήσεις να μην δαπανούν πέραν των δυνατοτήτων τους.

Οι κανόνες αυτοί βασίζονται στο κυριότερο εργαλείο της ΕΕ για την εγγύηση της οικονομικής σταθερότητας και της δημοσιονομικής πειθαρχίας, το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ), και ενισχύουν την εφαρμογή του βάσει των παρακάτω³¹:

³¹ https://europa.eu/european-union/topics/economic-monetary-affairs_el

- δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στη μείωση των υψηλών επιπέδων **δημόσιου χρέους**
- τροποποιώντας τη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος ώστε να μπορεί να ενεργοποιείται όχι μόνο λόγω ύπαρξης ελλείμματος σε ένα συγκεκριμένο έτος, αλλά και λόγω βαθύτερων υποκείμενων τάσεων του δημόσιου χρέους.
- δρομολογώντας έναν ετήσιο κύκλο συντονισμού της πολιτικής υπό την καθοδήγηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Κάθε χρόνο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβαίνει σε διεξοδική ανάλυση των προγραμμαμάτων οικονομικών μεταρρυθμίσεων των κρατών μελών της ΕΕ και παρέχει συστάσεις για τους επόμενους 12-18 μήνες.
- επιβάλλοντας αυστηρότερους δημοσιονομικούς κανόνες, μεταξύ άλλων, σημαντικές **κυρώσεις** για τις χώρες της Ευρωζώνης που παραβιάζουν τους δημοσιονομικούς κανόνες.
- θεσπίζοντας νέες ρυθμίσεις για την παρακολούθηση επικίνδυνων **οικονομικών ανισορροπιών** – όπως οι «φούσκες» των τιμών των περιουσιακών στοιχείων (τιμές κατοικιών, μετοχών, κ.λπ.) και η εξασθένιση της ανταγωνιστικότητας – και λαμβάνοντας μέτρα για την αντιμετώπισή τους προτού αυτές θέσουν σε κίνδυνο την οικονομική σταθερότητα μιας χώρας, ολόκληρης της Ευρωζώνης ή της ΕΕ στο σύνολό της.³²

«Το σημείο καμπής στην κρίση της Ευρωζώνης ήρθε το καλοκαίρι του 2012, όταν ο πρόεδρος της ΕΚΤ διακήρυξε ότι θα κάνει ό,τι χρειαστεί ώστε να διατηρήσει τη συνοχή της Ευρωζώνης. Ο Ντράγκι υποσχόμενος ότι η ΕΚΤ θα λειτουργήσει ως δανειστής ύστατης καταφυγής για τα ομόλογα των κρατών-μελών διέλυσε τον φόβο ότι οι επενδυτές θα πουλήσουν μαζικά τα ομόλογα που κατέχουν, κίνηση που αυξάνει το κόστος δανεισμού μέχρι ένα κράτος να χρεοκοπήσει»³³.

Εν κατακλείδι, η κρίση χρέους και οι συνακόλουθες άμεσες και έμμεσες συνέπειες στις οικονομικές δομές της Ε.Ε. και στους μηχανισμούς της Ενιαίας

³² https://europa.eu/european-union/topics/economic-monetary-affairs_el

³³ Καρκαγιάννης, Κ. (2015). Η κρίση μετατράπηκε σε εφιάλτη για την Ευρωζώνη. Η Καθημερινή, 29-11-2015. Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/840390/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/h-krish-metatraphke-se-efialth-gia-thn-eyrwzwnh>

Αγοράς έχει επηρεάσει αρνητικά την ανερχόμενη πορεία της στο διεθνές πολιτικό και οικονομικό σύστημα, περιορίζοντας παράλληλα την ισχύ των μέσων με τα οποία ασκεί εξωτερική πολιτική και διαμορφώνει το περίγραμμα των εξωτερικών της σχέσεων. Οι μεταρρυθμίσεις που έχουν πραγματοποιηθεί μέσω της δημιουργίας του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας και της αυστηροποίησης των κοινών δημοσιονομικών κανόνων (Six Plus Pact) έχουν καταφέρει να συγκρατήσουν ορισμένες αρνητικότερες συνέπειες, οι οποίες προέκυψαν από την κρίση αλλά δεν έχουν επιτύχει ακόμη να δώσουν πειστική απάντηση στις αγορές και στους εταίρους της Ε.Ε., αναφορικά με τη βιωσιμότητα και τη δυναμική του Ευρωπαϊκού μοντέλου³⁴.

³⁴ Παπανικολάου, Κ. (2013). Κρίση Χρέους της Ζώνης του Ευρώ: Επιπτώσεις στην Εξωτερική Διάσταση της Ε.Ε. Παρατηρητήριο για την Κρίση, νο 13. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Η παγκόσμια οικονομική κρίση βρήκε την ελληνική κοινωνία απροετοίμαστη και έφερε μια βίαιη ανατροπή σε όσα είχε συνηθίσει μέχρι τότε, κάνοντας τους αναλυτές να κάνουν λόγο για περισσότερο πολιτικο-κοινωνική κρίση, παρά οικονομική.

Ο Κονιόρδος, δανειζόμενος τη σκέψη του Giddens, αναφέρει πως μια οικονομικο-κοινωνική κρίση συνήθως εμφανίζεται όταν υπάρχει ασυμβατότητα ανάμεσα σε δράσεις και επιδιώξεις σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο, έτσι ώστε να μην υφίστανται επαρκείς πόροι για να προκύψει ένα επιθυμητό αποτέλεσμα. Η ελληνική κρίση συγκλίνει στο γεγονός, ότι δεν υπάρχουν επαρκή μέσα για να διατηρηθεί το συνηθισμένο επίπεδο διαβίωσης, το οποίο τα τελευταία χρόνια έχει υποστεί καθίζηση³⁵.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναφέρουμε ότι η κρίση της χώρα μας δεν προήρθε αποκλειστικά από το εξωτερικό χρέος, αλλά αποτελεί σύμφωνα με τον Κονιαβίτη τη συνέπεια σύμπραξης πολλών εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων³⁶:

- της κακής δημοσιονομικής πολιτικής που κατέστησε το χρέος μη βιώσιμο, της πολιτικής αλόγιστων παροχών και της αδυναμίας είσπραξης εσόδων (φοροδιαφυγή, εισφοροδιαφυγή, παραοικονομία, άτυπη εργασία, κ.λπ.),
- του «δικαιώματος» φοροδιαφυγής των μικρομεσαίων ελεύθερων επαγγελματιών με την ανοχή της κοινής γνώμης και της μη συμμετοχής της άρχουσας οικονομικής τάξης στη φορολογία – όχι μόνο του ναυτιλιακού κεφαλαίου με ξένες σημαίες που ούτως ή άλλως δεν συμμετείχε, ούτε του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου που συμμετέχει στην ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων που παρέχει η παγκοσμιοποίηση, αλλά ούτε και του παραγωγικού (βιομηχανικού) κεφαλαίου που τις τελευταίες 10ετίες μεταναστεύει σε χώρες με ευνοϊκότερες συνθήκες

³⁵ Κονιόρδος, Σ., (2014), «Οικονομική κρίση και κοινωνικής κρίση εμπιστοσύνης» στο Σ. Ζαμπάρλουκου και Μ. Κιούση (επιμ.), Κοινωνικές Όψεις της Κρίσης στην Ελλάδα, Αθήνα, Πεδίο, σελ. 69-99.

³⁶ Κονιαβίτης, Θ. (2014). Απαντήσεις στις ερωτήσεις για την κρίση. Κοινωνιολογική Επιθεώρηση, τεύχος 1, σελ. 11-22

- της χρόνιας εσωτερικής παθογένειας η οποία είχε δημιουργήσει τους όρους για την εμφάνιση και το μέγεθος της οξείας κρίσης,
- των εξωτερικών παρεμβάσεων που οφείλονται κυρίως στον υπέρογκο εξωτερικό δανεισμό της χώρας,
- της μεγάλης δημοσιότητας από τα ΜΜΕ επιλεγμένων στοιχείων που υπογραμμίζουν την αναξιοπιστία και την αφερεγγυότητα της χώρας, όπως η παραποίηση στατιστικών στοιχείων, κ.α.
- της ιδιότητας της χώρας ως κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και Ευρωζώνης. Η ΕΕ (με τη Γερμανία να πρωτοστατεί) αντέδρασε σπασμωδικά: πρώτον προχώρησε στην ενοχοποίηση ενός λαού συνολικά, απειλώντας έμμεσα ακόμη και με «αποπομπή» –αφήνοντας έτσι ελεύθερο το πεδίο στα παιχνίδια των χρηματαγορών– και δεύτερον αποποιούμενη την ευθύνη για τη μη οργανωτική της ολοκλήρωση.

Επιπρόσθετα, οι υπεύθυνοι για τη δημιουργία, την εξέλιξη και τελικά την “έκρηξη” του ζητήματος του ελληνικού χρέους είναι, σύμφωνα με την παρουσίαση του κ. Σιάτρα, στο συνέδριο με θέμα “What Crisis and What End of Crisis?”, οι εξής (το απόσπασμα παρατίθεται αυτούσιο):³⁷

- *Οι ελληνικές κυβερνήσεις των τελευταίων δεκαετιών και το πολιτικό σύστημα γενικότερα, επειδή: εξέθρεψαν και αποδέχθηκαν ένα σύστημα πελατειακών σχέσεων στη διακυβέρνηση της χώρας, δεν έλαβαν μέτρα για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, καθιέρωσαν την πρακτική των υψηλών δημοσιονομικών ελλειμμάτων, ανέχθηκαν την παραβατικότητα και τη σπατάλη του δημοσίου χρήματος και υπέκρυψαν τα πραγματικά στοιχεία, όταν η βλάβη δεν ήταν ακόμη ανήκεστος. Ο παράγοντας αυτός, φέρει το μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης.*
- *Μερικές ιστορικές “ιδιαιτερότητες” του Ελληνικού Κράτους: ανάγκη διατήρησης υψηλών αμυντικών δαπανών, μη εκσυγχρονισμένη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, αυξημένο κόστος δημιουργίας υποδομών για τη χώρα, εκτεταμένα σύνορα με μη κοινοτικές χώρες κατάσταση που οδηγεί σε αυξημένη εισροή προσφύγων.*

³⁷ <http://www.eurocapital.gr/index.php/permalink/32489.html>

- *Η Ευρωπαϊκή Ένωση, επειδή δημιούργησε ένα ατελές νομισματικό σύστημα, επειδή δεν υπήρξε αυστηρή (ή ακόμη και σοβαρή) στην εφαρμογή των κανόνων της, εναντίον των κρατών που τους παραβίαζαν, επειδή απέτυχε να αντιληφθεί τις ιδιαιτερότητες των κρατών που τη συνιστούν και δεν τις έλαβε υπ' όψη της στην άσκηση της πολιτικής της και επειδή καθυστέρησε (και εξακολουθεί να καθυστερεί) δραματικά στην εξεύρεση και την εφαρμογή πραγματικών και βιώσιμων λύσεων. Ο παράγοντας αυτός φέρει σημαντικό μέρος της ευθύνης.*
- *Η φυσιολογική και ιστορική εξέλιξη της διεθνούς οικονομίας: η απώλεια της ανταγωνιστικότητας των αναπτυγμένων χωρών σε σχέση με τις αναπτυσσόμενες και η διαρκής αύξηση του ειδικού βάρους των αναπτυσσόμενων χωρών στη διεθνή οικονομία. Η εξέλιξη αυτή, σε συνδυασμό με τα δραματικά επιδεινούμενα δημογραφικά στοιχεία των αναπτυγμένων χωρών, προκαλεί μία σειρά προβλημάτων τα οποία μοιραία μεταφέρονται στο σύνολο των χωρών αυτών. Και όπως συμβαίνει πάντα, πρώτα πέφτουν οι πλέον “αδύναμες” χώρες, ενώ η κρίση μεταφέρεται και στις άλλες. Αυτό συνιστά μία αναπόφευκτη ιστορική εξέλιξη, την οποία δύσκολα μπορούν να ανατρέψουν οι αναπτυγμένες χώρες.*

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση άρχισε να επηρεάζει αρνητικά και την ελληνική οικονομία, κυρίως από τον Οκτώβριο του 2008 και μετά.

Από τον επόμενο χρόνο, όπως αναφέρεται στην έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος, οι δυσμενείς εξελίξεις του 2009 χαρακτηρίστηκαν από τον εκτροχιασμό των δημοσιονομικών μεγεθών, όπου το έλλειμμα έφθασε το 15,7% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος το 129,7% του ΑΕΠ.

Το ΑΕΠ, μετά από μία δεκαπενταετία (1994-2008) συνεχούς ανόδου, υποχώρησε το 2009 κατά 3,2%, παρά την τεράστια δημοσιονομική επέκταση, ενώ πιο συγκεκριμένα, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης έφθασε στο 15,7% του ΑΕΠ και το πρωτογενές έλλειμμα στο 10,5% του ΑΕΠ. Συγκριτικά με το 2008, το έλλειμμα διευρύνθηκε κατά 5,8 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ και το πρωτογενές έλλειμμα κατά 5,5 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ. Η διεύρυνση αυτή οφειλόταν τόσο στην κακή πορεία των εσόδων (2008: 40,7% του ΑΕΠ, 2009: 38,3% του ΑΕΠ) όσο και στην αύξηση των δαπανών της γενικής κυβέρνησης (2008: 50,6% του ΑΕΠ, 2009: 54,0% του ΑΕΠ). Εντούτοις, το ΑΕΠ, επηρεαζόμενο από την πτώση των επενδύσεων

και της ιδιωτικής κατανάλωσης, μειώθηκε και η οικονομία εισήλθε και επίσημα σε φάση ύφεσης³⁸.

Επιπλέον, την περίοδο 2001-2008 η σωρευτική υποχώρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας έφθασε το 16,9% βάσει των σχετικών τιμών καταναλωτή και το 27,7% βάσει του σχετικού κόστους εργασίας.

Όλα τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί έλλειμμα εμπιστοσύνης, το οποίο με τη σειρά του οδήγησε σε υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της οικονομίας και σε αισθητή διεύρυνση της διαφοράς αποδόσεων μεταξύ ελληνικών και γερμανικών ομολόγων. Παράλληλα, το γενικότερο κλίμα επιδεινώθηκε περισσότερο με την επίσημη ανακοίνωση των ελληνικών αρχών στις 22 Οκτωβρίου 2009 ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα του 2009 ήταν υπερδιπλάσιο του προβλεπομένου και ότι και το έλλειμμα του 2008 ήταν σημαντικά αυξημένο σε σχέση με τις έως τότε εκτιμήσεις.

«Στα τέλη του 2009 και τις αρχές του 2010 τα θεμελιώδη μεγέθη της οικονομίας βρίσκονταν σε αντίθετη από την ενδεικνυόμενη κατεύθυνση, με τεράστια υστέρηση των δημόσιων εσόδων και έξαρση των δημόσιων δαπανών, του ελλείμματος και του χρέους, ενώ το έλλειμμα του ισοζυγίου εξωτερικών συναλλαγών παρέμενε σε ιστορικώς υψηλά επίπεδα, παρότι η οικονομία βρισκόταν πλέον σε ύφεση»³⁹.

³⁸<http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/%CE%A4%CE%BF%20%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%B%CE%B7%CF%82%20%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf>

³⁹ Βλέπε παραπάνω

3.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Οι επιπτώσεις της ελληνικής κρίσης έφεραν αρκετά προβλήματα στο εσωτερικό της χώρας, ως προς ένα σύνολο τομέων. Πρώτα απ' όλα, πριν και μετά την ανακοίνωση χρεοκοπίας οι μετοχές υπόκεινται σοκ πωλήσεων. Η ζήτηση πέφτει και κατά συνέπεια τα κέρδη εξανεμίζονται και πολλές εταιρίες οδηγούνται πρώτες αυτές στη χρεοκοπία. Τα ακίνητα χάνουν την αξία πώλησης, και άρα επένδυσης καθώς η κρίση προκαλεί μείωση της ζήτησης.

Αυξάνονται οι κοινωνικές συγκρούσεις και οι απεργιακές εντάσεις, εξαιτίας της μείωσης των μισθών και των απολύσεων. Οι Έλληνες πολίτες καθημερινά έρχονται αντιμέτωποι με τις επιθέσεις και τις πιέσεις που υφίσταται η χώρα από τους Ευρωπαίους εταίρους και κατά συνέπεια, συνειδητοποιούν πως είτε τους αρέσει, είτε όχι, σε ότι αφορά την οικονομική πολιτική, έχει χαθεί ένα μεγάλο κομμάτι από την εθνική κυριαρχία.

Οικονομική πολιτική χαράσσουν πλέον οι δανειστές, οι οποίοι εξαναγκάζουν τους Έλληνες σε ένα πρωτοφανή για τα δεδομένα της ευρωζώνης κλοιό επιτήρησης. Σήμερα, η κοινή γνώμη φαίνεται να συγχωρεί την ανακολουθία μεταξύ των προεκλογικών υποσχέσεων, και όσων σήμερα εξαγγέλλονται, γιατί έχει πεισθεί για την εθνική ανάγκη. Αυτό το γεγονός, όμως, δεν σημαίνει μια δίκαιη κατανομή των βαρών. Κάθε σκεπτόμενος Έλληνας πολίτης θεωρεί ως καθήκον του να στηρίξει την εθνική προσπάθεια, αρκεί τα οικονομικά προβλήματα της χώρας να μη τα φορτωθούν οι απλοί άνθρωποι του μόχθου για να ικανοποιηθούν οι γραφειοκράτες και οι εκμεταλλευόμενοι την εξουσία.⁴⁰

Η συνεχιζόμενη αδυναμία βελτίωσης του δείκτη φερεγγυότητας του ελληνικού δημοσίου τομέα λόγω της υποεκτίμησης των υφεσιακών επιπτώσεων των μέτρων λιτότητας, της υπερεκτίμησης της δυνατότητας δημιουργίας υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων και των υψηλών δαπανών για τους τόκους έχει ως αποτέλεσμα την αποτυχία δημιουργίας προϋποθέσεων δημοσιονομικής σταθεροποίησης και εξόδου της Ελλάδας από την κρίση.

Σημαντικό είναι να αναφέρουμε επίσης, ότι από το 2009 και μετά, σχεδόν όλα τα μεγέθη από τα οποία εξαρτάται η βελτίωση των συνθηκών εργασίας και ζωής των

⁴⁰ Μεταξάς, Α. (2015). *Ευρώπη σε κρίση: ανάμεσα σε δίκαιο και πολιτική*. Αθήνα: Σιδέρης

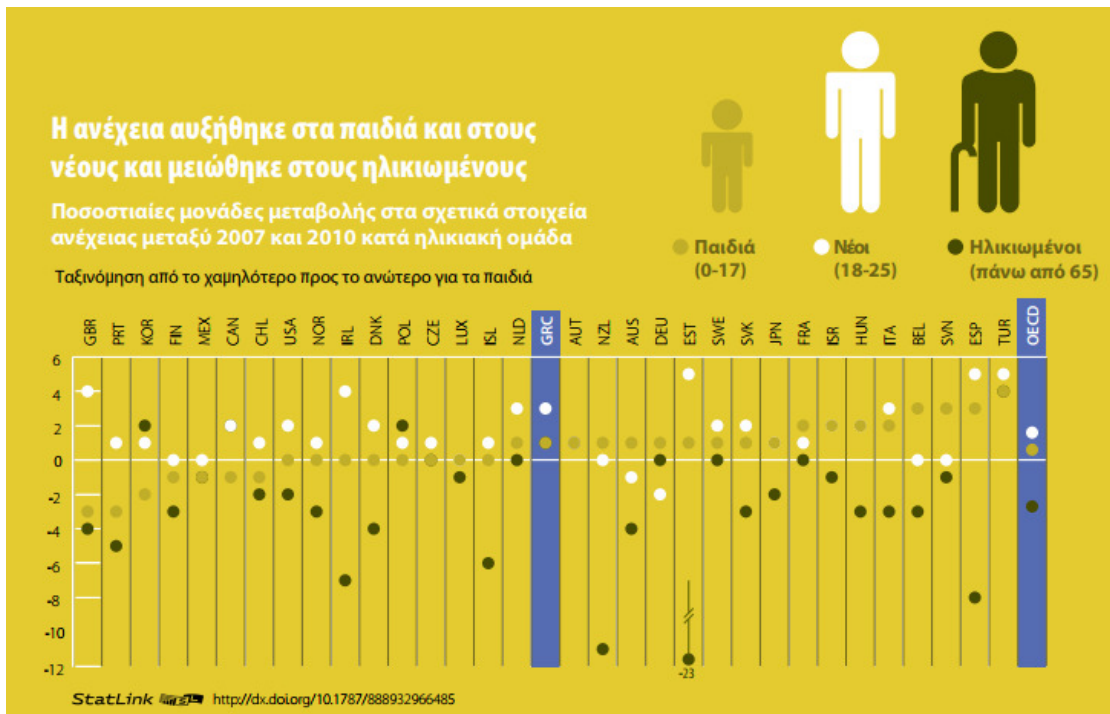
εργαζόμενων τάξεων, δηλαδή οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, η αγοραστική δύναμη των μισθών, ο αριθμός των απασχολούμενων, το ΑΕΠ, η παραγωγικότητα της εργασίας και οι εξαγωγικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας, βρίσκονται σε πτωτική πορεία και η μείωσή τους είναι δραματική.

Οι χώρες όπου η ύφεση ήταν βαθύτερη και πιο μακροχρόνια πλήττονται μέχρι και σήμερα από τις βαθιές επιπτώσεις στις επαγγελματικές προοπτικές, τα εισοδήματα και τον τρόπο ζωής. Περίπου 48 εκατομμύρια άνθρωποι στις χώρες του OECD αναζητούν εργασία -15 εκατομμύρια περισσότεροι απ' ό,τι το Σεπτέμβριο του 2007- και εκατομμύρια περισσότεροι αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσχέρειες. Ο αριθμός των ανθρώπων που ζουν σε νοικοκυριά χωρίς κανένα εισόδημα από εργασία έχει διπλασιαστεί στην Ελλάδα, την Ιρλανδία και την Ισπανία⁴¹.

Στην Ελλάδα, καθώς τα περισσότερα νοικοκυριά βρίσκονται υπό πίεση και οι προϋπολογισμοί για την κοινωνική στήριξη υπό αυστηρή επίβλεψη, όλο και περισσότεροι άνθρωποι αναφέρουν ότι δεν είναι ικανοποιημένοι από τη ζωή τους, ενώ η εμπιστοσύνη στις εθνικές αρχές έχει καταρρεύσει. Υπάρχουν επίσης ενδείξεις ότι η κρίση θα σκιάσει για πολύ καιρό τη μελλοντική ευεξία των ανθρώπων και ότι μερικές από τις κοινωνικές συνέπειες της κρίσης σε τομείς όπως η δημιουργία οικογένειας, η γονιμότητα και η υγεία θα γίνουν αισθητές μακροπρόθεσμα. Τα ποσοστά γονιμότητας μειώθηκαν ακόμα περισσότερο από την έναρξη της κρίσης εντείνοντας τα δημογραφικά και τα δημοσιονομικά προβλήματα από τη γήρανση του πληθυσμού, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των οικογενειών περιέκοψαν βασικές δαπάνες όπως για παράδειγμα οι δαπάνες διατροφής⁴².

⁴¹ http://www.tovima.gr/files/1/2015/03/31/domain21___media1954___305311-i9j8skcgs3.pdf

⁴² http://www.tovima.gr/files/1/2015/03/31/domain21___media1954___305311-i9j8skcgs3.pdf

Ιδιαίτερα δραματική εξέλιξη για την ελληνική οικονομία αποτελεί το γεγονός ότι η απασχόληση βρίσκεται σε ελεύθερη πτώση, με πάνω από 1 εκατ. θέσεις απασχόλησης να έχουν χαθεί μετά τον Οκτώβριο του 2008. Επίσης, τον Μάρτιο του 2013 ο αριθμός των ανέργων ήταν 1,3 εκατ. άτομα, δηλαδή το 27,4% του εργατικού δυναμικού, ποσοστό που έχει καταγραφεί ως το υψηλότερο σε ανεπτυγμένη οικονομία του δυτικού κόσμου τα τελευταία τριάντα χρόνια⁴³.

⁴³ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Δ., ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Μ., ΖΕΖΑ G. (2013). Οικονομική κρίση και πολιτικές λιτότητας στην Ελλάδα: Ποιες είναι οι προοπτικές; ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ. Στο: <http://ineobservatory.gr/wp-content/uploads/2014/08/policy-brief-6.pdf>

3.2 ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

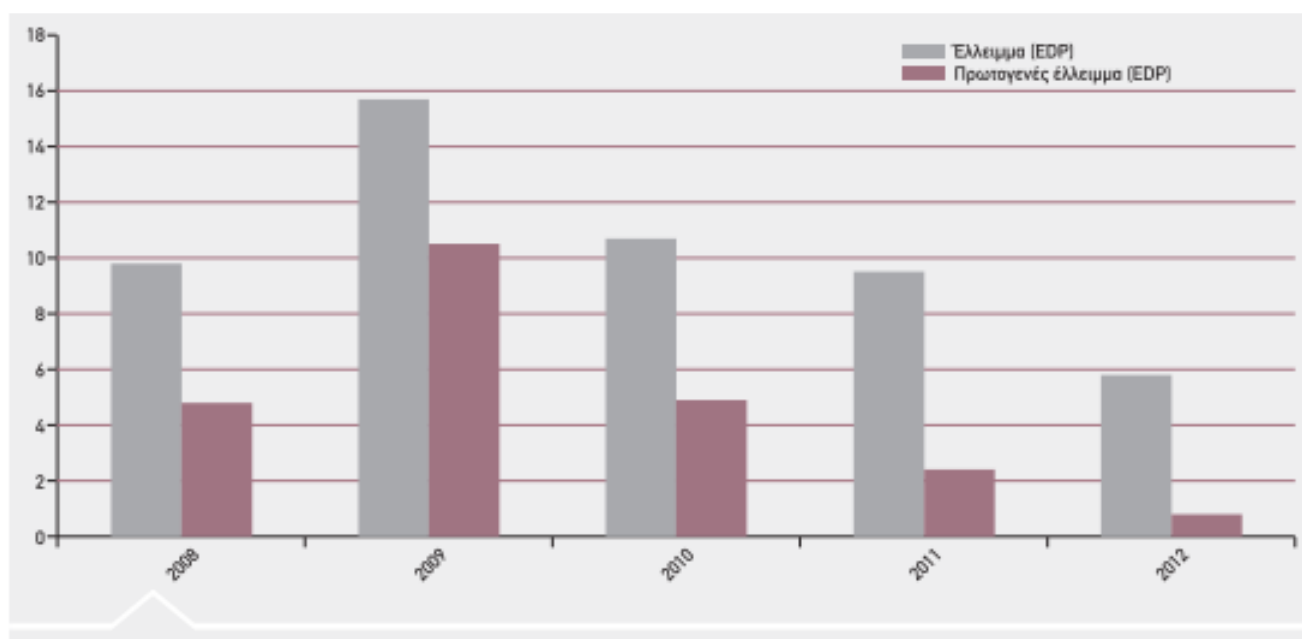
Στα μέσα του 2010 αποκαλύφθηκε ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδας ξεπερνούσε αρκετά τα ποσοστά και πλέον το δημόσιο δε μπορούσε να χαρακτηριστεί βιώσιμο.

ΑΕΠ, Έσοδα, Δαπάνες, Έλλειμμα, Χρέος Γενικής Κυβέρνησης

		2008	2009	2010	2011
ΑΕΠ	(εκατ. ευρώ)	232.920	231.642	227.318	215.088
Έλλειμμα Γενικής Κυβέρνησης (-) / Πλεόνασμα (+) ΔΥΕ Β.9	(εκατ. ευρώ)	-22.866	-36.103	-23.521	-19.565
	(% του ΑΕΠ)	-9,8	-15,6	-10,3	-9,1
Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης	(εκατ. ευρώ)	117.963	124.646	114.106	107.769
	(% του ΑΕΠ)	50,6	53,8	50,2	50,1
Έσοδα Γενικής Κυβέρνησης	(εκατ. ευρώ)	94.833	88.601	90.247	88.075
	(% του ΑΕΠ)	40,7	38,2	39,7	40,9
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης	(εκατ. ευρώ)	263.284	299.685	329.535	355.617
	(% του ΑΕΠ)	113,0	129,4	145,0	165,3

Πηγή: <http://www.statistics.gr>

Έλλειμμα και πρωτογενές έλλειμμα 2008-2012

Η ελληνική κυβέρνηση αδυνατούσε αρκετά να δανειστεί με λογικά επιτόκια από τις αγορές για να χρηματοδοτήσει το τρέχων δημοσιονομικό έλλειμμα και την αναχρηματοδότηση του χρέους. Ως συνέπεια αυτού, ήταν η δημιουργία ενός άμεσου κινδύνου αδυναμίας πληρωμής των χρεών. Έτσι, η ελληνική κυβέρνηση, για να αποκτήσει την αξιοπιστία του λαού και να επιτύχει τη μείωση των επιτοκίων, προχώρησε σε λήψη μέτρων μείωσης των δαπανών, τα οποία ωστόσο, δε κατάφεραν να σώσουν το αρνητικό κλίμα. Εξαιτίας αυτού, η Ελλάδα αποφάσισε να καταφύγει στη οικονομική βοήθεια του ΔΝΤ, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.⁴⁴

Πιο αναλυτικά, οι όροι αντιμετώπισης της κρίσης στην Ελλάδα συνίστανται στα εξής⁴⁵:

α) αναδιάρθρωση του χρέους,

β) ενίσχυση της ρευστότητας των τραπεζών και της ελληνικής οικονομίας,

γ) διαπραγμάτευση των στόχων, του περιεχομένου και του χρονοδιαγράμματος των πολιτικών ανάσχεσης της ύφεσης, αντιμετώπισης της ανεργίας και σχεδιασμού της παραγωγικής ανασυγκρότησης της ελληνικής οικονομίας,

δ) αποκατάσταση της δημοκρατικής λειτουργίας του θεσμικού πλαισίου των συλλογικών διαπραγματεύσεων και των συλλογικών συμβάσεων εργασίας με ατμομηχανή την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας, προκειμένου να αυξηθεί το εισοδηματικό μερίδιο της εργασίας,

ε) αποκατάσταση της εσωτερικής αναπτυξιακής ισορροπίας της ευρωπαϊκής οικονομίας,

στ) αναπτυξιακή αναβάθμιση της ΕΚΤ, ζ) απόκτηση της ΕΚΤ του ρόλου δανειστή ύστατης ανάγκης και εγγυητή των καταθέσεων, και

⁴⁴ Boorman, Jack, 2016, "The IMF and the Crises in Greece, Ireland, and Portugal: An Evaluation by the Independent Evaluation Office—Summary of Views of the Advisory Group," IEO Background Paper No. BP/16-02/01 (Washington: International Monetary Fund).

⁴⁵ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ (2013). Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση- Ετήσια Έκθεση 2013. Αθήνα: ΙΝΕ/ ΓΣΕΕ

η) αποτελεσματική καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και εισφοροδιαφυγής ως σημαντικής χρηματοδοτικής πηγής της ανασύστασης του Κράτους-Πρόνοιας και της βελτίωσης του επιπέδου των συνταξιοδοτικών και των κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών.

Από το 2010 παρατηρείται μία σταδιακή και κάθε φορά πιο βίαιη κρατική παρέμβαση στο σύστημα των ελεύθερων συλλογικών διαπραγματεύσεων, που στοχεύει σε μια πρώτη φάση στο πάγωμα και στην συνέχεια στην δραστική μείωση των ονομαστικών μισθών. «Μέσα από παρεμβάσεις που συρρικνώνουν την διαπραγματευτική ικανότητα των συνδικαλιστικών οργανώσεων, υιοθετείται καθαρά μία προσέγγιση υπέρ της εργοδοτικής πλευράς και επιβάλλεται σειρά ρυθμίσεων στην αγορά εργασίας και στην κοινωνική ασφάλιση που μεταβάλλουν καθοριστικά το εργασιακό και μισθολογικό τοπίο και το συσχετισμό δυνάμεων σε βάρος των εργαζομένων»⁴⁶.

⁴⁶ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ (2013). Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση- Ετήσια Έκθεση 2013. Αθήνα: ΙΝΕ/ ΓΣΕΕ

3.2.1 Πρώτο Μνημόνιο

Τον Μάιο του 2010, το Εκτελεστικό Συμβούλιο του ΔΝΤ ενέκρινε μια απόφαση για την παροχή εξαιρετικής πρόσβασης οικονομικής χρηματοδότησης προς την Ελλάδα χωρίς να ζητήσει αναδιάρθρωση του χρέους προτίμησης, ακόμη και αν τα κυριαρχικά χρέους δεν θεωρούνταν βιώσιμα με υψηλή πιθανότητα. Τον Απρίλιο του 2010, η Ελλάδα έγινε η πρώτη χώρα της ζώνης του ευρώ που έφτασε στο σημείο να αναγκαστεί να ζητήσει οικονομική στήριξη από το ΔΝΤ. Το ΔΝΤ προσχώρησε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΚ) και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) – οργανισμοί, οι οποίοι αποτελούν ανεπίσημα τη τρόικα-στην παροχή χρηματοδότησης έκτακτης ανάγκης, με τη συμβολή του Ταμείου με τη μορφή ενός τριετές Stand-By συμβολαίου (SBA) που εγκρίθηκε το Μάιο, ωστόσο αντικαταστάθηκε δύο χρόνια αργότερα από μια διευθέτηση τεσσάρων ετών στο πλαίσιο της Extended Fund Facility⁴⁷.

Η υπογραφή του Μνημονίου Οικονομικών και Οικονομικών Χρηματοοικονομικής Πολιτικής (Μνημόνιο), στις 2 Μαΐου 2010, μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και το ΔΝΤ (η αποκαλούμενη τρόικα), έθεσαν την Ελλάδα σε μια τροχιά πρωτοφανών μέτρων λιτότητας των οποίων οι συνέπειες υφίστανται μέχρι και τη σημερινή εποχή.⁴⁸

Βάσει των μέτρων του πρώτου Μνημονίου, η οικονομική πολιτική της χώρας μας αναπροσανατολιζόταν κυρίως σε τρεις κατευθύνσεις:

Πρώτον, εμπροσθοβαρή δημοσιονομική προσαρμογή, κυρίως με οριζόντια μέτρα, που θα μείωναν το έλλειμμα κάτω του 3% μέχρι το 2014 και θα μηδένιζαν το πρωτογενές αποτέλεσμα σε δύο χρόνια. Για την αμέσως επόμενη φάση, από το 2011 και μετά, το Μνημόνιο προέβλεπε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις ως προς τη λειτουργία του κράτους, με στόχο τη μακροχρόνια βιωσιμότητα της προσαρμογής και τη δημιουργία υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων για τη μείωση του χρέους.

Δεύτερον, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις ως προς τη λειτουργία των αγορών, με στόχο τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και τη δημιουργία ενός επιχειρηματικού περιβάλλοντος που θα μπορούσε να προσελκύσει επενδύσεις.

⁴⁷ https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-central-bank_el

⁴⁸ <http://eprints.lse.ac.uk/41758/1/GreeSE%20No52.pdf>

Τρίτον, διαφύλαξη της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού τομέα⁴⁹.

Επιπλέον οι κυριότερες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που προβλέπονταν ήταν: (α) μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, β) απελευθέρωση των κλειστών επαγγελμάτων, (γ) αποκρατικοποιήσεις, (δ) απελευθέρωση των αγορών προϊόντων, (ε) συγχωνεύσεις ή/και διακοπή της λειτουργίας φορέων του Δημοσίου που δεν έχουν λόγο ύπαρξης, (στ) μεταρρυθμίσεις στο ασφαλιστικό σύστημα, κ.λπ. , μεταβολές δηλαδή , οι οποίες αναμενόταν να συμβάλουν αφενός στην ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων της δημοσιονομικής προσαρμογής επί του ΑΕΠ και αφετέρου στην επίσπευση της ανάκαμψης της οικονομίας⁵⁰.

⁴⁹<http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/%CE%A4%CE%BF%20%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%B%CE%B7%CF%82%20%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf>

⁵⁰ Βλέπε παραπάνω

3.2.2 Δεύτερο Μνημόνιο

Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2011, η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας είχε επιδεινωθεί και η συζήτηση για έξοδο της χώρας από την ευρωζώνη εντάθηκε, γεγονός που είχε παραλυτικές συνέπειες για την οικονομία και προκαλούσε εκροή καταθέσεων και περαιτέρω αστάθεια του πολιτικού συστήματος.

Το πρώτο δίμηνο του 2012 και υπό καθεστώς νέας κυβέρνησης, ολοκληρώθηκαν οι διαπραγματεύσεις για την αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους, βασική προϋπόθεση των οποίων ήταν μια νέα συμφωνία για τις αναγκαίες παρεμβάσεις στην οικονομία.

«Οι νέες ρυθμίσεις αποτυπώθηκαν στο “Μνημόνιο Οικονομικών και Χρηματοπιστωτικών Πολιτικών” (ΜΟΧΠ) και στο “Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής”, τα οποία υιοθετήθηκαν από τη Βουλή στις 12 Φεβρουαρίου 2012 (Ν. 4046/2012). Η νέα συμφωνία συνοδεύεται από νέο χρηματοδοτικό πακέτο στήριξης, ύψους 130 δισεκ. ευρώ. Μαζί με το υπόλοιπο από το πρώτο Πρόγραμμα, η συνολική μη ακόμη εκταμιευμένη βοήθεια έφθανε τότε τα 167 δισεκ. ευρώ περίπου»⁵¹.

Όσον αφορά τα εργασιακά, οι παρεμβάσεις που έλαβαν χώρα στο Μνημόνιο Συνεννόησης II (Ν. 4046/2012 και στην Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου (6/2012), προέβλεπαν τα εξής⁵²:

- Άμεση μείωση των κατώτατων αποδοχών της ισχύουσας ΕΓΣΣΕ κατά 22% για τα άτομα άνω των 25 ετών και κατά 32% για τους νέους κάτω των 25 ετών, η οποία δεν προϋποθέτει την σύμφωνη γνώμη των εργαζομένων, με εφαρμογή από 14.2.2012 και μέχρι την λήξη του προγράμματος προσαρμογής.

⁵¹<http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/%CE%A4%CE%BF%20%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%B%CE%B7%CF%82%20%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf>

⁵² ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ (2013). Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση- Ετήσια Έκθεση 2013. Αθήνα: ΙΝΕ/ ΓΣΕΕ

Κατώτατα όρια αποδοχών εργαζομένων ηλικίας 25 ετών και άνω

Χρόνια προϋπηρεσίας	Βασικός μισθός	Επίδομα τριεπιών	Επίδομα γάμου	Σύνολο άγαμων από 14.2.2012	Σύνολο έγγαμων από 14.2.2012
0-3	586,08	0,00	58,61	586,08	644,69
3-6	586,08	58,61	58,61	644,69	703,30
6-9	586,08	117,22	58,61	703,30	761,91
9 και άνω	586,08	175,82	58,61	761,90	820,51

Κατώτατα όρια αποδοχών εργαζομένων ηλικίας μέχρι 25 ετών

Χρόνια προϋπηρεσίας	Βασικός μισθός	Επίδομα τριεπιών	Επίδομα γάμου	Σύνολο άγαμων από 14.2.2012	Σύνολο έγγαμων από 14.2.2012
0-3	510,95	0,00	51,10	510,95	562,05
3 και άνω	510,95	51,10	51,10	562,05	613,15

- Αλλαγή στο ισχύον σύστημα καθορισμού του κατώτατου μισθού: από την διμερή διαπραγμάτευση εργοδοτών εργαζομένων για τον καθορισμό του κατώτατου μισθού (στο πλαίσιο της ΕΓΣΣΕ), στο νομοθετημένο πλέον από την κυβέρνηση ελάχιστο ύψος μισθού σε διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους.
- Αναστολή των αυξήσεων συμπεριλαμβανομένων και των ωριμάνσεων που προ- βλέπονται από νόμο ή/και ΣΣΕ, μέχρι η ανεργία να μειωθεί κάτω από 10%.

Το 2012 η γενικότερη ευρωπαϊκή πολιτική επικεντρώθηκε στην εφαρμογή των δημοσιονομικών κανόνων, στη διόρθωση και την παρακολούθηση των μακροοικονομικών ανισορροπιών και στη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος, ενώ τον Μάρτιο του ίδιου χρόνου υπογράφηκε από τους ηγέτες 25 κρατών-μελών της ΕΕ η “Συνθήκη για τη σταθερότητα, το συντονισμό και τη διακυβέρνηση της ΟΝΕ” αποκαλούμενη και “Δημοσιονομικό Σύμφωνο”, η οποία τέθηκε τελικά σε ισχύ τον Ιανουάριο του 2013.

Στα τέλη του 2012, η Τράπεζα της Ελλάδος αξιολόγησε θετικά τις εξελίξεις του δεύτερου εξαμήνου του έτους, επισημαίνοντας τη μείωση της αβεβαιότητας, την

ανακοπή της εκροής καταθέσεων και τη σταδιακή βελτίωση του κλίματος. Τα δεδομένα που στοιχειοθετούσαν αυτήν την εκτίμηση ήταν⁵³:

- η μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων,
- η ανάκτηση ενός μεγάλου μέρους της απώλειας της διεθνούς ανταγωνιστικότητας κόστους κατά την περίοδο 2001-2009,
- η πρόοδος των μεταρρυθμίσεων, η οποία ήταν μεν γενικώς βραδεία, αλλά σε ορισμένους τομείς σημαντική,
- η αισθητή μείωση της αβεβαιότητας, μετά το σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας, η οποία ανέλαβε την ευθύνη να ολοκληρώσει τη δημοσιονομική εξυγίανση και να προχωρήσει σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, και
- η απεμπλοκή των χρηματοδοτικών ροών

Στις αρχές του 2014 είχαν ενισχυθεί οι ενδείξεις ότι το 2013 η κατάσταση ήταν βελτιωμένη σε σχέση με το 2012 και κυρίως ότι η οικονομία έχει εισέλθει σε τροχιά σταθεροποίησης και υπήρχαν οι προϋποθέσεις για να τερματιστεί η ύφεση και να αρχίσει η ανάκαμψη το 2014. Κάποιες από τις ενδείξεις αυτές ήταν οι εξής⁵⁴:

- καταγράφηκε πρωτογενές πλεόνασμα το 2013 μετά από μια μακρά περίοδο μεγάλων ελλειμμάτων
- Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσίασε για πρώτη φορά πλεόνασμα το 2013
- Ο ρυθμός της ύφεσης υπολογιζόταν ότι θα περιοριστεί σε 4% περίπου το 2013, ενώ τελικά διαμορφώθηκε ελαφρά χαμηλότερα (-3,85%)
- Βελτιώθηκαν στο εσωτερικό και στο εξωτερικό οι προσδοκίες και εμπεδωνόταν σταδιακά η εμπιστοσύνη.
- Προωθήθηκε η ανακεφαλαιοποίηση των πιστωτικών ιδρυμάτων και άλλαξε ριζικά η διάρθρωση του τραπεζικού τομέα, με τη δημιουργία ανθεκτικότερων τραπεζών, οι οποίες είναι σε θέση να εκμεταλλευθούν οικονομίες κλίμακας.

⁵³ ΤτΕ (2012). Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση 2012, Νοέμβριος 2012, 8.

⁵⁴<http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/%CE%A4%CE%BF%20%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%B%CE%B7%CF%82%20%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf>

3.2.3 Τρίτο Μνημόνιο

Το Μνημόνιο ΙΙΙ, υπογεγραμμένο από την κυβέρνηση και τους πιστωτές (Αύγουστος 2015), προβλέπει την επανεξέταση από μια ομάδα ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων των υφιστάμενων ρυθμίσεων για τις συλλογικές διαπραγματεύσεις, τη συνδικαλιστική δράση και τις μαζικές απολύσεις.

Τρεις αυστηροί όροι επιβάλλονται:

α) οι νομοθετικές πρωτοβουλίες της ελληνικής κυβέρνησης πρέπει πρώτα να εγκριθούν από τους πιστωτές,

β) οι νέες ρυθμίσεις πρέπει να ευθυγραμμιστούν με τις "καλύτερες ευρωπαϊκές και διεθνείς πρακτικές"

γ) Οι αλλαγές στις πολιτικές της αγοράς εργασίας δεν πρέπει να συνεπάγονται επιστροφή στους κανόνες που έχουν τεθεί σε παλαιότερες πολιτικές, οι οποίες θεωρούνται ασυμβίβαστες με τους στόχους της βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης.⁵⁵

Συγκεκριμένα, στο τρίτο Μνημόνιο, διάρκειας 3,5 ετών (2015-2018), το συνολικό ύψος των πρόσθετων μέτρων φτάνει τα 10 δις με το ύψος των μέτρων στα 2,9 δις σε ετήσια βάση. Τα βασικά χαρακτηριστικά του νέου Μνημονίου έχουν ως εξής⁵⁶:

- Δάνειο 86 δις. ευρώ μέσω του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, με τη «συνεχιζόμενη και πλήρη εμπλοκή του ΔΝΤ» το οποίο μπορεί να εκταμιεύσει επιπλέον 16 δις. ευρώ από το τρέχον πρόγραμμά του.
- Αναπτυξιακό «πακέτο» 35 δις. ευρώ.
- Αναδιάρθρωση χρέους: Το Eurogroup αποκλείει το κούρεμα στην ονομαστικά αξία του χρέους αλλά προκρίνει «σημαντικό πακέτο μέτρων για τη στήριξη της βιωσιμότητας του ελληνικού».
- Ταμείο Αξιοποίησης Περιουσίας 50 δις. ευρώ.
- Στενότερη επιτήρηση με παρουσία των Τριών Θεσμών στην Αθήνα.

⁵⁵ <http://www.capital.gr/Content/RelatedFiles/68/6898c2f55b6f4348828383f331261304.pdf>

⁵⁶ <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=721882>

Αναφορικά με τα εργασιακά, προβλέπονται κυρίως τα παρακάτω επιβαρυντικά για τους μισθωτούς μέτρα⁵⁷:

- Νέο σύστημα διαμόρφωσης νόμιμου κατώτατου μισθού. Με το νόμο «θεσπίζεται νέο σύστημα καθορισμού νόμιμου κατώτατου μισθού υπαλλήλων και ημερομισθίου εργατοτεχνιτών, το οποίο τίθεται σε ισχύ από 1.4.2013».
- Πάγωμα προσαυξήσεων για προϋπηρεσία μετά τις 14.2.2012, και σύμφωνα με την ερμηνευτική εγκύκλιο του Υπουργείου Εργασίας, δυνατότητα στους εργοδότες μη χορήγησης του επιδόματος γάμου, το οποίο ανέρχεται σε 10% επί του βασικού μισθού.
- Δύο «ταχύτητες» για τους μισθούς στις επιχειρήσεις (μέλη και μη μέλη εργοδοτικών οργανώσεων). Σύμφωνα με το νόμο «οι εθνικές γενικές συλλογικές συμβάσεις εργασίας καθορίζουν τους ελάχιστους μη μισθολογικούς όρους εργασίας που ισχύουν για τους εργαζόμενους όλης της χώρας.
- η εφαρμογή των ρυθμίσεων που αφορούν στους κατώτατους μισθούς, προκαλεί δραστική συρρίκνωση στις αποδοχές των χαμηλόμισθων εργαζομένων.

⁵⁷ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ (2013). Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση- Ετήσια Έκθεση 2013. Αθήνα: ΙΝΕ/ ΓΣΕΕ

**Κατώτατες μικτές αποδοχές πριν και μετά τα Μνημόνια 2 και 3 Εργαζόμενοι
άνω των 25 ετών**

Προϋπηρεσία 0-3 έτη	Μισθός	Μήνες	Ετήσιες Μικτές Αποδοχές
Άγαμοι			
ΕΓΣΣΕ - Πριν το Μνημόνιο 2	751,39 €	14	10519 €
Μετά το Μνημόνιο 2 - ΠΥΣ	586,08 €	14	8205,1€
Μείωση αποδοχών (σε %)	-22%		-22%
Απώλειες αποδοχών (σε €)	-165,31 €	14	-2314,3 €
Ετήσιες απώλειες (σε αριθμό μισθών)			3,08
Έγγαμοι			
ΕΓΣΣΕ - Πριν το Μνημόνιο 2	826,54 €	14	11572 €
Μετά το Μνημόνιο 2 - ΠΥΣ	644,69 €	14	9025,7€
Μείωση αποδοχών (σε %)	-22%		-22%
Απώλειες αποδοχών (σε €)	-181,85 €	14	-2545,9 €
Ετήσιες απώλειες (σε αριθμό μισθών)			3,08
Μετά το μνημόνιο 3 - (χωρίς επίδομα γάμου) *	586,08 €	14	8205,1 €
Μείωση αποδοχών (σε %)	-29,09%		-29,09%
Απώλειες αποδοχών (σε €)	-240,46 €	14	-3366,4 €
Ετήσιες απώλειες (σε αριθμό μισθών)			4,07

**Ετήσιες απώλειες μισθωτών που αμείβονται με τον κατώτατο μισθό, από
την εφαρμογή των ρυθμίσεων των Μνημονίων 2 και 3**

Προϋπηρεσία 0-3 έτη	Ετήσιες απώλειες σε ευρώ	Ετήσιες απώλειες σε αριθμό μισθών	Ετήσιες απώλειες σε %
Άνω των 25 ετών			
Άγαμος	-2314,34	3,08	-22%
Έγγαμος με επίδομα γάμου	-2314,34	3,08	-22%
Έγγαμος χωρίς επίδομα γάμου	-3366,44	4,07	-29,09%
Μέχρι 25 ετών			
Άγαμος	-3366,16	4,48	-32%
Έγγαμος με επίδομα γάμου	-3366,16	4,48	-32%
Έγγαμος χωρίς επίδομα γάμου	-4418,26	5,35	-38,18%

Δυστυχώς, τα τρία Μνημόνια “διάσωσης” της ελληνικής οικονομίας και των άλλων χωρών της Μεσογείου ήταν, σύμφωνα με πολλούς μελετητές, μία ανεπιτυχής πολιτική διαχείρισης της κρίσης χρέους, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός νέου αναπτυξιακού πρότυπου, το οποίο ενίσχυσε την άνιση ανάπτυξη στον εσωτερικό ευρωπαϊκό καταμερισμό εργασίας με κυρίαρχα χαρακτηριστικά υπανάπτυκτου κοινωνικό-οικονομικού σχηματισμού.

Στην κατεύθυνση αυτή τα συστατικά του στοιχεία συνίστανται:

α) στο νέο πρότυπο κατάργησης του θεσμικού πλαισίου των εργασιακών σχέσεων και υπονόμευσης των εργασιακών, κοινωνικών και εισοδηματικών δικαιωμάτων,

β) στις ιδιωτικοποιήσεις των δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών,

γ) στην πολυεθνική επενδυτική δραστηριότητα σε έργα υποδομών και υδρογονανθράκων,

δ) στην αναπτυξιακή επιλογή του διαμετακομιστικού εμπορίου, των υπηρεσιών και του τουρισμού και

ε) στην αναδιάρθρωση της κοινωνικής και ταξικής συγκρότησης της ελληνικής κοινωνίας με κινητήρια δύναμη την ένταση των κοινωνικών και εισοδηματικών ανισοτήτων.

ΕΚΤΙΜΩΜΕΝΗ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

[Σε τρέχουσες τιμές, ΑΕΠ 2015: 180 δισ.]

	Α' Μνημόνιο	Β' Μνημόνιο	Σχέδιο Χαρδούβελη	Σχέδιο Γιούνκερ	Γ' Μνημόνιο
Διάρκεια χρόνου	2,4 ετών	2,6 ετών	1 έτος (2015)	1,5 έτος (2015-2016)	3,5 ετών (2015-2018)
Συνολικό ύψος πρόσθετων μέτρων στη διάρκεια της αναφερομένης περιόδου	40,6 ΔΙΣ.	25,2 ΔΙΣ.	1 ΔΙΣ.	8 ΔΙΣ.	10,0 ΔΙΣ.
Ύψος μέτρων σε ετήσια βάση	16,9 ΔΙΣ.	9,7 ΔΙΣ.	1 ΔΙΣ.	5,3 ΔΙΣ.	2,9 ΔΙΣ.
Πρωτογενή πλεονάσματα (% του ΑΕΠ)			3% (2015) 4,5% (2016-2017) 4,2% (2018) Σύνολο απαιτούμενων πλεονασμάτων 16,2% ή 29,2 δισ.		-0,25% (2015) 0,5% (2016) 1,75% (2017) 3,5% (2018) Σύνολο απαιτούμενων πλεονασμάτων 5,5% ή 9,9 δισ. [Εξοικονόμηση κόστους 19,3 δισ. ή 5,5 δισ. ετησίως συγκριτικά με σχέδιο Χαρδούβελη]
Προσαρμογή ετήσιου κόστους μέτρων λόγω ελάφυνσης πρωτογενούς πλεονάσματος			1 ΔΙΣ.		-2,6 ΔΙΣ.
Εξοικονόμηση κόστους λόγω αναδιάρθρωσης χρέους την 3ετία 2016-2018					3,8 ΔΙΣ. (ή 1,1 δισ. ετησίως)
Προσαρμογή ετήσιου κόστους λόγω και αναδιάρθρωσης χρέους			1 ΔΙΣ.		-3,7 ΔΙΣ.

Οι δημόσιοι αξιωματούχοι, οι επαγγελματίες πολιτικοί και τα ΜΜΕ αναλώνονται σε ατέρμονες συζητήσεις αναζητώντας τα αίτια που οδήγησαν στα Μνημόνια, ενώ πολύ συχνά παραδέχονται ότι οι προταθείσες πολιτικές εξόδου (ΕΕ-ΔΝΤ-ΕΚΤ) από την κρίση είναι λανθασμένες. Πολλοί υποστηρίζουν ότι τα μνημονιακά μέτρα που επιβλήθηκαν στη χώρα στοχεύουν στη διασφάλιση των δανειστών της Ελλάδας και πολύ λιγότερο στη θεραπεία της βαθιάς ύφεσης, καθώς επέφεραν σημαντικές κοινωνικές επιπτώσεις, όπως αύξηση της ανεργίας, αλλαγές στα εργασιακά πρότυπα (κεκτημένα εργατικά δικαιώματα καταργούνται), περιορισμό της κατανάλωσης, φτωχοποίηση, νέα μετανάστευση προς το εξωτερικό (άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο) και πολλά άλλα⁵⁸.

Η έξοδος από την κρίση φαίνεται ότι απαιτεί πολιτικές ουσιαστικής και αποτελεσματικής ανάσχεσης της ύφεσης, καταπολέμηση της ανεργίας, επενδυτική αναζωογόνηση και αποκατάσταση της εισοδηματικής και κοινωνικής καθίζησης, ως θεμελιώδεις συνιστώσες του νέου αναπτυξιακού προτύπου (πολιτικές αντι-λιτότητας, παραγωγική και τεχνολογική ανασυγκρότηση, ποιότητα παραγωγής και εργασιακών σχέσεων, διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα, νέες σχέσεις μεταξύ εργάσιμου και ελεύθερου χρόνου, κλπ)⁵⁹.

Κλείνοντας τη συγκεκριμένη ενότητα, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι τον Δεκέμβριο του 2016, η Ευρωομάδα ενέκρινε την πλήρη δέσμη των βραχυπρόθεσμων μέτρων ελάφρυνσης του χρέους για την Ελλάδα, τα οποία αναμενόταν να έχουν σημαντική θετική επίδραση στη βιωσιμότητα του δημόσιου χρέους της Ελλάδας, καθώς περιλαμβάνουν⁶⁰:

- την εξομάλυνση του χρονοδιαγράμματος αποπληρωμής εντός του πλαισίου της ισχύουσας σταθμισμένης μέσης ληκτότητας των δανείων έως και 32,5 έτη.
- τη μείωση του κινδύνου που αφορά τα επιτόκια με χρήση της στρατηγικής χρηματοδότησης του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ) και του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας

⁵⁸ Αλεξιάκης Μ. (2014). «Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και Ελλάδα της πολιτισμικής και πολιτικής παρακμής» στο Σ. Ζαμπαρλούκου και Μ. Κιούση (επιμ.), Κοινωνικές Όψεις της Κρίσης στην Ελλάδα. Αθήνα: Πεδίο.

⁵⁹ <http://www.inegsee.gr/sitefiles/files/ekthesh-15email.pdf>

⁶⁰ <http://www.consilium.europa.eu/el/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/>

(ΕΜΣ), χωρίς πρόσθετες επιβαρύνσεις για τις χώρες του προηγούμενου προγράμματος

- παραίτηση από την προσαύξηση επιτοκίου («step-up interest rate margin») για το 2017, όσον αφορά τη δόση για την επαναγορά χρέους του 2ου ελληνικού προγράμματος.

Τέλος, φτάνοντας στον Ιούνιο του 2017 και στην επίτευξη της προκαταρκτικής συμφωνίας μεταξύ της Ελλάδας και των θεσμών, σχετικά με νέα δέσμη μεταρρυθμίσεων πολιτικής, ανοίγει ο δρόμος για την **εκταμίευση της τρίτης δόσης της οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα, ύψους 8.5 δις. ευρώ.**

«Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας θα αποδεσμεύσει τα κονδύλια μόλις ολοκληρωθούν οι εσωτερικές διαδικασίες των κρατών μελών της ευρωζώνης για την έγκριση της εκταμίευσης. Η απόφαση αυτή ελήφθη μετά την έγκριση από το Ελληνικό Κοινοβούλιο **των συμφωνημένων προαπαιτούμενων** και τη δέσμευση της Ελλάδας **να διατηρήσει πρωτογενές πλεόνασμα στο επίπεδο του 3,5 % του ΑΕΠ μέχρι το 2022** και δημοσιονομική πορεία στο εξής συνεπή προς το δημοσιονομικό πλαίσιο της ΕΕ»⁶¹.

Τα νέα **μεταρρυθμιστικά μέτρα** καλύπτουν τομείς όπως οι συντάξεις, ο φόρος εισοδήματος, η αγορά εργασίας καθώς και ο χρηματοοικονομικός και ενεργειακός τομέας, ενώ απαιτείται να καταστήσουν τη μεσοπρόθεσμη δημοσιονομική πολιτική της Ελλάδας ισχυρότερη και να στηρίξουν τη φιλοαναπτυξιακή επανεξισορρόπηση της οικονομίας. Η Ευρωομάδα κάλεσε την Ελλάδα από κοινού με τα θεσμικά όργανα και τα εμπλεκόμενα τρίτα μέρη να αναπτύξουν και να στηρίξουν μια ολιστική φιλοαναπτυξιακή στρατηγική⁶².

⁶¹ <http://www.consilium.europa.eu/el/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/timeline/>

⁶² <http://www.consilium.europa.eu/el/meetings/eurogroup/2017/06/15/>

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

4.1 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Μία από τις βασικότερες συνέπειες της οικονομικής κρίσης είναι η κρίση απασχόλησης, η οποία δεν έχει ακόμα αμβλυνθεί. «Η Ε.Ε. επλήγη περισσότερο από την ύφεση και την οικονομική επιβράδυνση από όλες τις αναπτυγμένες περιοχές του κόσμου, ενώ οι απώλειές της σε θέσεις εργασίας και η άνοδος της ανεργίας ήταν οι δεύτερες μεγαλύτερες μετά από αυτές των ΗΠΑ. Η απασχόληση υποχώρησε κατά 1,9% το 2009 και κατά 0,6% το 2010, ενώ η ανεργία ανέβηκε από το 7,2% το 2007 στο 9,6% το 2010 και σταθεροποιήθηκε σε αυτό το ύψος το 2011.

Στον ελληνικό χώρο έχουμε τα τελευταία χρόνια μεγάλη μεταβολή στον χώρο αγοράς και ζήτησης εργασίας, λόγω της οικονομικής κρίσης και αστάθειας και της μειωμένης ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

Μέσα από πρόσφατες έρευνες και μελέτες έχουμε τα εξής συμπεράσματα : το πόσο μεγάλο θα είναι το ποσοστό απασχόλησης εξαρτάται από την οικονομική κατάσταση της χώρας. Η απασχόληση, επίσης αυξάνεται επειδή νεότερα μέλη οικογενειών αναγκάζονται να δουλέψουν λόγω οικονομικής έλλειψης της οικογένειας τους. Έπειτα έχουμε να πούμε, πως σε περιόδους με περιορισμό στη ζήτηση εργασίας αυξάνεται η ανεργία. Τέλος, μπορούμε να πούμε ότι το να υπάρχουν ανισότητες στην οικονομία και την αγορά εργασίας, όπως είναι η ανεργία και η μείωση των απασχολουμένων, εντείνει την λήψη αποφάσεων και την πραγματοποίηση ενεργειών για την αντιμετώπιση των προβλημάτων.

4.1.1 Ανεργία

Τον Σεπτέμβριο του 2011 υπήρχαν 23,3 εκατομμύρια άνεργοι στην Ε.Ε., ενώ οι θέσεις εργασίας ήταν κατά 5,6 εκατομμύρια λιγότερες απ' ό,τι το δεύτερο τρίμηνο του 2008, λίγο πριν ξεκινήσει η κρίση»⁶³.

Σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση 2012 του ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ για τις εργασιακές σχέσεις στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, «ο χώρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης χαρακτηρίζεται από σοβαρή επιβράδυνση της ανάκαμψης της αγοράς εργασίας κατά το 2011 υπό την εύθραυστη ανάκαμψη της οικονομίας των χωρών που τη συνθέτουν και υπό την επίδραση της έντασης της οικονομικής κρίσης που προηγήθηκε στη γηραιά ήπειρο με σοβαρότατες επιπτώσεις, κυρίως στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, για τις οποίες όχι μόνο δεν αποτελεί παρελθόν αλλά συνεχώς εντείνεται».

Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό απασχόλησης κατά το 2011 δεν επανήλθε στο αντίστοιχο επίπεδο που προηγήθηκε της κρίσης, ενώ η ανεργία διατηρείται σε υψηλά επίπεδα (9,7%), κατά 2,5 μονάδες υψηλότερα σε σχέση με το 2008. Ιδιαίτερα πλήττονται από την ανεργία οι ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού όπως οι νέοι (21% και στην Ελλάδα 52%!), οι γυναίκες (9,8%), οι μετανάστες από τρίτες χώρες (20%) και οι χαμηλής ειδίκευσης (15%) (Ερευνητική Μονάδα Απασχόλησης και Εργασιακών Σχέσεων, 2012).

Σύμφωνα με την Παναγιωτοπούλου, η κατάσταση δε φαίνεται να παρουσιάζει προοπτικές βελτίωσης τουλάχιστον για το προσεχές μέλλον, δεδομένου ότι στο δημόσιο τομέα οι προσλήψεις όχι μόνον έχουν σχεδόν παγώσει, αλλά προβλέπονται και «απομακρύνσεις», όπως ευσχήμως μετονομάζονται οι απολύσεις υπαλλήλων. Δεν είναι τυχαίο ότι ένας αυξανόμενος αριθμός, υψηλά μορφωμένων (συνήθως πτυχιούχοι ΑΕΙ/ΤΕΙ) και εξειδικευμένων νέων ατόμων μεταναστεύουν αναζητώντας καλύτερες προοπτικές απασχόλησης στο εξωτερικό⁶⁴.

⁶³ Καραμεσίνη, Μ. (2011). Η πολιτική απασχόλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντιμέτωπη με την οικονομική κρίση. 4ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Κοινωνικής Πολιτικής «Ο ρόλος της κοινωνικής πολιτικής σήμερα: Κριτικές προσεγγίσεις και προκλήσεις» Αθήνα, 10-11 Μαρτίου 2011

⁶⁴ Παναγιωτοπούλου Ρ. (2013). «Κοινωνική Συνοχή στην εποχή της Οικονομικής Κρίσης», Κοινωνιολογική Επιθεώρηση, τευχ. 1, σελ. 155-178.

«Οι ανισότητες στην κατανομή εισοδημάτων και πλούτου υπήρξαν ανέκαθεν έντονες στην Ελλάδα, και διατηρούνται στα ίδια λίγο-πολύ επίπεδα κατά την τελευταία δεκαετία. Ο δείκτης Gini ανήλθε για το 2011 στις 33.6 μονάδες, γεγονός που σηματοδοτεί μια κοινωνία με σημαντικές εισοδηματικές και κατά συνέπεια κοινωνικές αποκλείσεις»⁶⁵.

Η κοινωνική ανισότητα καθίσταται εμφανέστερη παρά ποτέ με το βάθεμα της οικονομικής κρίσης, ενώ το αίσθημα της διάκρισης δικαιωμάτων και εξουσίας ανάμεσα σε φτωχούς και πλούσιους (φοροδιαφυγή, ατιμωρησία, διαφθορά, κ.λπ, εντείνεται, εφόσον δεν διαφαίνεται ούτε η βούληση από πλευράς πολιτείας για αναστροφή των διακρίσεων, ούτε η ύπαρξη ευκαιριών για κοινωνική ανέλιξη. Οι πρόσφατες θεσμικές αλλαγές στην ελληνική αγορά εργασίας, μέσω των πρόσφατων νομοθετικών παρεμβάσεων σε αυτήν και στο εργατικό δίκαιο, σε συνδυασμό με τη μείωση της συνολικής ζήτησης, οδήγησαν σε διακριτές αλλαγές στην αγορά εργασίας ως προς τις μορφές απασχόλησης και αύξησαν την ευελιξία της⁶⁶.

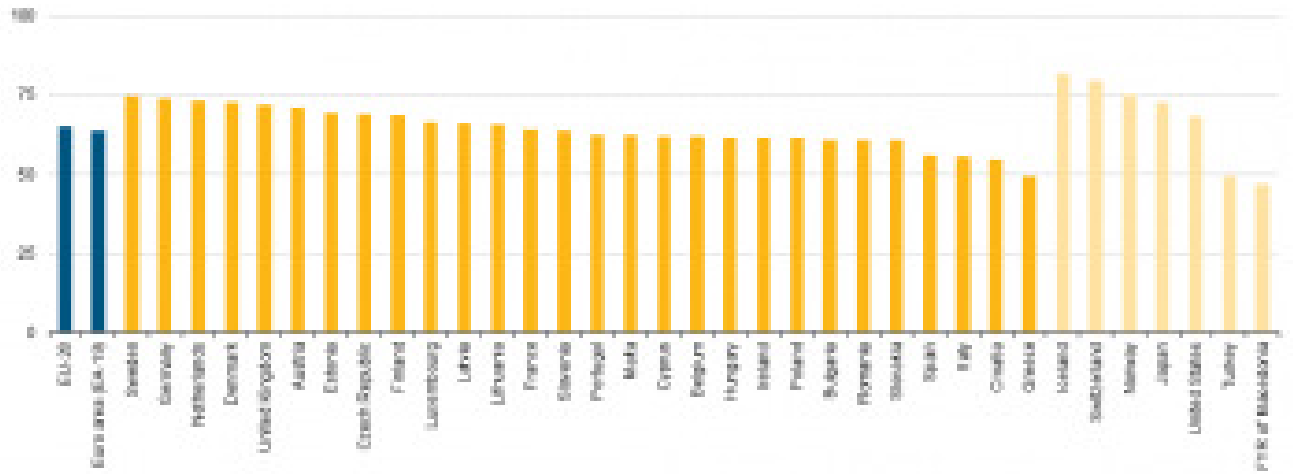
«Το 2014, το EU-28 ποσοστό απασχόλησης για τα άτομα ηλικίας 15 έως 64 ετών, όπως μετρήθηκε από την έρευνα για το εργατικό δυναμικό της ΕΕ (ΕΕΔ της ΕΕ), ανέρχόταν στο 64,9 %. Το ποσοστό απασχόλησης στην ΕΕ το 2008 κορυφώθηκε σε 65,7 % και μειώθηκε τα επόμενα έτη φθάνοντας το 64,1 % το 2010. Τη μείωση αυτή στη διάρκεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης — συνολική πτώση 1,6 εκατοστιαίων μονάδων — ακολούθησε μια περίοδος σταθερότητας μεταξύ του 2010 και του 2013, όταν το ποσοστό απασχόλησης της ΕΕ-28 ήταν 64,1 % ή 64,2 %. Το 2014, το ποσοστό απασχόλησης επανήλθε στην ανοδική τάση που παρατηρήθηκε πριν από την κρίση, με αύξηση κατά 0,8 εκατοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το 2013, φθάνοντας τα 64,9 %».⁶⁷

⁶⁵ Παναγιωτοπούλου Ρ. (2013), ό.π.

⁶⁶ Γιαννίσης, Τ. (2013). Η Ελλάδα στην κρίση, Αθήνα: εκδόσεις Πόλις.

⁶⁷ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics/el

Ποσοστά απασχόλησης, ηλικιακή ομάδα 15–64, 2014

Source: Eurostat (variable code: fls_empt_e)

Το ποσοστό των εργαζομένων της ΕΕ-28 στην ηλικιακή ομάδα των 15-64 ετών που αναφέρουν ότι η κύρια απασχόλησή τους ήταν με καθεστώς μερικής απασχόλησης αυξήθηκε σταθερά από 16,7 % το 2004 σε 19,6 % το 2014.

**Άτομα που εργάζονται με καθεστώς μερικής απασχόλησης ή έχουν δεύτερη
εργασία, 2004-14**

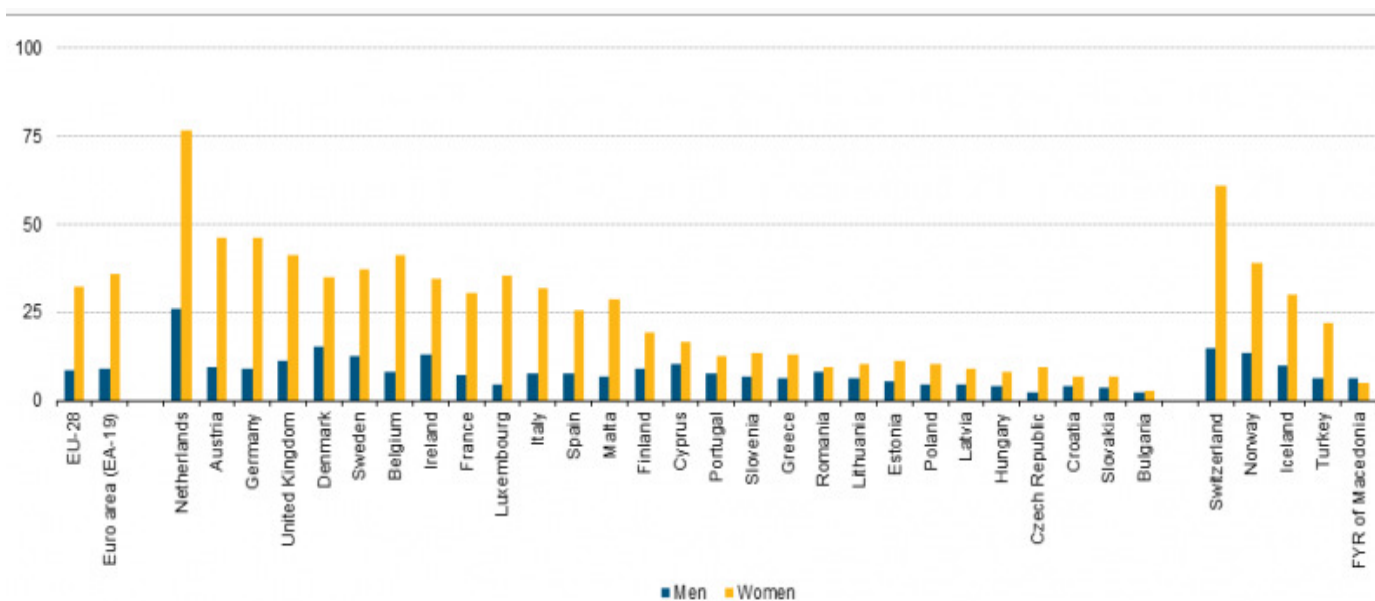
	Persons working part-time, age group 15-64			Persons with a second job, age group 15 and over		
	2004	2009 (*)	2014 (*)	2004	2009 (*)	2014 (*)
EU-28	16.7	18.0	19.6	3.6	3.8	4.0
Euro area (EA-19)	17.0	19.3	21.5	3.0	3.4	3.9
Belgium	21.5	23.2	23.7	3.8	4.0	4.3
Bulgaria	2.7	2.1	2.5	0.8	0.6	0.6
Czech Republic	4.4	4.8	5.5	2.5	1.9	2.2
Denmark	21.9	25.2	24.6	11.4	9.2	7.6
Germany	21.9	25.3	26.5	2.7	3.7	5.0
Estonia	6.9	9.4	8.3	3.6	4.2	4.7
Ireland	16.6	21.0	23.0	2.0	2.3	2.4
Greece	4.5	5.9	9.3	2.4	3.4	1.7
Spain	8.8	12.4	15.8	2.1	2.3	2.2
France	16.9	17.2	18.6	2.9	3.4	4.5
Croatia	6.5	6.5	5.3	3.1	2.7	2.4
Italy	12.4	14.1	18.1	2.1	1.5	1.3
Cyprus	7.5	7.5	13.5	6.9	3.9	3.7
Latvia	10.2	8.2	6.8	6.6	4.6	4.5
Lithuania	8.4	7.9	8.6	5.1	4.8	6.4
Luxembourg	16.3	17.6	18.5	1.5	3.2	3.2
Hungary	4.3	5.2	6.0	1.8	1.9	1.7
Malta	7.8	11.0	15.4	4.7	5.1	5.0
Netherlands	45.2	47.7	49.6	6.1	7.3	8.4
Austria	19.9	23.9	26.9	5.2	4.1	4.5
Poland	9.6	7.7	7.1	7.8	7.4	6.4
Portugal	8.2	8.5	10.1	6.2	6.5	4.5
Romania	9.2	8.5	8.7	3.4	3.0	1.9
Slovenia	8.3	9.5	10.0	3.1	3.5	4.0
Slovakia	2.5	3.4	5.1	0.9	1.0	1.0
Finland	12.8	13.3	14.1	4.0	4.4	5.3
Sweden	23.1	26.0	24.6	9.2	8.2	9.2
United Kingdom	25.1	25.0	25.3	3.8	3.9	3.9
Iceland	19.2	23.0	19.7	11.8	9.1	9.8
Norway	29.1	27.8	25.7	7.6	8.8	8.8
Switzerland	32.0	33.7	36.3	6.4	7.4	7.1
FYR of Macedonia	:	5.3	5.8	:	2.3	1.2
Turkey	:	10.6	11.1	:	2.7	3.2

«Τα ποσοστά της μερικής απασχόλησης διαφέρουν σημαντικά μεταξύ ανδρών και γυναικών. Μόλις λιγότερο από το ένα τρίτο (32,2 %) των γυναικών ηλικίας 15-64 ετών που απασχολούνταν στην ΕΕ-28 εργάζονταν με καθεστώς μερικής απασχόλησης το 2014, αναλογία κατά πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη για τους άνδρες (8,8 %)»⁶⁸.

⁶⁸ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics/el

Άτομα που εργάζονται με καθεστώς μερικής απασχόλησης, ηλικιακή ομάδα

15-64, 2014

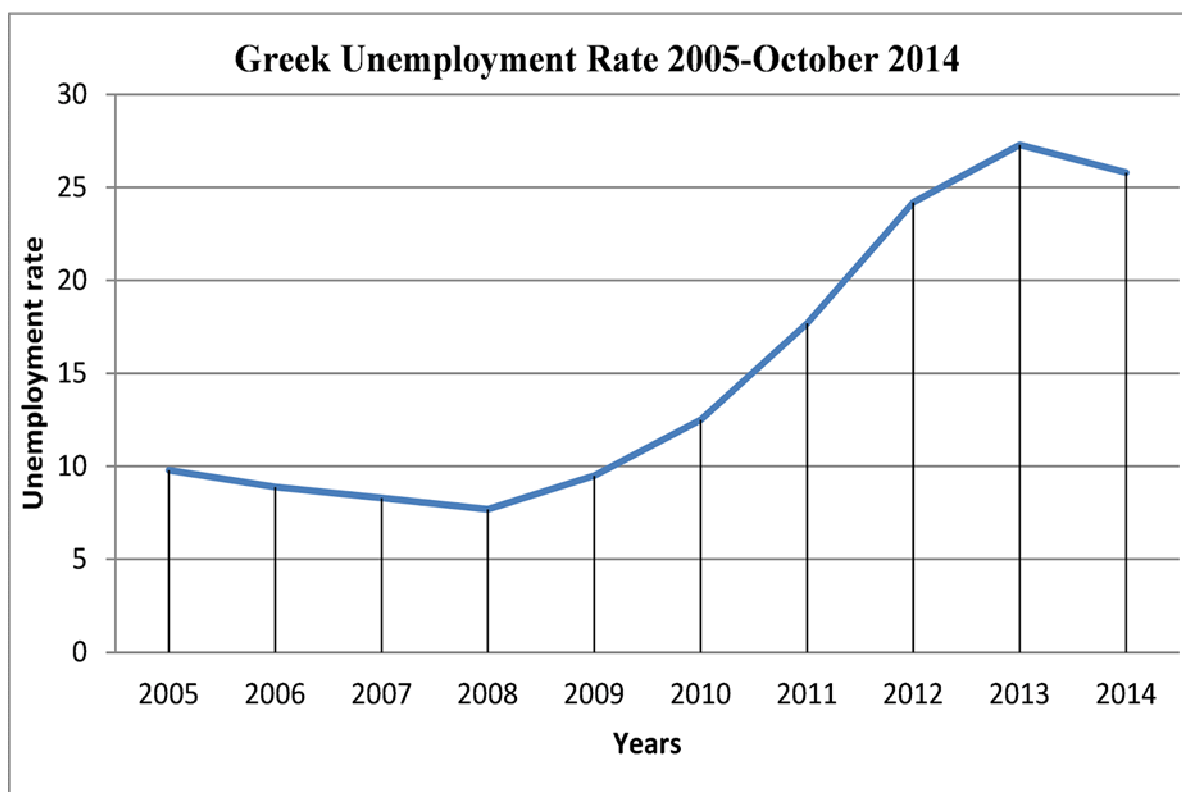

Όσον αφορά συγκεκριμένα τη χώρα μας, με την οικονομική κρίση να φθάνει στην αφετηρία (2008), το ποσοστό της ανεργίας αυξάνεται συνεχώς, προκαλώντας οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα στο εσωτερικό της χώρας.

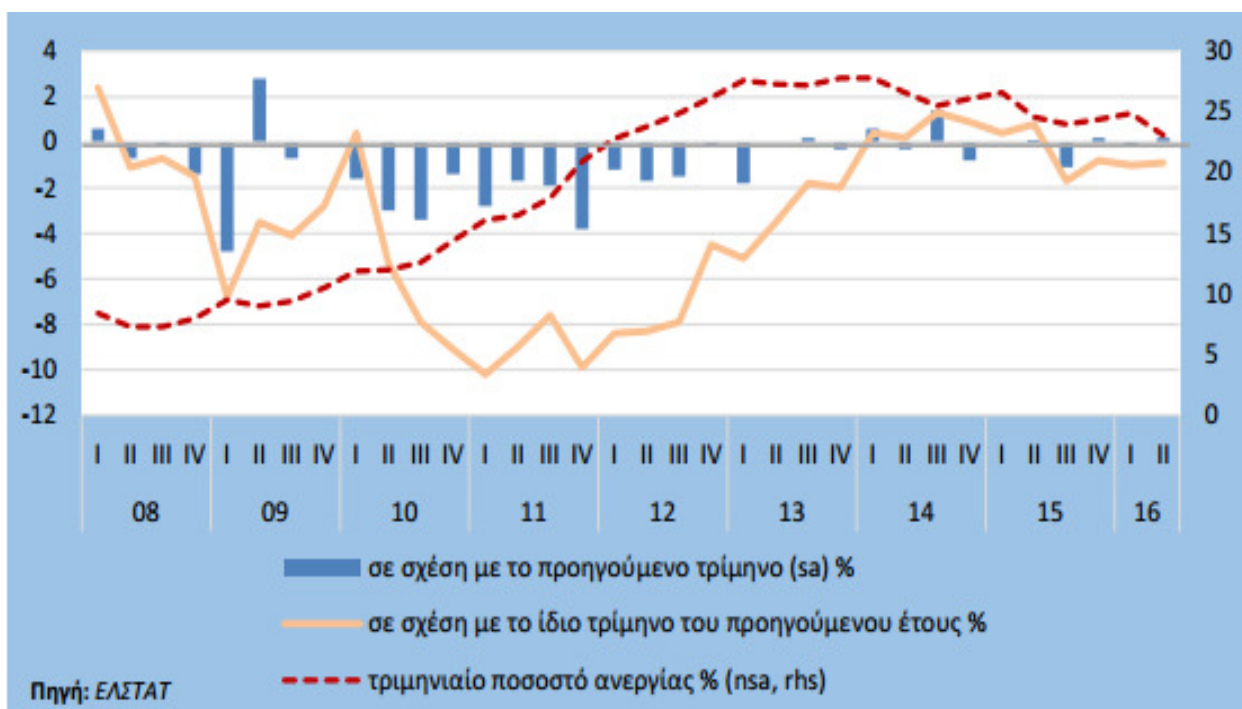
Επισκόπηση βασικών μεγεθών για την περίοδο 2007-2013 (%)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Αύξηση ΑΕΠ	3,5	-0,2 ^P	-3,1 ^P	-4,9 ^P	-7,1 ^P	-7,0 ^P	-3,9 ^P
Απασχόληση (20-64)	66	66,5	65,8	64	59,9	55,3	53,2
Ανεργία (15-64)	8,4	7,8	9,6	12,7	17,9	24,5	27,5
Ανεργία νέων (16-24)	22,9	22,1	25,8	32,9	44,4	55,3	58,3
Μακροχρόνια ανεργία (ως % του ενεργού πληθυσμού)	4,1	3,6	3,9	5,7	8,8	14,4	18,4
Πληθυσμός που ανήκει σε νοικοκυριά ανέργων	8	7,5	8,5	10,3	13,7	17,5	

Πηγή: Eurostat (p:provisional)

Τριμηνιαίο ΑΕΠ και ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας, q1 2008 – q2 2016

Οι συνέπειες της ανεργίας και ιδιαίτερα της μακροχρόνιας ανεργίας αντανακλώνται στην αγορά εργασίας, την παραγωγή και την κοινωνική συνοχή. Το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό συντελεστή της παραγωγής και η απουσία του από την παραγωγική διαδικασία οδηγεί σε απαξίωση των δεξιοτήτων του, περιορισμό των παραγωγικών δυνατοτήτων της οικονομίας και αναστέλλει την επάνοδο της οικονομίας σε σταθερούς και βιώσιμους ρυθμούς ανάπτυξης⁶⁹.

Επίσης, η οικονομία στερείται μεγάλου μέρους του εργατικού της δυναμικού, τους νέους και τις γυναίκες, ικανού να συμβάλλει στη διάχυση καινοτομιών, τη χρήση νέων τεχνολογιών αλλά και στη στήριξη του ασφαλιστικού συστήματος. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι το πρόβλημα της ανεργίας και της απασχόλησης στην Ελλάδα είναι πρόβλημα και προσφοράς και ζήτησης εργασίας. Οι πρόσφατες νομοθετικές παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας που βελτιώνουν την ευελιξία της, αυξάνουν την προσφορά εργασίας, ιδιαίτερα των γυναικών και των νέων, που αποτελούν δυναμικούς συντελεστές της παραγωγής που μπορούν να συμβάλλουν στην αύξηση του παραγόμενου προϊόντος. Αντίθετα, η μη συμμετοχή τους περιορίζει τις παραγωγικές ικανότητες της χώρας, οδηγεί σε απαξίωση των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων τους και περιορίζει τις μελλοντικές δυνατότητες της οικονομίας⁷⁰.

«Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι για να εφαρμοστούν και να έχουν αποτέλεσμα οι διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας, που επηρεάζουν την προσφορά και τη ζήτηση εργασίας, χρειάζεται χρόνος. Η διεθνής βιβλιογραφία επισημαίνει επιπλέον ότι τα αποτελέσματα των μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας είναι μακροπρόθεσμα και συναρτώνται άμεσα με την ασκούμενη οικονομική πολιτική και την οικονομική συγκυρία. Σε κάθε περίπτωση όμως, σημειώνεται ότι, η οικονομία πρέπει να μπορεί να προσφέρει αυτές τις θέσεις εργασίας και η οικονομική πολιτική

⁶⁹ Λώλος, Σ. και Ε. Παπαπέτρου, (2010), «Περιφερειακές αποκλίσεις και εμμόνη της ανεργίας: εμπειρικές διαπιστώσεις από τις ελληνικές περιφέρειες, 1981-2008», στο βιβλίο: Η ελληνική αγορά εργασίας: Χαρακτηριστικά εξελίξεις και προκλήσεις, Τράπεζα της Ελλάδος, σελ. 57-76

⁷⁰ Παπαπέτρου, Ε. (2014). Η ελληνική αγορά εργασίας στα χρόνια της κρίσης. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές. Διαθέσιμο στο: <http://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/sylltomos14/353-380%20Papapetrou%202014.pdf>

και οι πολιτικές απασχόλησης πρέπει να κατευθύνονται προς αυτήν την κατεύθυνση»⁷¹.

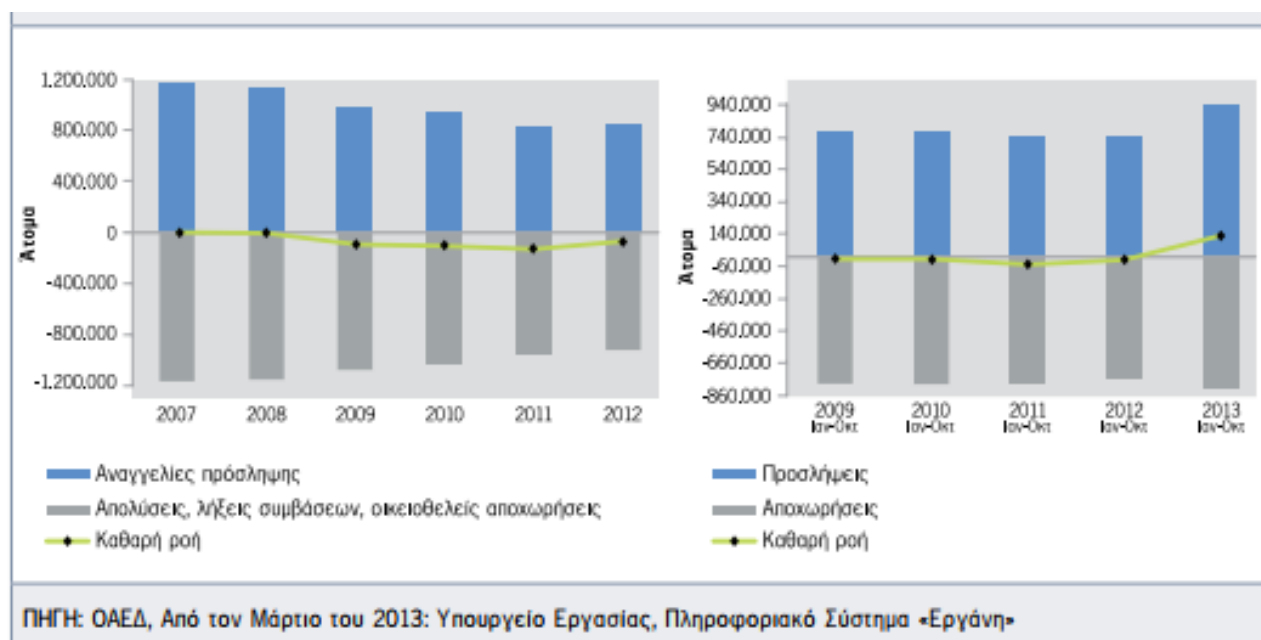
⁷¹ Παπαπέτρου, Ε. (2014), ό.π.

4.1.2 Σύγχρονες Εργασιακές Σχέσεις

Στα τελευταία χρόνια έγιναν κάποιες προσπάθειες να ανακάμψει η ελληνική οικονομία και έγιναν αλλαγές στον χώρο εργασίας και κυρίως στις εργασιακές σχέσεις, μέσα από τις οποίες σημειώθηκαν κάποια ποσοστά προόδου και οριακής αύξησης της απασχόλησης.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι σύμφωνα με τα στοιχεία ροών της μισθωτής απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα φαίνεται ότι υπάρχουν ενδείξεις σταθεροποίησης της απασχόλησης για το 2013, ενώ σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας που απεικονίζουν τις ροές μισθωτής απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα, το ισοζύγιο ροών της μισθωτής απασχόλησης του πρώτου δεκαμήνου του 2013 διαμορφώνεται στις 130.703 νέες θέσεις εργασίας, σημαντικά υψηλότερο του αντίστοιχου ισοζυγίου του πρώτου δεκαμήνου του 2012 το οποίο ήταν αρνητικό κατά 16.827 έναντι του ίδιου διαστήματος του 2012 και του πρώτου δεκαμήνου του 2011 το οποίο ήταν αρνητικό, μειωμένο κατά 44.282 θέσεις εργασίας⁷².

Ροές μισθωτής απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα, (περίοδος Ιανουαρίου – Οκτωβρίου)

⁷² Παπαπέτρου, Ε. (2014). Η ελληνική αγορά εργασίας στα χρόνια της κρίσης. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές. Διαθέσιμο στο: <http://www.hba.gr/5Ekdotis/UplPDFs/sylltomos14/353-380%20Paparpetrou%202014.pdf>

Οι μεγαλύτερες αλλαγές στο περιεχόμενο των εργασιακών σχέσεων πραγματοποιήθηκαν στον ιδιωτικό τομέα, όπου και «ενισχύεται η ευέλικτη εργασία σε βάρος της πλήρους και σταθερής απασχόλησης, η απελευθέρωση των ωραρίων, η άμβλυνση των περιορισμών και η διευκόλυνση των απολύσεων και τέλος η αποδιάρθρωση των συλλογικών συμβάσεων και του τρόπου διαμόρφωσης των μισθών»⁷³.

Η λήψη μέτρων που πάρθηκαν στο πλαίσιο της μνημονιακής πολιτικής είχαν ως βασικό στόχο την ενίσχυση των ευέλικτων μορφών εργασίας, γεγονός που θέτει σε αμφισβήτηση την τυπική εργασία πλήρους και σταθερής απασχόλησης.

Όπως αναφέρεται και στην έκθεση του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ για το 2013, «ιδιαιτέρη έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη και την επέκταση της ανώτατης διάρκειας της προσωρινής απασχόλησης και των διαδοχικών συμβάσεων ορισμένου χρόνου πέραν των 2 ετών, στους 36 μήνες, όπως ακριβώς συμβαίνει και με την ανώτατη διάρκεια ενοικίασης των εργαζομένων που τριπλασιάζεται (από τους 12 στους 36 μήνες). Επιπλέον επεκτείνεται η ετήσια διάρκεια της εκ περιτροπής εργασίας (3ήμερα, 4ήμερα) στους 9 μήνες (με δυνατότητα διαδοχής 2 ετήσιων περιόδων μέχρι του 18μηνου) που, σε συνδυασμό με την κατάργηση των όποιων προσαυξήσεων στην υπερωριακή απασχόληση και στις αμοιβές της «περιορισμένης» μερικής απασχόλησης, ενθαρρύνει την περαιτέρω ανάπτυξη της απασχόλησης με μειωμένα ωράρια»⁷⁴.

Τα προαναφερθέντα μέτρα είχαν ως αποτέλεσμα την ραγδαία αύξηση των διάφορων μορφών ευέλικτης απασχόλησης που κυριαρχούν στο περιεχόμενο των νέων προσλήψεων ή προκύπτουν από πρακτικές μετατροπής της τυπικής απασχόλησης σε ατυπική, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την μετατροπή της πλήρους απασχόλησης σε μερική και σε εκ περιτροπής εργασία όπου τα φαινόμενα αυτά εκτοξεύονται⁷⁵.

Οι συμβάσεις μερικής απασχόλησης από 157.738 το 2009 αυξάνονται σταδιακά σε 241.985 το 2013, σημειώνοντας αύξηση της τάξεως περίπου του 53% και τον

⁷³ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ (2013). Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση- Ετήσια Έκθεση 2013. Διαθέσιμο στο: <http://www.inegsee.gr/sitefiles/files/ekthesh-15email.pdf>

⁷⁴ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ (2013). Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση- Ετήσια Έκθεση 2013. Διαθέσιμο στο: <http://www.inegsee.gr/sitefiles/files/ekthesh-15email.pdf>

⁷⁵ Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (2013). Ετήσια Έκθεση Πεπραγμένων, Έτους 2012. Αθήνα

μεγαλύτερο απόλυτο αριθμό. Οι νέες συμβάσεις εκ περιτροπής εργασίας, παρουσιάζουν επίσης αύξηση και από 40.489 που ήταν το 2009, προσεγγίζουν τις 65.615 το 2012, σημειώνοντας ποσοστιαία αύξηση περίπου 62%, ενώ το 2011 κατέχει τον υψηλότερο αριθμό σύναψης συμβάσεων με εκ περιτροπής εργασία. Επίσης, η συμμετοχή των ευέλικτων μορφών εργασίας αυξάνεται από 21% που κατέχουν το 2009, σε 45%, ενώ η συμμετοχή των συμβάσεων πλήρους εργασίας από 79% που ήταν το 2009 μειώνεται σε 55% το 2012⁷⁶.

Νέες Προσλήψεις – Συμβάσεις 2009-2012

Έτος	Πλήρης Εργασία	Μερική Εργασία	Εκ Περιτροπής Εργασία	Γενικό Σύνολο Νέων Προσλήψεων	Σύνολο Μερικής και εκ Περιτροπής Εργασίας	Ποσοστό Ευέλικτων Μορφών επί του συνόλου (%)
2012	375.843	241.985	65.615	683.443	307.600	45%
2011	460.706	233.558	68.300	762.564	301.858	40%
2010	586.281	228.994	60.677	875.952	289.671	33%
2009	746.911	157.738	40.489	945.138	198.227	21%
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2009-2012	-371.068	84.247	25.126	-261.695	109.373	
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2009-2012 (%)	-49,68%	53,41%	62,06%	-27,69%	55,18%	

Πηγή: ΣΕΠΕ.

Επεξεργασία: ΙΝΕ / ΓΣΕΕ.

⁷⁶ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ (2013), ό.π.

**Μετατροπή Σύμβασης Πλήρους Απασχόλησης σε Ευέλικτη Μορφή
Εργασίας 2009-2012**

Έτος	Μερική Εργασία	Εκ Περιτροπής Εργασία με σύμφωνη γνώμη εργαζόμενου	Εκ Περιτροπής Εργασία με μονομερή γνώμη εργοδότη	Σύνολο εκ Περιτροπής Εργασίας	Γενικό Σύνολο
2012	49.640	21.478	13.372	34.850	84.490
2011	32.420	19.128	7.414	26.542	58.962
2010	18.713	6.527	1.013	7.540	26.253
2009	12.219	4.146	612	4.758	16.977
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2009-2012	37.421	17.332	12.760	30.092	67.513
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2009-2012 (%)	306,25%	418,04%	2084,97%	632,45%	397,67%

Πηγή: ΣΕΠΕ.

Επεξεργασία: ΙΝΕ / ΓΣΕΕ.

4.1.3 Ευελιξία με Ασφάλεια- Flexicurity

Η ευελιξία με ασφάλεια (μια προσέγγιση της ευελιξίας και της ασφάλειας) είναι ένα μοντέλο κράτους πρόνοιας με μια ενεργητική πολιτική για την αγορά εργασίας. Ο όρος υιοθετήθηκε για πρώτη φορά από τον πρωθυπουργό της κοινωνικής δημοκρατίας της Δανίας Poul Nyrup Rasmussen στη δεκαετία του 1990. Ο όρος αναφέρεται στον συνδυασμό της ευελιξίας στην αγορά εργασίας σε μια δυναμική οικονομία και ασφάλεια για τους εργαζομένους. Η κυβέρνηση της Δανίας θεωρεί ότι η ευελιξία με ασφάλεια συνεπάγεται ένα «χρυσό τρίγωνο» με «τρισδιάστατο συνδυασμό ευελιξίας στην αγορά εργασίας σε συνδυασμό με την κοινωνική ασφάλιση και την ενεργό πολιτική αγοράς εργασίας με δικαιώματα και υποχρεώσεις για τους ανέργους.

Σύμφωνα με τον Κουζή, η έννοια flexicurity παρουσιάζει σημειολογικό και λειτουργικό χαρακτήρα και συνίσταται στην προσπάθεια σύνδεσης και «εξισορρόπησης» δύο λειτουργιών, που αναπτύσσονται στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων. Πρώτον, εκείνης της ανάγκης για ευελιξία της επιχείρησης με μείωση του εργασιακού κόστους και στόχο την προσαρμογή της στις συνθήκες του ανταγωνισμού και δεύτερον, της ανάγκης ώστε ο εργαζόμενος να διατηρείται σε ένα περιβάλλον που να εγγυάται την ασφάλεια της απασχόλησης και του περιεχομένου της εργασίας του⁷⁷.

Η «ασφάλεια» του εργαζόμενου, ως το επικαλούμενο αντιστάθμισμα της ευελιξίας, περιλαμβάνει θεωρητικά τις ακόλουθες παραμέτρους, με διαφορετικό περιεχόμενο και ανάλογα με τις εκάστοτε επιδιώξεις⁷⁸:

- Την κατοχύρωση ελάχιστων δικαιωμάτων για τους ευέλικτα απασχολούμενους,
- την κατοχύρωση σε αυτούς της αρχής της ίσης μεταχείρισης και της μη διάκρισης,
- τη διατήρηση της θέσης (πόστου) εργασίας χωρίς αρνητική αλλοίωση του περιεχομένου της εργασιακής σχέσης,

⁷⁷ Κουζής, Γ. (2008). Ευελιξία και ασφάλεια (flexicurity): Μία κριτική προσέγγιση. Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη 2008 3 (1),67-77.

⁷⁸ Κουζής, Γ. (2008).

- τη διατήρηση της απασχόλησης ανεξάρτητα από το περιεχόμενο και τη θέση της, τη διατήρηση του εισοδήματος ανεξάρτητα από την αλλαγή του αντικειμένου της απασχόλησης,
- την κατοχύρωση της ψυχολογικής ασφάλειας του εργαζόμενου απέναντι στα φαινόμενα επισφάλειας και ανασφάλειας,
- την κατοχύρωση ενός ασφαλούς συστήματος, βασισμένου στην ισχυρή επιδότηση των ανέργων, στην επαγγελματική εκπαίδευση/κατάρτιση και στην επανένταξη, διευκολύνοντας την κινητικότητα της εργασίας.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρεί την ευελιξία με ασφάλεια ως μια ολοκληρωμένη στρατηγική για την ταυτόχρονη ενίσχυση της ευελιξίας και της ασφάλειας στην αγορά εργασίας. Η ευελιξία με ασφάλεια σχεδιάζεται και εφαρμόζεται σε τέσσερις συνιστώσες της πολιτικής:

- 1) ευέλικτες και αξιόπιστες συμβατικές ρυθμίσεις,
- 2) ολοκληρωμένες στρατηγικές διά βίου μάθησης
- 3) αποτελεσματικές ενεργές πολιτικές αγοράς εργασίας και
- 4) σύγχρονα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης που παρέχουν επαρκή εισοδηματική στήριξη κατά τη διάρκεια μεταβάσεων στην απασχόληση.

Σχετικά με την ευελιξία στην Ελλάδα έχουμε την καθυστέρηση σε μεγάλο βαθμό των πρακτικών και των ενεργειών, που εφαρμόζονται στις άλλες χώρες της Ευρώπης. «Στη χώρα μας η ευελιξία ταυτίστηκε περισσότερο με πρακτικές επιλογές ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, σχεδόν αποκλειστικά μέσω ελέγχου του εργασιακού κόστους, παραγνωρίζοντας την ενθάρρυνση για ποιοτική αναβάθμιση της εργασίας και την αξιοποίηση καινοτομιών που θα μπορούσαν να συνεισφέρουν αποδοτικότερα στο πρόβλημα, χωρίς ταυτόχρονα να δημιουργήσουν κοινωνικό ζήτημα»⁷⁹.

Επίσης, υπάρχουν αρκετά άρθρα που θεωρούν ότι η ευελιξία με ασφάλεια είναι ακατάλληλη για την ελληνική εργασία λόγω του υψηλού κόστους υλοποίησής του (χρηματοδότηση του κράτους πρόνοιας και της ΑΔΕΑ). Ως αιτίες θεωρούνται και οι

⁷⁹Κουζής, Γ. (2008). Ευελιξία και ασφάλεια (flexicurity): Μία κριτική προσέγγιση. Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη 2008 3 (1),67-77.

πολιτισμικές διαφορές που εμποδίζουν τις μεταρρυθμίσεις προς ένα δανικό μοντέλο ευελιξίας με ασφάλεια. Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι «η ευελιξία με ασφάλεια μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά μόνο σε συστήματα κοινωνικής πολιτικής που εμπνέουν εμπιστοσύνη στους πολίτες, οι οποίοι αποδέχονται την εργασιακή ανασφάλεια σε αντάλλαγμα για την ασφάλεια του επιπέδου διαβίωσης»⁸⁰.

Η μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας και η εξέλιξη των πολιτικών απασχόλησης έχουν μεγάλη σημασία για την οικονομική ανάπτυξη κάθε χώρας της ΕΕ και για τον λόγο αυτό, τα κράτη μέλη θα πρέπει να επιδιώξουν τη βελτίωση τριών βασικών πτυχών των αγορών εργασίας τους :

- το συνδυασμό ευελιξίας και ασφάλειας του εργατικού τους δυναμικού («flexicurity»).
- την κινητικότητα των εργατικού δυναμικού.
- τη νοοτροπία και τις διαχειριστικές πρακτικές των επιχειρήσεων.
- την αύξηση των ποσοστών συμμετοχής του εργατικού δυναμικού.

⁸⁰ Sultana, R. (2012). Η "Ευελιξία με Ασφάλεια" - Συνέπειες στη Δια Βίου Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό. Αθήνα: ΕΟΠΠΕΠ

4.2 ΥΓΕΙΑ

4.2.1 Πληθυσμός και Υγεία

Όσον αφορά τη σχέση μεταξύ φτώχειας και υγείας, σε πλήθος ερευνών για την κοινωνική επιδημιολογία και τα οικονομικά της υγείας αποδεικνύεται ότι η ανεργία και το ανεπαρκές εισόδημα οδηγούν σε φτώχεια και αποστέρηση⁸¹.

Η φτώχεια όμως είναι άμεσα συνυφασμένη με την κοινωνική ευπάθεια και τη σωματική αδυναμία, την κακή διατροφή, τις κακές συνθήκες διαβίωσης, την περιορισμένη ανάπαυση, το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, αλλά, κυρίως, με την κακή κατάσταση της υγείας του ατόμου⁸².

Επίσης, σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, η πείνα και ο υποσιτισμός είναι οι μείζονες απειλές για τη δημόσια υγεία του κόσμου και ο υποσιτισμός είναι μακράν ο μεγαλύτερος παράγοντας παιδικής θνησιμότητας, ο οποίος εμφανίζεται στα μισά από όλα τα περιστατικά⁸³.

«Πρόσφατες μελέτες υποστηρίζουν ότι τα πρώτα χρόνια της οικονομικής κρίσης μειώθηκε το ποσοστό του πληθυσμού που αξιολογεί την υγεία του ως “καλή” ή “πολύ καλή” από 71% το 2006 σε 68,8% το 2011. Σύμφωνα, όμως, με νεότερα στοιχεία (ΕΛΣΤΑΤ 2015), το ποσοστό του πληθυσμού που δηλώνει “καλή” ή “πολύ καλή” υγεία έχει παραμείνει σταθερό μεταξύ 2009 και 2014»⁸⁴.

Επιπρόσθετα, την περίοδο της κρίσης αυξήθηκε το ποσοστό του πληθυσμού άνω των 15 ετών που περιορίσε τις δραστηριότητές του λόγω προβλημάτων υγείας από 22,8% το 2009 σε 29,8% το 2014. Η ανοδική τάση στη χρόνια νοσηρότητα του πληθυσμού δύναται να επιδράσει αυξητικά στις μελλοντικές δαπάνες υγείας και να επιβαρύνει τα ασφαλιστικά ταμεία ενώ ενδέχεται να οδηγήσει σε υποχώρηση της παραγωγικότητας της εργασίας. «Αξιοσημείωτο είναι το εύρημα ότι η σωματική υγεία των παιδιών έχει επηρεαστεί αρνητικά από την οικονομική κρίση. Το ποσοστό των γεννήσεων παιδιών χαμηλού βάρους (κάτω από 2,5 κιλά) στην Ελλάδα έχει

⁸¹ Μόσιαλος Η., Θεοδώρου Μ. (2003), Η Χρηματοδότηση των Συστημάτων Υγείας στην Ευρώπη, στο Νιάκας Δ. (επιμ.), Θέματα Διοίκησης & Διαχείρισης Υπηρεσιών Υγείας. Αθήνα: Εκδόσεις Mediforce

⁸² <http://socialpolicy.gr/2013/11/%CE%B7-%CE%AD%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%86%CF%84%CF%8E%CF%87%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82.html>

⁸³ Καραμεσίνη, Μ. (2004), Ανεργία, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα, στο Πετμετζίδου, Μ.- Παπαθεοδώρου, Χ. (επ.) Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Αθήνα : Εξάντας

⁸⁴ <http://www.liberal.gr/arthro/57895/oikonomia/2016/tte-i-oikonomiki-krisi-isontsakisesin-tin-ugeia-ton-ellinon.html>

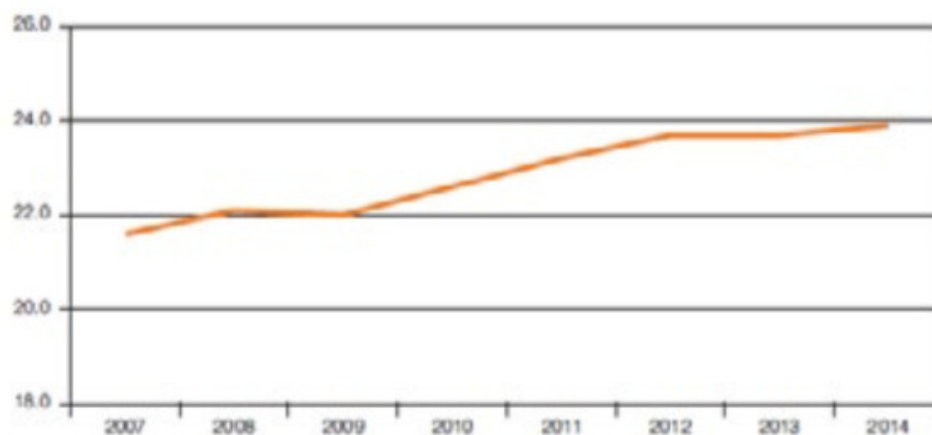
αυξηθεί κατά 19% την περίοδο 2008-2010, γεγονός που συνδέεται με μακροχρόνιες αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία και την ανάπτυξη των παιδιών»⁸⁵.

Σύμφωνα με έρευνες επίσης, 1 στα 6 άτομα χαμηλού εισοδήματος το 2013 δήλωναν αδυναμία ικανοποίησης των ιατρικών τους αναγκών λόγω οικονομικών προβλημάτων. Από την έρευνα υγείας για το 2014 της ΕΛΣΤΑΤ (2015) προκύπτει ότι χρειάστηκε και δεν είχε την οικονομική δυνατότητα να λάβει⁸⁶:

- α) ιατρική φροντίδα ή θεραπεία το 13,9% του πληθυσμού ηλικίας 15+,
- β) οδοντιατρική φροντίδα ή θεραπεία το 15,4% του πληθυσμού 15+,
- γ) υπηρεσίες φροντίδας ψυχικής υγείας το 4,3% του πληθυσμού 15+
- δ) τα φάρμακα που του είχε συστήσει ο γιατρός το 11,2% του πληθυσμού 15+.

Όσον αφορά το ποσοστό των Ελλήνων που δηλώνουν ότι πάσχουν από κάποιο χρόνια πρόβλημα υγείας ή χρόνια πάθηση, αυξήθηκε κατά 24,2% από το 2009 στο 2014⁸⁷.

Ποσοστό του πληθυσμού που αντιμετωπίζει χρόνια πρόβλημα υγείας

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2015

⁸⁵ <http://www.liberal.gr/arthro/57895/oikonomia/2016/tte-i-oikonomiki-krisi-isontsakisesin-tin-ugeia-ton-ellinon.html>

⁸⁶ <http://www.liberal.gr/arthro/57895/oikonomia/2016/tte-i-oikonomiki-krisi-isontsakisesin-tin-ugeia-ton-ellinon.html>

⁸⁷ http://www.dianeosis.org/2016/03/greek_health_intro/

Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης αντανακλώνται και στην ψυχική υγεία του πληθυσμού. Ενδεικτικά αναφέρεται, ότι βάσει ερευνών (βλ. Kentikelenis et al. 2014, Simou and Koutsogeorgou 2014) αποδεικνύεται δραματική αύξηση στο ποσοστό του πληθυσμού με συμπτώματα μείζονος κατάθλιψης κατά την περίοδο της κρίσης. Το εύρημα επιβεβαιώνεται από επιδημιολογικές έρευνες, σύμφωνα με τις οποίες καταγράφεται ραγδαία αύξηση της μείζονος κατάθλιψης από 3,3% το 2008 σε 6,8% το 2009, 8,2% το 2011 και 12,3% το 2013. Όπως αποτυπώνεται στα στοιχεία της έρευνας υγείας της ΕΛΣΤΑΤ, το 2014 το 4,7% του πληθυσμού ηλικίας 15 ετών και άνω δήλωσε ότι είχε κατάθλιψη, έναντι 2,6% το 2009.⁸⁸

Επιπολασμός Κατάθλιψης, 2014

ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ							
Κατάθλιψη%	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75+
	1,7	2,0	3,4	3,8	5,2	8,1	10,2

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2015

Η δραματική μείωση των πόρων στον υγειονομικό τομέα σε συνδυασμό με τις χρόνιες στρεβλώσεις παρακινούν σε μία ταχεία διαδικασία αποασφάλισης μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού, με αποτέλεσμα -μολονότι η υγειονομική περίθαλψη θεωρείται θεμελιώδες δικαίωμα στις σύγχρονες κοινωνίες-, να παρατηρούνται σημαντικές ανισότητες ως προς την πρόσβαση και τη χρήση των υγειονομικών παροχών. Τα συστήματα υγειονομικής φροντίδας έχουν αναπτυχθεί σε συνθήκες περιορισμένων πόρων, ενώ ταυτόχρονα πολλές μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις αποδείχτηκαν αναποτελεσματικές στην επίτευξη των εκπεφρασμένων στόχων των συστημάτων υγείας. «Συχνά λοιπόν αναπαράγεται ένα περιβάλλον διευρυμένης ανισότητας, το οποίο πλήττει πρωτίστως τις ασθενέστερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις. Ιδιαίτερα εκτεταμένες ανισότητες παρουσιάζονται σε χώρες με αυξημένες

⁸⁸ <http://www.liberal.gr/arthro/57895/oikonomia/2016/tte-i-oikonomiki-krisi-isontsakisesin-tin-ugeia-ton-ellinon.html>

άμεσες ιδιωτικές δαπάνες (out-of-pocket expenditure) και όπου, συγχρόνως, οι δημόσιες δαπάνες υγείας είναι χαμηλές»⁸⁹.

⁸⁹ Μωυσίδου, Α. (2011), Η επίδραση του συστήματος υγείας στις κοινωνικές ανισότητες: η Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες χώρες της ΕΕ. 4ο Διεθνές επιστημονικό Συνέδριο. Αθήνα: Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής

4.2.2 Συστήματα Υγείας

Η χρηματοπιστωτική κρίση δεν έχει επιπτώσεις μόνο στην υγεία του πληθυσμού όπως περιγράφηκε νωρίτερα, αλλά δημιουργεί πιέσεις και στη λειτουργία των συστημάτων υγείας. Ειδικότερα, σε περιόδους οικονομικής κρίσης δύο τομείς διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην βιωσιμότητα των συστημάτων υγείας και κατ' επέκταση στην υγεία του πληθυσμού. Οι τομείς αυτοί είναι τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής προστασίας με την παράλληλη ανάδειξη των κοινωνικών προσδιοριστών της υγείας ως παράγοντες μείζονος σημασίας⁹⁰.

Στις περιόδους αυτές τα δημόσια ελλείμματα και η αυξανόμενη ανεργία ασκούν πιέσεις στους προϋπολογισμούς υγείας και κυρίως στην κοινωνική ασφάλιση και τις μονάδες παροχής υπηρεσιών υγείας λόγω αυξημένης ζήτησης. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην τάση που υπάρχει σε περιόδους μείωσης του εισοδήματος οι ασθενείς να αναζητούν υπηρεσίες υγείας με ασφαλιστική κάλυψη. Επιπρόσθετα, αν και κανείς θα ανέμενε τη μείωση των δαπανών υγείας τα στοιχεία δείχνουν ότι η οικονομική κρίση και τα επακόλουθα της έχουν σαν αποτέλεσμα την αύξηση των δαπανών υγείας σε μια επιβεβλημένη προσπάθεια θωράκισης της υγείας του πληθυσμού. Μάλιστα σύμφωνα με ανακοίνωση του ΟΟΣΑ η αύξηση των δαπανών υγείας ως ποσοστό του ΑΕΠ για την περίοδο 2007-2009 ήταν μεγαλύτερη στις χώρες που επλήγησαν περισσότερο από την οικονομική κρίση⁹¹.

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο δεκαετιών, πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντιμετώπισαν και αντιμετωπίζουν δομικά προβλήματα σχετικά με τη χρηματοδότηση, την παροχή και την απόδοση των υπηρεσιών υγείας. Οι δυσκολίες αυτές προκαλούνται τόσο από εξωτερικές (αλλαγές σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ο τομέας της φροντίδας υγείας λειτουργεί) όσο και εσωτερικές (παράγοντες που επηρεάζουν την κατάσταση της υγείας του πληθυσμού και την οργανωτική δομή του συστήματος υγείας) προς τον υγειονομικό τομέα εξελίξεις⁹².

Στο πλαίσιο της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, οι ευρωπαϊκές χώρες θέσπισαν επίσης μέτρα συγκράτησης του κόστους, είτε στην πλευρά της προσφοράς

⁹⁰ Πετμετζίδου, Μ., Παπαναστασίου, Σ., Πεμπτεζόγλου, Μ., Παπαθεοδώρου, Χ., Πολυζωίδης, Π. (2015), Υγεία και μακροχρόνια φροντίδα στην Ελλάδα. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ

⁹¹ OECD (2011). Health at a Glance 2011: OECD Indicators, Paris: OECD

⁹² Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (2011). Δαπάνες Υγείας Και Πολιτικές Υγείας Την Περίοδο Του Μνημονίου Στην Ελλάδα. Αθήνα: IOBE

είτε στην πλευρά της ζήτησης, προκειμένου να ελεγχθούν οι δαπάνες υγείας. Τα μέτρα στην πλευρά της ζήτησης σκοπεύουν να μετατοπίσουν την επιβάρυνση των δαπανών υγείας προς τους ασθενείς προκειμένου να μειωθεί η ζήτηση και περιλαμβάνουν τη συμμετοχή των χρηστών στο κόστος των υπηρεσιών με τη μορφή εκπιπτουσών δαπανών, συμπληρωμών, συνασφάλισή, αποχής κινήτρων για περιορισμένη χρησιμοποίηση των υπηρεσιών, σύναψη ιδιωτικής ασφάλισης υγείας και εθελούσια έξοδο από το θεσμοθετημένο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, καθώς και εφαρμογής μέτρων περιορισμού και προτεραιότητας στην πρόσβαση συγκεκριμένων θεραπειών και υπηρεσιών⁹³.

Στην Ελλάδα, η ζήτηση για υπηρεσίες υγείας και συνακόλουθα οι συνολικές δαπάνες για την υγεία έχουν αυξηθεί τα τελευταία χρόνια και έχουν πλέον προσεγγίσει το 10% του ΑΕΠ, ξεπερνώντας το μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ. Η αύξηση αυτή συνδέεται με αντικειμενικούς κοινωνικοοικονομικούς και δημογραφικούς παράγοντες που ισχύουν διεθνώς, εντούτοις, η αύξηση των δαπανών υγείας στην Ελλάδα αποδίδεται κυρίως στην αποδεδειγμένη αναποτελεσματικότητα του υγειονομικού συστήματος και στις σπατάλες που απορρέουν από την παντελή έλλειψη ελέγχου και καταγραφής των συναλλαγών στον χώρο της υγείας.

Πρόσφατη μελέτη του ΟΟΣΑ έδειξε ότι την επόμενη δεκαετία, το σύστημα υγείας της Ελλάδας, θα μπορούσε να αναπτυχθεί χωρίς επιπρόσθετους πόρους, αποκλειστικά με την εξάλειψη της σπατάλης και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς του. «Με τα παραπάνω δεδομένα και στο πλαίσιο του Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής, από το Μάιο του 2010 ο κλάδος της υγείας έχει βρεθεί στο επίκεντρο των δράσεων και των πολιτικών εκσυγχρονισμού και εξορθολογισμού, αποτελώντας έναν από τους βασικούς τομείς παρέμβασης. Γνώμονα για τις δράσεις αυτές αποτελούν οι στόχοι που ορίζονται στο Μνημόνιο αναφορικά με το ύψος της δημόσιας δαπάνης υγείας και της δημόσιας φαρμακευτικής δαπάνης. Σύμφωνα με το Μνημόνιο, έως το 2012 η δημόσια δαπάνη υγείας στην Ελλάδα θα πρέπει να είναι ίση ή μικρότερη από το 6% του ΑΕΠ, ενώ η δημόσια δαπάνη φαρμάκου θα πρέπει να είναι ίση με το 1% του ΑΕΠ, προσεγγίζοντας έτσι τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ταυτόχρονα, σε ό,τι αφορά τη δημόσια φαρμακευτική δαπάνη, το Μνημόνιο θέτει ως στόχο για τη διετία 2011-2012

⁹³ Μαζαράκη, Η. (2012). Υγεία: Δημόσιο ή Ιδιωτικό Αγαθό. ΑΧΑΪΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ Τόμος 31ος, τεύχος 1, σελ. 62-69

την εξοικονόμηση €2 δις, το €1 δις εκ των οποίων θα πρέπει να έχει εξοικονομηθεί μέχρι το τέλος του 2011»⁹⁴.

Παράλληλα, η πλειονότητα των χωρών που εφαρμόζει τα μέτρα λιτότητας, όπως και η Ελλάδα, συνεχίζει να αντιμετωπίζει την κατάσταση της ύφεσης, με αποτέλεσμα να εντείνεται η πίεση στο σύστημα υγείας και μακροχρόνιας φροντίδας, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται μεγάλη περικοπή της δημόσιας δαπάνης για βασικά αγαθά και υπηρεσίες, η οποία επηρεάζει σημαντικά τη δομή και τη λειτουργία των δημόσιων μονάδων υγείας. Για παράδειγμα, τα δημόσια νοσοκομεία έχουν να αντιμετωπίσουν τα αυξανόμενα προβλήματα των ελλειμμάτων, της υποστελέχωσης, της έλλειψης βασικών προμηθειών (και πρωτίστως φαρμάκων) κ.ο.κ.

Συμπερασματικά, η επιβολή της λιτότητας, όχι μόνο δεν αντιμετωπίζει την ύφεση, αλλά οδηγεί σε επιδείνωση δεικτών σε διάφορα επίπεδα (π.χ. επιδημιολογικούς, δημογραφικούς και άλλους συναφείς δείκτες). «Η χειροτέρευση του στάτους υγείας και της δυνατότητας πρόσβασης σε υπηρεσίες υγειονομικής φροντίδας, για ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού σε πολλές χώρες παγκοσμίως μαρτυρά την όξυνση των ανισοτήτων υγείας μεταξύ των προνομιούχων και των λιγότερο προνομιούχων στρωμάτων του παγκόσμιου πληθυσμού. Η όξυνση αυτή τείνει να εξελιχθεί σε περαιτέρω κοινωνική κλιμάκωση με γνώμονα τα αποτελέσματα υγείας, συντελώντας στην εξάπλωση της κοινωνικής κρίσης που μαστίζει τις χώρες του σύγχρονου καπιταλισμού»⁹⁵.

⁹⁴ http://iobe.gr/docs/research/RES_05_A_01092011_REP_GR.pdf

⁹⁵ Πετμετζίδου, Μ., Παπαναστασίου, Σ., Πεμπετζόγλου, Μ., Παπαθεοδώρου, Χ., Πολυζωίδης, Π. (2015), Υγεία και μακροχρόνια φροντίδα στην Ελλάδα. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ

4.2.3 Πολιτικές Υγείας

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην έκθεση της ΕΕ *η μείωση των ανισοτήτων στον τομέα της υγείας στην Ευρωπαϊκή Ένωση* (2011), «Χρειάζεται δράση επί των κοινωνικών παραγόντων που καθορίζουν την υγεία των πολιτών σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους, σε ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές σφαίρες και για να προστατευτούν οι μελλοντικές γενιές» ενώ η πρόκληση είναι «πώς θα χρησιμοποιηθούν τα διάφορα εργαλεία πολιτικής με σκοπό την οικοδόμηση αποτελεσματικών συνασπισμών για δράσεις που εμπλέκουν την κυβέρνηση και την κοινωνία»⁹⁶.

«Ο υγειονομικός τομέας μπορεί να συμβάλει και στην επίτευξη των στόχων της μείωσης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού αφενός μέσω της βελτίωσης της πρόσβασης (σε φυσικούς και οικονομικούς όρους) και της ανταποκρισιμότητας των υπηρεσιών υγείας στις ανάγκες των ατόμων που βιώνουν τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, αφετέρου, δημιουργώντας ευκαιρίες για τα άτομα αυτά να εισέλθουν στην αγορά εργασίας»⁹⁷.

Από το 2010, η Ε.Ε. έχει συμπεριλάβει την υγειονομική περίθαλψη στο πλαίσιο της βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών, ενώ οι Ευρωπαϊκές συστάσεις επικεντρώνονται κυρίως στο ζήτημα της αποδοτικότητας και της μείωσης των φαρμακευτικών δαπανών. Οι διεθνείς πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις των τελευταίων ετών σε συνδυασμό με την πίεση που ασκείται για την αναπροσαρμογή των συστημάτων υγείας, έχουν θέσει τη σημασία της ανάδειξης της δημόσιας υγείας σε βασική προτεραιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, φέρνοντας παράλληλα στο προσκήνιο το φλέγον ζήτημα της εναρμόνισης των συστημάτων υγείας των κρατών-μελών⁹⁸.

Σε επίσημη ανακοίνωσή το 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επισήμανε ότι η προώθηση της καλής υγείας αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των στόχων της στρατηγικής "Ευρώπη 2020" για μια έξυπνη, και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής για την Υγεία, θεσπίστηκαν βασικές κοινές αρχές για όλα τα κράτη μέλη, όπως «καθολικότητα στην πρόσβαση των υπηρεσιών

⁹⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2011) *Η μείωση των ανισοτήτων στον τομέα της υγείας στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁹⁷ Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (2011). *Δαπάνες Υγείας Και Πολιτικές Υγείας Την Περίοδο Του Μνημονίου Στην Ελλάδα*. Αθήνα: IOBE

⁹⁸ Πετμετζίδου, Μ., Παπαναστασίου, Σ., Πεμπτεζόγλου, Μ., Παπαθεοδώρου, Χ., Πολυζωίδης, Π. (2015), *Υγεία και μακροχρόνια φροντίδα στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ

υγείας, προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών, ποιότητα στην περίθαλψη, αλληλεγγύη και ισοτιμία στην υγεία, ανάδειξη της υγείας ως κοινωνικού αγαθού συμπερίληψη της υγείας σε όλες τις πολιτικές της Κοινότητας και της Ένωσης»⁹⁹.

Η πολιτική υγείας της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης σε ότι αφορά στην παροχή υπηρεσιών υγείας αναπτύσσεται σε τέσσερις βασικούς τομείς:

- Επένδυση σε βιώσιμα συστήματα υγείας
- Επένδυση στην υγεία των ανθρώπων και το ανθρώπινο δυναμικό
- Επένδυση στη μείωση των ανισοτήτων στον τομέα της υγείας,
- Επένδυση στον τομέα της υγείας μέσω επαρκούς υποστήριξης από τα κοινοτικά ταμεία.

Οι αδυναμίες που εμφάνισαν τα συστήματα υγείας των χωρών σε σχέση με την οικονομική αποδοτικότητα της κατανομής και της διαχείρισης των πόρων και την κλινική αποτελεσματικότητα και ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών οδήγησαν στην αναζήτηση λύσεων με την υιοθέτηση συμβολιακών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Σημαντικό τμήμα των μεταρρυθμιστικών παρεμβάσεων επικεντρώθηκε στη χρηματοδότηση των υπηρεσιών υγείας και την αποζημίωση των προμηθευτών και εμπνεύστηκε από τα πρότυπα των χωρών της Δυτικής Ευρώπης¹⁰⁰.

Ένα σημαντικό μάθημα που προκύπτει από τη διεθνή εμπειρία των υγειονομικών μεταρρυθμίσεων είναι ότι για να στεφθούν αυτές με επιτυχία πρέπει να αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης, συνεκτικής πολιτικής υγείας και να λαμβάνουν υπόψη τους το οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο συντελούνται. Πρόκειται για πολιτικές διαδικασίες αλλαγής των υγειονομικών πολιτικών και θεσμών που αναλαμβάνονται εκ των άνω και προσδιορισμού προτεραιοτήτων με σκοπό τη βελτίωση των υφιστάμενων ανεπαρκειών και αδυναμιών ικανοποίησης των κριτηρίων της ισότητας, της αποδοτικότητας και της

⁹⁹ Οικονόμου, Χ. (2011). Η Επίδραση της ευρωπαϊκής ένωσης στα συστήματα υγείας των χωρών μελών. Στο: Σακελλαρόπουλος, Θ. (επιμ.). Η Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα: Διόνικος

¹⁰⁰ http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/13/4/404.pdf

αποτελεσματικότητας και αφορούν όχι μόνο το περιεχόμενο αλλά και τις διαδικασίες που καθιστούν εφικτή την εφαρμογή τους¹⁰¹.

Αναφορικά με τη χώρα μας, η πρόκληση των ταχέως αυξανόμενων δαπανών υγείας λαμβάνει νέες διαστάσεις στο πλαίσιο της Συμφωνίας Δημοσιονομικής Προσαρμογής και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων, καθώς και του Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής και Μνημονίου Συνεννόησης.

«Η μεγάλη δημοσιονομική κρίση και η ύφεση που διανύει η ελληνική οικονομία, υποχρεώνουν την Ελλάδα να διατηρήσει τις δημόσιες δαπάνες για υγειονομική περίθαλψη σε επίπεδο κάτω από 6 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ διατηρώντας παράλληλα την καθολική πρόσβαση και βελτιώνοντας την ποιότητα της περίθαλψης. Στη χώρα μας εκτιμάται ότι η ζήτηση και η χρήση πρόκειται να αυξηθεί, κυρίως προς το δημόσιο και ασφαλιστικό τομέα, αυξάνοντας τις πιέσεις για αποδοτικότητα του συστήματος υγείας. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι οι οικονομικές κρίσεις οδηγούν σε μείωση της δαπάνης υγείας και ταυτόχρονη επιδείνωση των δεικτών υγείας του πληθυσμού, ενώ οι επιπτώσεις είναι μεγαλύτερες για τα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Ωστόσο, η οικονομική ύφεση δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται μόνο ως απειλή αλλά ως μια ευκαιρία αναδιοργάνωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών, δημιουργίας νέων και βελτίωσης των υγειονομικών, κοινωνικών και ασφαλιστικών συστημάτων»¹⁰².

¹⁰¹ Πετμετζίδου, Μ., Παπαναστασίου, Σ., Πεμπετζόγλου, Μ., Παπαθεοδώρου, Χ., Πολυζωίδης, Π. (2015), Υγεία και μακροχρόνια φροντίδα στην Ελλάδα. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ

¹⁰² http://iobe.gr/docs/research/RES_05_A_01092011_REP_GR.pdf

4.3 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Μια από τις συνέπειες που έχει φέρει η οικονομική κρίση στην Ελλάδα, από το πέρασμα της δεκαετίας του 1990, είναι η περικοπή των δαπανών στον τομέα της εκπαίδευσης, όπου θα υπάρχουν συνθήκες καλής οικονομικής πορείας με εργαζομένους που θα προσφέρουν τα μέγιστα¹⁰³.

Η κατάσταση της οικονομικής κρίσης είχε μια πολύ μεγάλη επιρροή στην συνολική ζωή της κοινωνίας, με αποτέλεσμα οι γονείς, πλέον, να μην είναι σε θέση να δαπανούν χρήματα για την εξωτερική εκπαίδευση των παιδιών τους, που αφορά σε φροντιστηριακές μονάδες. Σύμφωνα με τα στοιχεία, που προέρχονται από την έρευνα του 2012 της Pulse RC, οι μαθητές των οικογενειών, που αντιμετωπίζουν προβλήματα και αποτελούσαν το 39 % της έρευνας, δεν μπορούσαν να φοιτούν σε κάποιο φροντιστήριο, ενώ άλλοι μαθητές, που δεν είχαν παρόμοια οικονομικά προβλήματα, δεν είχαν κάποιο περιορισμό ως προς αυτό. Οι μαθητές αυτοί αποτελούσαν το 29% του δείγματος της έρευνας.¹⁰⁴

Από την άλλη πλευρά, έχει σημειωθεί μια μεγάλη περικοπή στις προσφερόμενες θέσεις σε ΑΕΙ και ΤΕΙ, με αποτέλεσμα να οδηγηθούμε σε πολύ μεγάλη προσφορά από την μεριά των ενδιαφερόμενων σε συγκεκριμένους κλάδους. Το γεγονός, αυτό με την σειρά του έχει αποφέρει μεγάλη αύξηση στις βάσεις κάποιων σχολών, ενώ από την άλλη την μεγάλη πτώση τους σε κάποιες άλλες. Μια από τις σχολές, που φανερά έχουμε μεγάλη αυξομείωση των βάσεων εισαγωγής είναι οι σχολές των παιδαγωγικών τμημάτων. Κάποιοι από τους μαθητές, αυτοί, που προέρχονται από χαμηλόμισθες οικογένειες δεν επιδιώκουν εισόδο σε σχολές, σε αντίθεση με παιδιά μαθητές του γενικού λυκείου, τα οποία επιδιώκουν την εισόδο σε κάποια σχολή. Παλαιότερα, οι μαθητές των γενικών λυκείων, λόγω της καλύτερης οικονομικής θέσης της οικογένειάς τους, εξασφάλιζαν μέσω των επιδόσεων τους, μια θέση σε σχολή και από εκεί σε μια εργασία. Αυτό δεν συμβαίνει πλέον. Οι μαθητές, που δεν φοιτούσαν στο γενικό λύκειο, ως επί το πλείστον, αναζητούσαν διέξοδο σε κάποιο ΙΕΚ, δηλαδή, σε Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης.

¹⁰³ Σιάνου – Κύργιου, Ε. (1998^α) . Δημόσια Εκπαίδευση, ελεύθερη αγορά και ανασυγκρότηση. Πρακτικά Συνεδρίου Φιλοσοφία, Επιστήμες και Πολιτική. Αθήνα. Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός

¹⁰⁴ Σιάνου – Κύργιου, Ε., ό.π.

Από την άλλη μεριά, πρέπει να αναφερθεί και πως ο θεσμός της εκπαίδευσης από την φύση του, χαρακτηρίζεται από μια αντιφατική λειτουργία ως προς την σύνθεση της και την πρακτική της απόδοση. Για παράδειγμα, μπορούμε να πούμε, πως υπάρχουν θεσμοί στην Ευρώπη, οι οποίοι έχουν νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα όπως είναι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, αλλά και ο ΟΟΣΑ, οι οποίες καθορίζουν τους κανόνες για ένα νέο σχολείο με καινούργιες δομές¹⁰⁵.

Το νέο σχολείο, έχει τρία χαρακτηριστικά. Το πρώτο αφορά στην εισαγωγή του ιδιωτικού τομέα και χαρακτήρα σε αυτό, το οποίο μπορεί να μην φαίνεται παντού, αλλά στο αναλυτικό πρόγραμμα, στις εγκαταστάσεις και τις παροχές, αλλά και με την εισαγωγή άλλων προγραμμάτων, όπως είναι το πρόγραμμα ΕΣΠΑ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Στρασβούργο 2012). Όλη αυτή η διαδικασία, έχει σαν αποτέλεσμα την εμπορευματοποίηση, με λίγα λόγια πεδίων της εκπαίδευσης και της καθορισμένης πώλησης στοιχείων του. Επομένως, η παιδεία γίνεται αργά, αλλά σταθερά ένα μέρος προς κατακερμάτιση και κοστολόγηση, μεταφράζεται σε προϊόντα και υπηρεσίες, όπως είναι πιο συγκεκριμένα η σχολική αίθουσα, οι μαθητές και οι δραστηριότητες, καθώς και ο τεχνολογικός εξοπλισμός. Έτσι φτάνουμε στο σημείο το πρόγραμμα ΕΣΠΑ να έχει καταλάβει ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της παιδείας¹⁰⁶.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό του νέου σχολείου είναι ο μεγάλος ανταγωνισμός, στον οποίο υποβάλλονται μαθητές και δάσκαλοι, στο πλαίσιο της αξιολόγησης, που αποτελεί ένα καθημερινό φαινόμενο.

Τέλος, το τρίτο χαρακτηριστικό, είναι ότι επιβάλλονται σχέσεις εργασίας για τους εκπαιδευτικούς, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μια ελαστικότητα. Στο πλαίσιο αυτό, οι εκπαιδευτικοί κάνουν ότι μπορούν για να φέρουν εις πέρας το έργο της διδασκαλίας, το οποίο περνάει από μεγάλη κρίση, αφού οι οικονομικές δυσκολίες το έχουν επηρεάσει σε πολύ σημαντικό βαθμό.

Επιπλέον, το κράτος δεν προχωρά σε χρηματοδότηση για την παιδεία, αφού οι περικοπές αγγίζουν το 33% των χρημάτων, που δινόταν παλαιότερα. Η τακτική, που ακολουθείται είναι να μειώνεται ο αριθμός των σχολείων σε κάθε περιοχή, ενώ

¹⁰⁵ ΟΟΣΑ (2011). Καλύτερες Επιδόσεις και Επιτυχείς Μεταρρυθμίσεις στην Εκπαίδευση: Προτάσεις για την εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα, <http://synekthess.files.wordpress.com/2014/01/pages-from-cebfcebf83ceb1-2011.pdf>

¹⁰⁶ Μαυρογιώργος, Γ. (2014). Η ολοκληρωτική αξιολόγηση του εκπαιδευτικού και η ολοσχερής διάλυση του δημόσιου σχολείου. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.alfavita.gr/>

αυξάνονται και οι μαθητές ανά τάξη. Περνάμε σε ένα στάδιο, όπου το σχολείο δεν μπορεί να ανασάνει από την συνεχή οικονομική πίεση και τον ασφυκτικό έλεγχο με αποτέλεσμα να αλλοιώνεται σε μεγάλο βαθμό η έννοια της παιδείας. Ενώ ο στόχος με τα νέα δεδομένα είναι να αναπτύσσονται όλες οι ικανότητες των μαθητών, τελικά, επιτυγχάνεται το ακριβώς αντίθετο. Ο κάθε μαθητής έχει τα δικά του χαρακτηριστικά, αλλά αυτό είναι κάτι που δεν λαμβάνεται υπόψη. Ακόμα και ο εκπαιδευτικός μετατρέπεται σε ένα εργαλείο παραγωγικότητας. Έτσι δεν επιτελεί σωστά το έργο του, το οποίο είναι η ανάπτυξη των οριζόντων, των παιδιών και περαιτέρω κριτική τους εξέλιξη. Με αυτόν τον τρόπο αναπαράγεται ένα σύστημα υποβοήθησης των προνομίων για τους λίγους¹⁰⁷.

«Σχολείο και εκπαιδευτικοί αναγνωρίζεται γενικότερα ότι αποτελούν από τους πιο ουσιαστικούς παράγοντες κοινωνικής συνοχής, οικονομικής, πολιτισμικής και κοινωνικής ανάπτυξης μιας χώρας, ειδικά όμως σ' αυτή την κοινωνική συγκυρία το σχολείο χρειάζεται να στηριχθεί και να ενισχυθεί από την πολιτεία ώστε να επιτελέσει το θεσμικό αλλά και κοινωνικό του ρόλο. Ένα σχολείο που υφίσταται μια συνεχή υποτίμηση και απαξίωση από την πλευρά της πολιτείας, ένα σχολείο στο οποίο σήμερα κυριαρχούν η υποχρηματοδότηση, οι βασικές ελλείψεις σε υλικό επίπεδο για τη στοιχειώδη λειτουργία του, οι συγχωνεύσεις τμημάτων ή σχολικών μονάδων, οι μετακινήσεις, η διαθεσιμότητα και οι απολύσεις εκπαιδευτικού προσωπικού και γενικά, οι συντελούμενες θεσμικές αλλαγές, με βάση τις επιταγές των 5 μνημονίων, έχουν διαμορφώσει ένα κλίμα ανασφάλειας, αβεβαιότητας και υποτίμησης του ρόλου τους, επηρεάζοντας την επαγγελματική, προσωπική και συναισθηματική κατάσταση»¹⁰⁸.

Ο στόχος για το σχολείο σύμφωνα με τα δεδομένα της νεότερης εποχής, είναι οι μαθητές να δραστηριοποιούνται και να αναζητούν μόνοι τους την γνώση, μέσα από τις δικές τους εμπειρίες και τα βιώματα τους. ο σκοπός είναι να ξεφύγουν από την παραδοσιακή διδασκαλία και τα παλαιότερα δεδομένα.

Στο πλαίσιο αυτό, ο μακροπρόσθεσμος στόχος είναι να μπορέσουν με το δικό τους μυαλό να αναπτύξουν αυτή την δράση, που θα μπορέσει να βγάλει από την

¹⁰⁷ Aronowitz S. & Giroux H., (2010). Η διδασκαλία και ο ρόλος του αναμορφωτή διανοούμενου. Στο: Γούναρη Π. & Γρόλλιος Γ. (επιμ): Κριτική Παιδαγωγική. Αθήνα: Gutenberg

¹⁰⁸ Κωνσταντίνου Χ., (2013). Αποτυπώματα της ελληνικής κρίσης στην εκπαίδευση, τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.alfavita.gr/>

κρίση την χώρα μας. Δεν είναι μόνο δηλαδή η αποστήθιση και η τήρηση κανόνων. Εδώ μιλάμε για ένα όραμα, που θα γίνει πράξη μόνο μέσα από την πολύ σημαντική βοήθεια της εκπαίδευσης και της παιδείας. Για να γίνει αυτό, τα θέματα, που αναδεικνύονται μέσα από την παιδεία, είναι βγαλμένα και άμεσα συνδεδεμένα με την πραγματική ζωή και στόχο έχουν να ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές και να τους καταστήσουν ώριμους αυριανούς πολίτες. Τέτοια θέματα είναι η εξέλιξη της τεχνολογίας, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η μετανάστευση και παιδεία αυτή καθεαυτή.

Αυτά τα ζητήματα, πρέπει να εξεταστούν και συνολικά, με δραστηριότητες εκτός του σχολικού χώρου, που θα βοηθήσουν στην πρακτική εμπέδωση από την μεριά των μαθητών. Ένα εργαλείο σε αυτήν την πορεία του σχολικού μαθήματος είναι πάντα η μέθοδος project, η οποία συμπεριλαμβάνει και την κινητοποίηση των ίδιων των παιδιών σε ένα διδακτικό θέμα. Σε αυτά συγκαταλέγονται η έμπνευση στα παιδιά μιας ευαισθητοποίησης σε θέματα κοινωνικά ζητήματα, με σκοπό την ανάπτυξη του διαλόγου και της συζήτησης. Ένα παράδειγμα συνδυασμού διδακτικού θέματος με την εμπλοκή των παιδιών είναι το πρόβλημα των απόρων οικογενειών και η συμμετοχή σε δράσεις αλληλεγγύης¹⁰⁹.

¹⁰⁹Γρόλλιος, Γ. (2013). Η οικονομική, κοινωνική και πολιτική κρίση και οι κατευθύνσεις δράσης των ριζοσπαστών παιδαγωγών στην Ελλάδα, 12ο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία επιχειρήσαμε τη μελέτη και ανάλυση της υφιστάμενης οικονομικής κρίσης, γενικότερα στην Ευρωζώνη και ειδικότερα στη χώρα μας.

Όπως έγινε κατανοητό, τόσο τα αίτια όσο και οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης δεν έχουν μόνο οικονομικό χαρακτήρα, αλλά και πολιτικό και κυρίως κοινωνικό. Η κατάσταση της χώρας μας επιφέρει αλυσιδωτές αντιδράσεις και στο σύνολο της οικονομίας -που εκφράζονται ιδίως με δραματικές περικοπές στην κατανάλωση ακόμα και βασικών αγαθών- αλλά και στον κοινωνικό τομέα όπου παρατηρούνται φαινόμενα συρρίκνωσης όλων των θεσμών, όπως η απασχόληση, η εκπαίδευση και η υγεία.

Η μνημονιακή πολιτική που επιβλήθηκε στη χώρα μας ως θεραπεία της βαθιάς ύφεσης, δεν έχει καταφέρει ακόμα να εξομαλύνει τις κοινωνικές επιπτώσεις, όπως την ανεργία, τον περιορισμό της κατανάλωσης, τη φτωχοποίηση, την ισότητα στην εκπαίδευση και την υγεία, κ.α. Φαίνεται ότι η σύγχρονη κοινωνικο-οικονομική κατάσταση απαιτεί μια γενικότερη αλλαγή σε όσα είχε μάθει και συνηθίσει η ελληνική κοινωνία να θεωρεί δεδομένα για ένα πλαίσιο κοινωνικής εξέλιξης και ανάπτυξης.

Όπως αναφέρει και η Παναγιωτοπούλου, η Ελλάδα βρίσκεται σήμερα στη φάση μετάβασης από ένα μοντέλο ανάπτυξης με έντονο κρατικό προστατευτισμό και ρυθμίσεις σε μια φιλελεύθερη ανοιχτή κοινωνία με περιορισμένη κρατική παρέμβαση. Καλείται μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα να αναθεωρήσει ριζικά το μοντέλο παραγωγής και κοινωνικής αναπαραγωγής της, τους πολιτικούς και ιδεολογικούς προσανατολισμούς της, τις παλιές νοοτροπίες και πολιτισμικές συνήθειες. «Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του συστήματος αναπαραγωγής της ελληνικής κοινωνίας που στηρίχθηκε πρωτίστως στην αυτοαπασχόληση, τις μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις/βιοτεχνίες με περιορισμένη ανταγωνιστικότητα, στην οικογένεια ως θύλακα οικονομικής επιχειρηματικότητας, στην αποβιομηχάνιση και ανάπτυξη των υπηρεσιών, στη διόγκωση του δημόσιου τομέα, κ.ά. καθιέρωσαν

δομές, συμπεριφορές και νοοτροπίες που αποκλίνουν ουσιαστικά από τα πρότυπα που ισχύουν στην Ευρώπη και την παγκοσμιοποιημένη πλέον παραγωγή»¹¹⁰.

Συμπερασματικά, η «προσαρμογή» της Ελλάδας προς το φιλελεύθερο καπιταλιστικό μοντέλο παραγωγής καθίσταται αναπόφευκτη, εάν η χώρα θέλει να παραμείνει στον πυρήνα της ΕΕ και να απολαμβάνει τη νομισματική σταθερότητα του ευρώ.

Τέλος, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, στο σύγχρονο ανταγωνιστικό περιβάλλον, το οποίο φαίνεται να απαιτεί έναν επαναπροσδιορισμό του οικονομικού και κοινωνικού προτύπου, η Ευρώπη θα ευημερήσει μέσα σε έναν κόσμο μόνο εάν προωθήσει τα βασικά στοιχεία ενός ανανεωμένου ευρωπαϊκού αναπτυξιακού προτύπου, με βάση την ανταγωνιστικότητα, την ένταξη χωρίς αποκλεισμούς, την κοινωνική ευθύνη και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα.

¹¹⁰ Παναγιωτοπούλου Ρ. (2013). «Κοινωνική Συνοχή στην εποχή της Οικονομικής Κρίσης», Κοινωνιολογική Επιθεώρηση, τευχ. 1, σελ. 155-178.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αλεξιάκης Μ.(2014). «Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και Ελλάδα της πολιτισμικής και πολιτικής παρακμής». Στο Σ. Ζαμπαρλούκου και Μ. Κιούση (επιμ.), Κοινωνικές Όψεις της Κρίσης στην Ελλάδα. Αθήνα: Πεδίο.
2. Aronowitz S. & Giroux H., (2010). Η διδασκαλία και ο ρόλος του αναμορφωτή διανοούμενου. Στο: Γούναρη Π. & Γρόλλιος Γ. (επιμ): Κριτική Παιδαγωγική. Αθήνα: Gutenberg
3. Βαρτσάκη Σ. Γίγα, Ε., Δάμη, Μ. Κόκοτα, Χ. (2015). Οικονομική Κρίση και Διαμόρφωση Πολιτικών Αντιλήψεων των Νέων. Πτυχιακή Εργασία. Ηράκλειο: ΤΕΙ Κρήτης, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας.
3. Boorman, Jack, 2016, “The IMF and the Crises in Greece, Ireland, and Portugal: An Evaluation by the Independent Evaluation Office—Summary of Views of the Advisory Group,” IEO Background Paper No. BP/16-02/01 (Washington: International Monetary Fund).
4. Γιαννίτσης, Τ. (2013). Η Ελλάδα στην κρίση, Αθήνα: εκδόσεις Πόλις.
5. Γρόλλιος, Γ. (2013). Η οικονομική, κοινωνική και πολιτική κρίση και οι κατευθύνσεις δράσης των ριζοσπαστών παιδαγωγών στην Ελλάδα, 12ο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου.
6. Eurobank (2009). Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές. Eurobank Research Οικονομία και Αγορές Τόμος IV, Τεύχος 8, Δεκέμβριος 2009.
7. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2011) Η μείωση των ανισοτήτων στον τομέα της υγείας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
8. Heywood, A. (2013). Διεθνείς Σχέσεις και πολιτική στην παγκοσμιοποίηση. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
9. Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (2011). Δαπάνες Υγείας Και Πολιτικές Υγείας Την Περίοδο Του Μνημονίου Στην Ελλάδα. Αθήνα: IOBE

10. ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ (2013). Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση- Ετήσια Έκθεση 2013. Αθήνα: ΙΝΕ/ ΓΣΕΕ
11. Καραμεσίνη, Μ. (2004), Ανεργία, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα, στο Πετμετζίδου, Μ.- Παπαθεοδώρου, Χ. (επ.) Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Αθήνα : Εξάντας
12. Καραμεσίνη, Μ. (2011). Η πολιτική απασχόλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντιμέτωπη με την οικονομική κρίση. 4ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Κοινωνικής Πολιτικής «Ο ρόλος της κοινωνικής πολιτικής σήμερα: Κριτικές προσεγγίσεις και προκλήσεις» Αθήνα, 10-11 Μαρτίου 2011
13. Καρκαγιάννης, Κ. (2015). Η κρίση μετατράπηκε σε εφιάλτη για την Ευρωζώνη. Η Καθημερινή, 29-11-2015. Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/840390/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/h-krish-metatraphke-se-efialth-gia-thn-eyrwzwnh>
14. Κοκοσαλάκης, Ν. (2014). Μια κοινωνιολογική ματιά στην «κρίση». Κοινωνιολογική Επιθεώρηση, τεύχος 1, σελ. 23-32
15. Κονιαβίτης, Θ. (2014). Απαντήσεις στις ερωτήσεις για την κρίση. Κοινωνιολογική Επιθεώρηση, τεύχος 1, σελ. 11-22
16. Κονιόρδος, Σ. (2014), «Οικονομική κρίση και κοινωνικής κρίση εμπιστοσύνης» στο Σ. Ζαμπαρλούκου και Μ. Κιούση (επιμ.), Κοινωνικές Όψεις της Κρίσης στην Ελλάδα, Αθήνα, Πεδίο, σελ. 69-99.
17. Κότιος, Α., Παυλίδης, Γ. (2012). ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ. ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ Ή ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ; Αθήνα: Rosili
18. Κουζής, Γ. (2008). Ευελιξία και ασφάλεια (flexicurity): Μία κριτική προσέγγιση. Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη 2008 3 (1),67-77.
19. Κωνσταντίνου Χ., (2013). Αποτυπώματα της ελληνικής κρίσης στην εκπαίδευση, τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.alfavita.gr/>
20. Λώλος, Σ. και Ε. Παπαπέτρου, (2010), «Περιφερειακές αποκλίσεις και εμμονή της ανεργίας: εμπειρικές διαπιστώσεις από τις ελληνικές περιφέρειες, 1981-2008»,

στο βιβλίο: Η ελληνική αγορά εργασίας: Χαρακτηριστικά εξελίξεις και προκλήσεις, Τράπεζα της Ελλάδος, σελ. 57-76

21. Μαζαράκη, Η. (2012). Υγεία: Δημόσιο ή Ιδιωτικό Αγαθό. ΑΧΑΪΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ Τόμος 31ος, τεύχος 1, σελ. 62-69

22. Marx, Engels, E. (1890). Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος. Λονδίνο.

23. Μαυρογιώργος, Γ. (2014). Η ολοκληρωτική αξιολόγηση του εκπαιδευτικού και η ολοσχερής διάλυση του δημόσιου σχολείου. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.alfavita.gr/>

24. Μεταξάς, Α. (2015). Ευρώπη σε κρίση: ανάμεσα σε δίκαιο και πολιτική. Αθήνα: Σιδέρης

25. Mishkin S F. (1991). NBER WORKING PAPERS SERIES, WORKING PAPER NO 3934. Διαθέσιμο στο: <http://financialcrises20thcentury.blogspot.gr/2013/02/blog-post.html>

26. Μόσιαλος Η., Θεοδώρου Μ. (2003), Η Χρηματοδότηση των Συστημάτων Υγείας στην Ευρώπη, στο Νιάκας Δ. (επιμ.), Θέματα Διοίκησης & Διαχείρισης Υπηρεσιών Υγείας. Αθήνα: Εκδόσεις Mediforce

27. Μωυσίδου, Α. (2011), Η επίδραση του συστήματος υγείας στις κοινωνικές ανισότητες: η Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες χώρες της ΕΕ. 4ο Διεθνές επιστημονικό Συνέδριο. Αθήνα: Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής

28. Οικονόμου, Χ. (2011). Η Επίδραση της ευρωπαϊκής ένωσης στα συστήματα υγείας των χωρών μελών. Στο: Σακελλαρόπουλος, Θ. (επιμ.). Η Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα: Διόνικος

29. ΟΟΣΑ (2011). Καλύτερες Επιδόσεις και Επιτυχείς Μεταρρυθμίσεις στην Εκπαίδευση: Προτάσεις για την εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα, <http://synekthess.files.wordpress.com/2014/01/pages-from-cebfccebfcf83ceb1-2011.pdf>

30. Παναγιωτοπούλου Ρ. (2013). «Κοινωνική Συνοχή στην εποχή της Οικονομικής Κρίσης», Κοινωνιολογική Επιθεώρηση, τευχ. 1, σελ. 155-178.

31. Παπαγεωργαντή, Π. (2013). Η Στρατηγική των Ελληνικών Τραπεζών σε Συνθήκες Οικονομικής Κρίσης Προς την Κατεύθυνση της Ικανοποίησης Των Πελατών. Διπλωματική Εργασία. Καβάλα: ΤΕΙ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.
32. Παπαδάκη, Ό. (2004). Ευρωπαϊκή πολιτική ολοκλήρωση και πολιτικές αλληλεγγύης. Αθήνα: Κριτική.
33. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Δ., ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Μ., ZEZZA G. (2013). Οικονομική κρίση και πολιτικές λιτότητας στην Ελλάδα: Ποιες είναι οι προοπτικές; ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ. Στο: <http://ineobservatory.gr/wp-content/uploads/2014/08/policy-brief-6.pdf>
34. Παπανικολάου, Κ. (2013). Κρίση Χρέους της Ζώνης του Ευρώ: Επιπτώσεις στην Εξωτερική Διάσταση της Ε.Ε. Παρατηρητήριο για την Κρίση, νο 13. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)
35. Παπαπέτρου, Ε. (2014). Η ελληνική αγορά εργασίας στα χρόνια της κρίσης. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές. Διαθέσιμο στο: <http://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/sylltomos14/353-380%20Parapetrou%202014.pdf>
36. Παπαστάμκος, Γ., Κότιος, Α. (2011). Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ Κρίση του συστήματος ή της πολιτικής; Η Ναυτεμπορική, 11-7-2011. Διαθέσιμο στο: <http://www.naftemporiki.gr/news/cstory.asp?id=2013057>
37. Πετμετζίδου, Μ., Παπαναστασίου, Σ., Πεμπετζόγλου, Μ., Παπαθεοδώρου, Χ., Πολυζώιδης, Π. (2015), Υγεία και μακροχρόνια φροντίδα στην Ελλάδα. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ
38. Πέτσας, Σ. (2009). Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα.
Ανακτήθηκε από: <https://akrivopoulouchristina.wordpress.com/2010/05/12/%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%83%CE%B1%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%81%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CF%81%CF%81%CF%85%CE%B8%CE%BC%CE%AF%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/>

39. Σιάνου – Κύργιου, Ε. (1998α) . Δημόσια Εκπαίδευση, ελεύθερη αγορά και ανασυγκρότηση. Πρακτικά Συνεδρίου Φιλοσοφία, Επιστήμες και Πολιτική. Αθήνα. Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός
40. Sultana, R. (2012). Η "Ευελιξία με Ασφάλεια" - Συνέπειες στη Δια Βίου Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό. Αθήνα: ΕΟΠΠΕΠ
41. Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (2013). Ετήσια Έκθεση Πεπραγμένων, Έτους 2012. Αθήνα
42. Σωτηρόπουλος Δ.Α. (2014). «Το Διπρόσωπο Κεφάλι του Ιανού: Η Κοινωνία Πολιτών στην Ελλάδα πριν και μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης», στην Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τευχ. 42, σελ. 11-35.
43. Τράπεζα της Ελλάδος (2014). Το Χρονικό της Μεγάλης Κρίσης: Η Τράπεζα της Ελλάδος 2008-2013. Διαθέσιμο στο: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/%CE%A4%CE%BF%20%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%BB%CE%B7%CF%82%20%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf>
44. ΤτΕ (2012). Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση 2012, Νοέμβριος 2012, 8.
45. Χαρδούβελης Γ.Α. (2009). Η Χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας. Eurobank E.F.G. Economic research: Η κρίση του 2007-2009: Τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές. Αθήνα: Eurobank

Διαδικτυακές Πηγές

1. <http://www.teiath.gr/userfiles/laloumis/krisi.pdf>
2. <http://financialcrises20thcentury.blogspot.gr/2013/02/blog-post.html>
3. http://apothetirio.teiep.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1189/fin_20100446.pdf?sequence=1
4. http://www.hellenicsociology.gr/sites/default/files/greek_socialological_review-no1_january-2014.pdf
5. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AE_%CE%88%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7
6. www.europa.eu.htm
7. <http://excellence.minedu.gov.gr/draseis/listing/262-european-integration>
8. <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Euro/Notes-coins/transition.aspx>
9. http://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2013/07/POLICY-PAPER-No13.2013_%CE%A0%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%AC%CE%BF%CF%85-%CE%9A%CF%89%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%82-2.pdf
10. https://europa.eu/european-union/topics/economic-monetary-affairs_el
11. <http://www.eurocapital.gr/index.php/permalink/32489.html>
12. <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/%CE%A4%CE%BF%20%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%BB%CE%B7%CF%82%20%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf>
13. http://www.tovima.gr/files/1/2015/03/31/domain21_media1954_305311-i9j8skcgs3.pdf

14. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-central-bank_el
15. <http://eprints.lse.ac.uk/41758/1/GreeSE%20No52.pdf>
16. <http://www.capital.gr/Content/RelatedFiles/68/6898c2f55b6f4348828383f331261304.pdf>
17. <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=721882>
18. <http://www.inegsee.gr/sitefiles/files/ekthesh-15email.pdf>
19. <http://www.consilium.europa.eu/el/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/>
20. <http://www.consilium.europa.eu/el/meetings/eurogroup/2017/06/15/>
21. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics/el
22. <http://socialpolicy.gr/2013/11/%CE%B7-%CE%AD%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%86%CF%84%CF%8E%CF%87%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82.html>
23. http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/13/4/404.pdf
24. http://iobe.gr/docs/research/RES_05_A_01092011_REP_GR.pdf
25. <http://www.liberal.gr/arthro/57895/oikonomia/2016/tte-i-oikonomiki-krisi-isonsakisesin-tin-ugeia-ton-ellinon.html>
26. http://www.dianeosis.org/2016/03/greek_health_intro/

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1988 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.

Κόντου Μαρία - Βεσκούκη Αλεξάνδρα